

ВОДИЧ

ЗА НАЦИОНАЛНОТО ЗАКОНОДАВСТВО ВО СФЕРАТА НА УПОТРЕБАТА
НА ЈАЗИЦИТЕ НА ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Под исто сонце
Нин те најтот дил
Ани гинес алнда
Тело јакт кхам
Под исуеу сунуеу
Сун идгу сори
Under the same sun

ВОДИЧ

ЗА НАЦИОНАЛНОТО ЗАКОНОДАВСТВО
ВО СФЕРАТА НА УПОТРЕБАТА НА ЈАЗИЦИТЕ
НА ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

октомври 2008 година

Издавачи:
Фондација Институт отворено општество – Македонија

Здружение на граѓани за поддршка на меѓуетнички дијалог и развој на заедницата „Заеднички вредности“

За издавачите:
Владимир Милчин
Хајрије Ахмед

Автор: **Дарко Јаневски**

Лектура на македонски јазик: **Елка Јачева - Улчар**

Јазична редакција - превод:

Албански јазик	– Сами Буши
Турски јазик	– Талат Селим
Ромски јазик	– Љатиф Демир
Српски јазик	– Лидија Кунгуловска
Влашки јазик	– Љубица Ѓорѓиева
Босански јазик	– Емина Куртовиќ
Англиски јазик	– Ленче Чадловска

Дизајн и печатење: **Бригада дизајн**

Тираж: **4000**

“This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the author, Foundation Open Society Institute – Macedonia and Common Values and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.”

СОДРЖИНА

ВОВЕД	5
РЕЛЕВАНТНА МЕЃУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА	21
РАМКОВЕН ДОГОВОР	23
УСТАВ	25
ЗАКОН ЗА УПОТРЕБАТА НА ЈАЗИК ШТО ГО ЗБОРУВААТ НАЈМАЛКУ 20% ОД ГРАЃАНИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ВО ЕДИНИЦИТЕ НА ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА	28
ЗАКОН ЗА УПОТРЕБАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	29
УПОТРЕБА НА ЈАЗИКОТ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	30
ОБЈАВУВАЊЕ НА ЗАКОНИТЕ И НА ДРУГИТЕ ПРОПИСИ И АКТИ ВО „СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“	32
ВЛАДА И ОРГАНИ НА ДРЖАВНА УПРАВА	34
СУДСКИ И УПРАВНИ ПОСТАПКИ	36
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ	41
ОГЛАСУВАЊА И СВЕЧЕНИ ИЗЈАВИ ВО СУДСТВОТО И ДРЖАВНАТА УПРАВА	43
ИЗБОРИ И ОБЛИЦИ НА НЕПОСРЕДНО ИЗЈАСНУВАЊЕ	46
ЛИЧНИ ДОКУМЕНТИ И ОФИЦИЈАЛНИ ЕВИДЕНЦИИ	49
Патни исправи на државјаните на Република Македонија	50
Матични и други евиденции	51
ЛОКАЛНА САМОУПРАВА	52
ОПРЕДЕЛУВАЊЕ ИМИЊА НА УЛИЦИ, ПЛОШТАДИ, МОСТОВИ И НА ДРУГИ ИНФРАСТРУКТУРНИ ОБЈЕКТИ	54
БЕЗБЕДНОСТ НА СООБРАЌАЈОТ НА ПАТИШТАТА	55
ОБРАЗОВАНИЕ И КУЛТУРА	56
РАДИОДИФУЗНА ДЕЈНОСТ	60
ФИНАНСИИ И ЕКОНОМИЈА	63
СЛОБОДЕН ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ	65
ИНСТИТУЦИИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА ПРАВАТА НА ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ	66
1. Управата за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците	66
2. Управа за афирмирање и за унапредување на културата на припадниците на заедниците на Република Македонија	67
3. Секретаријат за спроведување на Рамковниот договор	67
4. Агенција за унапредување и заштита на правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20% од населението во Република Македонија	67
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	68
ОДГОВОРИ НА ПРАШАЊАТА И ПРОБЛЕМИТЕ	70

ВОВЕД

Македонски језик

Јазикот претставува еден од основните белези на секој народ. Всушност, јазикот е една од карактеристиките, можеби и најзначајната, по која и се разликуваат народите. Преку јазикот луѓето меѓусебно комуницираат и се разбираат. Јазикот го олеснува секојдневниот живот и им овозможува на граѓаните да ги остваруваат своите основни слободи и права. Писмото само се надоврзува на јазикот, односно тоа е форма преку која се изразува говорот. Јазикот игра двојна, по малку контрадикторна, улога. Од една страна, хомогенизира, односно служи како канал за комуникација меѓу граѓаните и институциите; од друга, диверзифицира, односно ги разделува граѓаните според етничка, културна и политичка линија.

Ако не се практикува еден јазик постои опасност од негово изумирање! Лингвистот Дејвид Харисон од Институтот за загрозени јазици направил истражување и дошол до фрапантни заклучоци. Од 7000 јазици, колку што денес се зборуваат во светот, дури половина од населението користи само 83, а на многу од малите јазици им се заканува целосно изумирање. Така, до крајот на овој век можат да исчезнат дури половина од јазиците. Околу 3500 јазици ги зборуваат само една десеттина од светското население. Колку и да се користи еден јазик во кругот на најблиските (семејството и роднините), сепак, тоа не е доволна гаранција дека јазикот ќе опстои и ќе се пренесува од поколение на поколение. Поголема сигурност за зачувување на јазикот постои ако тој се употребува и на официјално ниво како загарантирано право на употреба од страна на граѓанинот и ако државата има обврска да овозможи негова употреба.

Употребата на јазикот, особено правилната употреба на службените јазици, не претставува само право, туку и обврска за сите субјекти! Имено, многу голема опасност претставува јазичното извртување, односно употребата на туѓи зборови за термини за кои постојат соодветни зборови во службените јазици или, пак, пишување на македон-

ски збор со латинично писмо. Таквата практика може да има негативно влијание врз зачувувањето на јазикот и посебно врз автохтоноста на одредени изрази и поими. Поради тоа, постојат строги законски санкции за оние што нема да ги почитуваат правилата кои се однесуваат на правилниот начин и места на употреба на службените јазици.

Во политичкиот живот на Република Македонија прашањето за употребата на јазиците е актуелно. Во таа смисла, овој водич, заедно со претходно издадениот водич „Остварување на правото на употреба на јазиците на заедниците во комуникацијата со органите на државната власт во Република Македонија: Усогласеност со Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства и со Европската повелба за регионалните или малцинските јазици“, издадена од Здружението на граѓани за поддршка на меѓуетнички дијалог и развој на заедниците „Заеднички вредности“, може да послужат за пошироко запознавање на јавноста за обемот и сложеноста на оваа материја.

Во Република Македонија правото на употреба на јазик е уставна и законска категорија. Ова значи дека сè што е поврзано со употреба на јазиците се регулира со Уставот на Република Македонија и со законите како правни акти кои ги донесува Собранието на Република Македонија. Не е дозволено употребата на јазикот да се регулира со подзаконски акти кои ги носат Владата на Република Македонија, органите на државната управа или локалната власт. Со ова не само што се потенцира значењето на ова право, туку се избегнува можноста од создавање хаос и голем број (различни) правила кои би ги носеле стотици органи.

Еден од првите чекори што го презеде Република Македонија во насока на широка употреба на јазиците е ратификацијата на „Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства“. Освен оваа конвенција, основна рамка за малцинската политика во Република Македонија претставува

спроведувањето на Рамковниот договор, кој, главно, ги надминува стандардите утврдени со Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства. Европската повелба за регионални јазици и јазици на малцинствата е, исто така, потпишана и се чека нејзино ратификување. Сепак, најзначајно за граѓаните во Република Македонија е што Уставот и законите, особено новодонесениот Закон за употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, овозможуваат доста широка употреба на службено ниво на јазиците кои се говорат во Република Македонија.

Читајќи го Водичот ќе забележите дека повеќето закони, во кои на ист или на сличен начин е регулирано прашањето за употребата на јазиците, се донесени во првата половина од тековната декада. Ова не е случајно, ако се има предвид дека она што радикално го смени концептот на употреба на јазиците во јавната сфера се Рамковниот договор и уставните амандмани, кои беа донесени во 2001 година. Вторите, предизвикаа лавина законски измени и дополнувања во насока на доработка на општите правила содржани во Уставот. Сепак, на крајот, законските измени и дополнувања беа само преодно решение. Долгогодишната дебата околу потребата за донесување на еден единствен закон во кој ќе се регулира прашањето за употребата на службените јазици во сите сфери на општественото живеење заврши со донесувањето на Законот за употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа. Законот не содржи, речиси, никакви новини, туку ги презема веќе постојните решенија за начинот на употребата на јазиците кои се содржат во голем број други закони.

Водејќи се од уставниот амандман во врска со употребата на јазиците во сите закони ќе ја сретнете формулацијата „друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на Република Македонија...“. Значи, никаде експлицитно не

се спомнуваат друг јазик и писмо, освен македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Но, според последниот попис одржан 2002 година, единствената етничка заедница во Република Македонија која учествува со најмалку 20% во вкупната популација е албанската. Поради тоа, статусот на „друг службен јазик“, во моментот, го има јазикот на албанската етничка заедница во Република Македонија и неговото писмо.

Прегледот на јавната употреба на јазиците на заедниците и на нивните писма се однесува на следниве области и институции: Собранието на Република Македонија; комуникацијата на граѓаните со министерствата и органите на државната управа; судските постапки; управната постапка; извршувањето санкции; народниот правобранител; изборниот процес; непосредното изјаснување на граѓаните; издавањето лични документи на граѓаните; водењето на матичната евиденција; примената на полициски овластувања; радиодифузната дејност; инфраструктурните објекти; локалната самоуправа; финансиите; економијата; образованието и науката; културата; како и органите кои се значајни за унапредувањето и заштитата на ова право.

Во овој Водич авторот не дава свое мислење и став во врска со законското уредување на правото за употреба на јазиците во Република Македонија, туку се обидува на едноставен и разбирлив начин да ја претстави правната рамка. Преку голем број примери, прашања, илустрации и обрасци оваа материја е приближена кон потребите и интересите на граѓаните. Имајќи ја предвид целната група на овој Водич, идејата е читателите преку оваа публикација да ги дознаат правата (на граѓаните) и обврските (на власта) поврзани со употребата на јазиците во Република Македонија. Наедно, познавањето на правото значи и негово соодветно практикување.

Целосната верзија на Водичот можете да ја најдете на веб-страниците www.podistosonce.org.mk, www.soros.org.mk, www.cv.org.mk, на секој од јазиците кои се говорат во Република Македонија.

PARATHËNIE

Gjuhë shqipe

Gjuha paraqet si një ndër shenjat themelore të secilit popull. Në të vërtetë, gjuha është një ndër karakteristikat, ndoshta edhe më e rëndësishmja, në bazë të së cilës edhe dallohen popujt. Me anë të gjuhës njerëzit komunikojnë dhe kuptohen mes vete. Gjuha lehtëson jetën e përditshme dhe u mundëson qytetarëve t'i realizojnë të drejtat dhe liritë e tyre themelore. Alfabeti vetëm ndërlidhet me gjuhën, respektivisht ajo është forma me anë të së cilës shprehet të folurit. Gjuha luan rol, më pak kontradiktor, të dyfishtë. Nga njëra anë, homogjenizon, respektivisht shërben si kanal për komunikim ndërmjet qytetarëve dhe institucioneve. Nga ana tjetër, diversifikon, respektivisht ndan qytetarët sipas vijës etnike, kulturore dhe politike.

Nëse një gjuhë nuk praktikohet, ekziston rreziku i zhdukjes së saj! Linguisti Dejvid Harison nga Instituti për gjuhë të rrezikuara ka bërë një kërkim dhe ka ardhur në përfundime të habitshme. Prej 7 000 gjuhëve, aq sa fliten sot në botë, deri më gjysma e popullatës përdorin vetëm 83, ndërsa shumë gjuhëve të vogla u kanoset zhdukje e tërësishme. Në këtë mënyrë, deri në fund të këtij shekulli mund të zhduken deri më gjysma e gjuhëve. Vetëm dhjetë për qind e popullatës botërore flasin rreth 3 500 gjuhë. Kush e di se sa të përdoret një gjuhë në rrethin e më të afërmeve (familjes dhe fafesisit), megjithatë, kjo nuk është garanci e mjaftueshme se gjuha do të mbijetojë dhe do të bartet prej gjenerate në gjenerate. Siguri më e madhe e ruajtjes së gjuhës ekziston kur ajo përdoret edhe në nivel zyrtar si e drejtë e garantuar e përdorimit nga ana e qytetarit dhe nëse shteti ka obligim të mundësujë përdorimin e saj.

Përdorimi i gjuhës, në veçanti përdorimi i drejtë i gjuhëve zyrtare, nuk paraqet vetëm të drejtë por edhe obligim për të gjithë subjektet! Domethënë, shtrembërimi gjuhësor paraqet rrezik të madh, respektivisht përdorimi i fjalëve të huaja për terme për të cilat ekzistojnë fjalë përkatëse në gjuhët zyrtare ose, shkrimi i një fjale maqedonase me alfabet latin. Praktika e tillë mund të ketë ndikim negativ në ruajtjen e gjuhës dhe

në veçanti mbi autoktoninë e shprehjeve dhe nocioneve të caktuara. Për këtë shkak, ekzistojnë sanksione të rrepta ligjore për ata të cilët nuk do t'i respektojnë rregullat që kanë të bëjnë me përdorimin e gjuhëve zyrtare në mënyrë dhe vende adekuate.

Në jetën politike në Republikën e Maqedonisë, çështja e përdorimit të gjuhëve është aktuale. Në këtë drejtim, ky doracak, së bashku me doracakun e botuar më parë "Realizimi i të drejtës së përdorimit të gjuhëve të bashkësive në komunikim me organet e pushtetit të shtetit në Republikën e Maqedonisë: Harmonizimi me Konventën kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare dhe me Kartën evropiane për gjuhët rajonale ose të pakicave", i botuar nga ana e Shoqatës qytetare për përkrahje të dialogut ndëretnik dhe zhvillimit të bashkësive "Vlera të përbashkëta", mund të shërbejnë për njoftim më të gjërë të publikut për gjerësinë dhe ndërlikueshmërinë e kësaj materijeje.

Në Republikën e Maqedonisë, e drejta e përdorimit të gjuhës është kategori kushtetuese dhe ligjore. Kjo do të thotë se gjithçka që ka të bëjë me përdorimin e gjuhëve rregullohet me Kushtetutën e RM-së dhe me ligjet si akte juridike të cilat i miraton Kuvendi i RM-së. Nuk lejohet që përdorimi i gjuhës të rregullohet me akte nënligjore të cilat i miraton Qeveria e RM-së, organet e administrimit shtetëror apo pushtetit lokal. Me këtë, jo vetëm që theksohet rëndësia e kësaj të drejte, por shmanget edhe mundësia e krijimit të kaosit dhe rregullave të shumta (të ndryshme) të cilat do t'i miratonin qindra organe.

Një ndër hapat e parë që ndërmori Republika e Maqedonisë në drejtim të përdorimit të gjërë të gjuhëve është ratifikimi i „Konventës kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare“. Përveç kësaj konvente, kornizë themelore për politikën e pakicave në Republikën e Maqedonisë paraqet implementimi i Marrëveshjes Kornizë, e cila, kryesisht, tejkalon standardet e caktuara me Konventën kornizë për mbrojtje të pakicave kombëtare. Karta Evropiane për gjuhë rajonale dhe gjuhë të pakicave është, gjithashtu, e nënshkruar dhe

pritet ratifikimi i saj. Megjithatë, për qytetarët e Republikës së Maqedonisë më me rëndësi është ajo se Kushtetuta dhe ligjet, veçanërisht Ligji i posa miratuar për përdorimin e gjuhës të cilën e flasin së paku 20% e qytetarëve në Republikën e Maqedonisë dhe në njësitë e vetadministrimit lokal, mundësojnë përdorim mjaft të gjërë të gjuhëve të cilat fliten në Republikën e Maqedonisë në nivel zyrtar.

Duke lexuar doracakun, do të vëreni se shumica e ligjeve, ku në mënyrë të njëjtë apo të ngjashme është rregulluar çështja e përdorimit të gjuhëve, janë miratuar në gjysmën e parë të kësaj dekade. Kjo nuk është rastësi, nëse kemi parasysh atë se ajo që në mënyrë radikale ndryshoi konceptin e përdorimit të gjuhëve në sferën publike janë Marrëveshja Kornizë dhe amendamentet kushtetuese, të cilat u sollën në vitin 2001. Këta të fundit, shkaktuan ortek të ndryshimeve dhe plotësimeve ligjore në drejtim të përpunimit të mëturjtshëm të dispozitave të përgjithshme që përmban Kushtetuta. Megjithatë, më në fund, ndryshimet dhe plotësimet ligjore ishin vetëm zgjidhje e përkohshme. Debati shumëvjeçar rreth nevojës së sjelljes së një ligji të vetëm me të cilin do të rregullohet çështja e përdorimit të gjuhëve zyrtare në të gjitha sferat e jetesës shoqërore, përfundoi me sjelljen e Ligjit për përdorimin e gjuhës të cilën e flasin së paku 20% e qytetarëve në Republikën e Maqedonisë dhe në njësitë e vetadministrimit lokal. Ligji nuk përmban, pothuajse, asgjë të re, por i përmbledh zgjidhjet ekzistuese mbi mënyrën e përdorimit të gjuhëve të cilat i përmbajnë një numër i madh ligjesh tjera.

Duke u prirë nga amendamenti kushtetues në lidhje me përdorimin e gjuhëve në të gjitha ligjet do të hasni në formulimin „gjuhë tjetër zyrtare të cilën e flasin së paku 20% e qytetarëve në RM...“. Domethënë, askund nuk përmendet në mënyrë eksplicite gjuhë dhe alfabet tjetër, përveç gjuhës maqedonase dhe alfabetit të saj cirilik. Por, sipas regjistrimit të fundit të mbajtur në

vitin 2002, bashkësia e vetme etnike në RM e cila bën pjesë me së paku 20% të popullatës së përgjithshme është ajo shqiptare. Për këtë shkak, statusin e „gjuhë tjetër zyrtare“, për momentin, e ka gjuha dhe alfabeti i bashkësisë etnike shqiptare në RM.

Shqyrtimi i përdorimit publik të gjuhëve të bashkësive dhe alfabeteve të tyre ka të bëjë me këto fusha dhe institucione: Kuvendi i RM-së; komunikimi i qytetarëve me ministrinë dhe organet e administratës shtetërore; procedurave gjyqësore; procedurës administrative; zbatimi i sanksioneve; Avokati i Popullit; procesi zgjedhor; shprehja e drejtpërdrejtë e qytetarëve; dhënia e dokumenteve personale qytetarëve; drejtimi i evidencës amzë; zbatimi i autorizimeve policore; veprimtaria radiodifuzive; objektet infrastrukturore; vetadministrimi lokal; financat; ekonomia; arsimit dhe shkenca; kultura; si dhe organet të cilat janë të rëndësishëm për avancimin dhe mbrojtjen e kësaj të drejte.

Në këtë doracak autori nuk shpreh qëndrimin dhe mendimin e tij në lidhje me rregullimin ligjor të së drejtës për përdorimin e gjuhëve në Republikën e Maqedonisë, por mundohet që në mënyrë të thjeshtë dhe të kuptueshme ta paraqet kornizën ligjore. Me anë të një numri të madh shembujsh, pyetjesh, ilustrimesh dhe formularësh kjo materie iu është afruar nevojave dhe interesave të qytetarëve. Duke pasur parasysh grupin qëllimor të këtij doracaku, qëllimi është që lexuesit me anë të këtij doracaku, ti kuptojnë të drejtat (e qytetarëve) dhe obligimet (e pushtetit) në lidhje me përdorimin e gjuhëve në RM. Njëkohësisht, njohja e të drejtës do të thotë aplikim adekuat i të njëjtës.

Versionin e plotë të Doracakut mund ta gjeni në ueb faqet www.podistosonce.org.mk, www.soros.org.mk, www.cv.org.mk, në secilën prej gjuhëve që fliten në Republikën e Maqedonisë.

GİRİŞ

Türkçe

Dil her milletin temel simgelerinden biridir. Dil aslında, milletleri bir birinden ayırt eden belki de en önemli özelliklerden biridir. Dil aracılığı ile insanlar aralarında iletişim kurarak anlaşır. Dil günlük yaşamı kolaylaştırır ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini kullanmasını sağlar. Yazı, bir düşünce ifade şekli olarak dile destek oluyor. Dilin, biraz da birbirine ters düşen iki rolü var. Bir taraftan, birleştirici rolüyle vatandaşlar ile kurumlar arasında iletişim kurma kanalı olarak kullanılmaktadır. Diğer taraftan ise ayırıcı rolüyle vatandaşları etnik, kültürel ve siyasi hatta ayırmaktadır.

Bir dil kullanılmadığı halde, unutulma tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedir! Unutulma tehlikesiyle yüzleşen diller Enstitüsü dil bilimcilerinden Deyvid Harison'un yaptığı bir araştırmada inanılmaz sonuçlara ulaşmıştır. Günümüzde Dünyada konuşulan 7 000 dilden insanların yarısı sadece 83 dili konuşuyor, küçük dillerin çoğu ise baybolma tehlikesiyle yüz yüze gelmektedir. Bu yüzyılın sonuna kadar dillerin yarısının kaybolma tehlikesi ortada. Dünya nüfusunun sadece yüzde on oranı yaklaşık 3 500 dili konuşuyor. Bir dil her ne kadar birbirine yakın insanlar çevresinde kullanılsa da (aile fertleri ve akrabalar), dilin yaşayacağına ve nesilden nesile taşınacağına bir garanti sayılmaz. Her vatandaşın kendi dilini kullanabilmesine imkan yaratarak, bunun resmi seviyede kullanabilmesi ve devletin, dilin kullanılmasını sağlamakla yükümlü olması, dilin korunması için daha büyük garanti sayılmaktadır.

Dilin kullanılması, özellikle resmi konuşulan dilin doğru kullanılması, sadece hak olarak değil, tüm faktörlerin yükümlülüğü anlamına da gelmektedir! Aslında, dilin yanlış kullanılması beraberinde büyük tehlike taşımaktadır, yani resmi dilde bir terim için gerekli sözün bulunmasına rağmen, yerine yabancı sözcüklerin kullanılması veya Makedonca bir sözün latin harfleriyle (Türkçe bir sözün Kiril harfleriyle) yazılması. Bu uygulamanın, dilin korunmasını olumsuz etkileyebilir, özellikle belirli ifade ve tanımların özelliği açısından. Bu nedenle, resmi dillerin doğru

kullanılması ve kullanma yeri hakkında varolan kuralları ihlal edenlere karşı, çok ağır yasal önlemler öngörülmüştür.

Makedonya Cumhuriyeti'ndeki siyasi sahnede dillerin kullanılması güncel bir konudur. Bu bağlamda karşınızdaki bu Rehber, önceden "Ortak Değerler" adlı Etniler Arası Diyalog ve Toplulukların Geliştirilmesine Destek Olan Vatandaş Topluluğu tarafından yayımlanan "Makedonya Cumhuriyetinde Devlet Yönetim Makamları ile İletişimde Topluluklar Dillerinin Kullanılması Hakkının Sağlanması: Milli Azınlıkların Korunmasına Ait Çerçeve Konvansiyonu ile Bölgesel ve Azınlık Dillerine Ait Avrupa Buyurusu ile Uyumluluk" adlı Rehber ile birlikte, bu konunun ne kadar geniş kapsamlı ve bileşik olduğunu anlamakta geniş kamu oyun kavrayabilmesine yardımcı olabilir.

Makedonya Cumhuriyetinde dili kullanma hakkı Anayasa ve Yasalarla düzenlenmiştir. Bu, dillerin kullanılması ile alakalı her hususun MC Anayasası ve MC Meclisi tarafından hukuki belge olarak çıkarılan Yasalarla düzenlenmiş olduğu anlamına gelmektedir. Dilin kullanılmasının, MC Hükümeti, Devlet Yönetim Makamları veya Yerel Yönetim tarafından çıkarılan Yasa hükmündeki Akitlerle düzenlenmesine imkan verilmemiştir. Bu suretle, bir yandan bu hakkın önemi vurgulanırken diğer yandan da yüzlerce makam tarafından bir sürü (farklı) kuralların uygulanmasıyla çıkabilecek kaos önlenmektedir.

Dillerin geniş anlamda kullanılması yönünde Makedonya Cumhuriyeti tarafından alınan ilk adımlardan biri, "Milli Azınlıkların Korunmasına Ait Çerçeve Konvansiyonu" nun onayıdır. Bu Konvansiyon yanısıra, Makedonya Cumhuriyetinde Azınlık Politikaların temel çerçevelerinden biri, genelde, Milli Azınlıkların Korunmasına Ait Çerçeve Konvansiyonu ile belirlenen standartlar dışına çıkan Çerçeve Anlaşmasının uygulanmasıdır. Aynı şekilde Bölgesel ve Azınlık Dillerine Ait Avrupa Buyurusu imzalanmış ve onay beklemektedir. Yine de Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları için en önemli husus Anayasa ve Yasaların, özellikle yeni

çıkarılan Makedonya Cumhuriyetinde ve Yerel Yönetim Birimlerinde Nüfusun en az % 20 Oranının Konuştuğu Dillerin Kullanılması Yasası, Makedonya Cumhuriyetinde konuşulan dillerin resmi iletişimde de kullanılmasına geniş imkanlar yaratmaktadır.

Rehberi okurken, dillerin kullanılması meselesinin aynı veya çok benzer şekilde düzenlendiği Yasalardan çoğunun, bulunduğumuz on yıllık dönemin ilk yarısında çıktığını fark edeceksiniz. Bu bir rastlantı değildir, eğer kamu alanında dillerin kullanım konseptini radikal şekilde değiştiren etkenlerin, Çerçeve Anlaşması ve 2001 yılında onaylanan Anayasa değiştiregelerin olduğunu göz önüne alırsak. Anayasa değiştiregeleri, Anayasa ile belirlenen genel kuralların düzeltilmesi çerçevesinde, bir sürü Yasada değişiklik ve ilavelerin yapılmasını gerektirdi. Sonuçta yine de, Yasalara yapılan değişiklik ve ilaveler sadece geçici bir çözümdü. Toplumsal yaşamın her hücrelerinde dillerin resmi kullanımını düzenleyecek tek bir Yasanın çıkarılması ihtiyacı üzerine yıllarca süren tartışmalar nihayet, Makedonya Cumhuriyetinde ve Yerel Yönetim Birimlerinde Nüfusun en az % 20 Oranının Konuştuğu Dillerin Kullanılması Yasası'nın çıkarılmasıyla tamamlandı. Yasada yok denilecek kadar az yenilikler bulunmakla birlikte, birçok diğer Yasada dillerin kullanılması ile ilgili düzenleme ve çözümleri içine alarak hazırlanmıştır.

Dillerin kullanılmasına ait Anayasa değiştiregesinden hareketle, bütün Yasalarda şu tanımla karşılaşacaksınız "MC nüfusunun en az % 20 oranının kullandığı diğer resmi dil...". Yani, Makedonca dili ve bunun Kiril alfabesi dışında, hiç bir yerde açıkça diğer bir dil ve alfabe yazılı değildir. Ancak, 2002 yılında yapılan son nüfus sayımına göre, MC'de toplam nüfus

sayısından en az % 20 nüfusa sahip tek etnik topluluk Arnavut topluluğudur. Bu yüzden, "diğer resmi dil" statüsüne, şu anda sadece MC'de yaşayan Arnavut etnik topluluğu ve onun alfabesi sahiptir.

Topluluklar dillerinin ve alfabelerinin kamusal kullanımına ait inceleme şu alanlara ve kurumlara aittir: MC Meclisi; Vatandaşların Bakanlıklar ve Devlet Yönetim Makamları ile iletişimi; Dava işlemleri; İdari işlemler; İcra işlemleri; Halkın Savunucusu; Seçim süreci; Vatandaşların dolayısız oylama işlemi; Vatandaşların kimlik belgeleri; Sicil kütük kaydı; Polis yetkilerinin kullanılması; Radyodifüzyon faaliyeti; Alt-yapı yapıları; Yerel Yönetim; Maliye; Ekonomi; Eğitim ve Bilim; Kültür; ve bu hakların geliştirilmesi ve korunması için önemli olan kurumlar.

Bu Rehberde müellif, Makedonya Cumhuriyetinde dillerin kullanılması hakkının Yasal düzenlemesi hakkında kendi düşünce ve tutumunu açıklamaz, sadece basit ve anlaşılır bir yaklaşımla, hukuki çerçeveyi tanıtmaya çalışmaktadır. Verilen birçok örnek, soru, ilüstrasyon ve form vasıtasıyla bu konunun vatandaşların ihtiyaç ve çıkarlarına daha yakın olması amaçlanmaktadır. Bu Rehberin hedef kitlesini göz önüne alarak, ana fikir, bu yayım aracılığı ile, MC'de dillerin kullanılması ile ilgili (vatandaşların) hakları ve (yönetimin) yükümlülükleri konusunda, okuyucuları bilgilendirmektir. Nitekim, hukuku bilmek onu uygulayabilmek demektir.

Rehberin tamamını, Makedonya Cumhuriyetinde konuşulan bütün dillerdeki versiyonlarda hazırlanmış şekilde, aşağıda yazılı web sitelerinde bulabilirsiniz: www.podistosonce.org.mk, www.soros.org.mk, www.cv.org.mk.

XULIPE

Romani čhib

I čhib si jekh tare fundavne belegoja sakone nardoškiri. Thaj adava majbut I čhib si jekh tare karakteristike, thaj adava šaj jekh tare majbare, pali savi si aver maškar peste e sela/narodi. Prekal i čhib e manuša kominicirina thaj haljovena pumen. I čhib lokharela o sakodivutno dživdipe thaj anela olenge realizacia ke olengere fundavne tromalipa thaj hakoja. O xramovipe sade dela jekh šukar phandlipe e čhibasa, ja pale adava forma savi so ovela vakerdi prekal o vakeripe. I čhib khelela dujengiri, pohari kontradiktorno, rola. Tari jekh rig, de; a homogenizacia, pa pale ovela leli sar kanalo baši komunikacia maškar e dizutne thaj e institucie. Tari aver, kerela diverzifikacia, ja pale ulavela e dizutnen uzal i etnikani, kulturnikani thaj politikani linea.

Jekhe čhiba te nane ola praktika isi ola riziko taro olakoro meripe! O lingvisto Dejvid Harison taro nstituto baše čhiba save so šaj te našaldjoven kerda jekh rodljaripe thaj avilo dži frapantnikane phandle lafia. Tare 7 000 čhiba, kobor so avdive ovena vakerde ani lumia, thaj ekvaš tare dživdutne labarena sade 83, a bute tikne čhibenge isi praktika ola te oven našalde thaj te meren. Adjaar, dži agor akale šeliberšeskoro šaj te našaldoven pobuter tare ekvaš e čhibendar. Trujal 3 500 čhiba vakerena sade jekh deštori tare sa e lumiakere manuša. Kobor thaj te ovel labardi jekh čhib ano trujalipe tare majpaše (familia thaj jerija), numa pale kodova nane odobor bari garancia kaj ičhib ka ačhol thaj ka ovel legardi tari kustik ki kustik. Pobaro sigurnipe bašo arakhipe e čhibakoro isi te si vov labardo thaj ko oficialno nivo sar garantirime hako bašo labaripe tari rig e dizutneskiri thaj i them te lelja peske obligacia te šajdarel oleskoro labaripe.

O labaripe e čhibakoro, majbut o normativakoro labaripe e oficialnikane čhibenge, na sikavela nisavo sade hako, numa thaj obligacia baše sa e subjektoja! Thaj adava majbaro riziko si o čhibakoro iranipe, ja pale o labaripe e jabane lafengoro baše terminoja savenge nane lafia jekhutte e lafenge ane oficialnikane čhiba ja, pale, xramovipe ki makedonikani čhib e latinakere xramovipasa. Kodoja praktika šaj te ovel ola

negativnikano asari/vlijanie upral o arakhipe e čhibakoro thaj ulavdo upral e autohtonipa ke disave terminirime fraze thaj kontekstoja. Adaleske, isi but striktikane zakoneskere sankcie adalenge so nane te patjivkeren e normativoja kola so si ki relacia e normativnikane čhanesa thaj thanesa bašo labaripe e oficialnikane čhibengoro.

Ano politikano dživdipe e Republika makedoniakoro pučipe e labaripaskoro e čhibengoro si but aktuelno. Ko adava dikhipe, akava Legarutno lil, jekhethane e ikalde legarutne lilesa “Realiziripe e hakoskoro ko labaripe e čhibengoro ko khedipa ani komunikacia e organenca tari themakiri radžin ani Republika Makedonia: jekhajekhipe e Fremiskere konvenciasa bašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengoro thaj e Europakere konvenciasa baše regionalnikane ja pale minoritetnikane čhiba” ikaldi taro Khedipe e dizutnegoro bašo dendo dumo ko maškaretnikano dialogol thaj barjovipe e khedipangoro “Khetane baripena”, šaj te den dumo bašo buvleder pendžaripa ano putardipe baši forma thaj kompleksnipe akale materiakoro.

Ani Republika Makedonia, o hako e labaripaskoro e čhibakoro si konstitucionaleskiri thaj zakoneskiri kategorija. Kodova anela kaj sa so si phandlo e labaripasa e čhibengoro si regulirime e Konstitucionalesa ki RM thaj e zakonenca sar juristikane aktoja save so anela o Parlamento e RM-koro. Nane dendo o labaripe e čhibakoro te ovel regulirime e telozakoneskere aktonca save so anela i radži e RM-kiri, e organoja ki themakiri vastarin ja lokalnikani vastarin. Akalesa na sade so ovela potecirime o džnipe akale hakoskoro numa ovela našaldo o šajdipe taro keripe jekh haoso thaj baro gendo (verver) normativoja save so ka anen šel organoja.

Jekh tare jekhtho phirda so lela i Republika Makedonia ano drom e buvle labaripaskoro e čhibengoro si i ratifikacia e “Fremiskere konvenciakoro bašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengoro”. Na sade akaja konvencia, o fundavno fremi baši minoritetengiri politika ani Republika makedonia si o realiziripe e

Fremiskere phandle lafesa, savo so majbut nakhavela e standardoja zurarde e Fremiskere konvenciasa bašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengere. I europakiri konvencia baše regionalnikane čhiba thaj čhiba e minoritetengere si, thaj adjaar, xramome thaj ovela adžikerdo olakoro ratifikuipe. Numa pale, majbare džanlipastar baše dizutne ani Republika Makedonia si so o Konstitucionalo thaj e zakonoja, majbut o nevoando Zakono bašo labaripe e čhibengoro savo so vakerena majhari 20% tare dizutne ani Republika Makedonia si so o Konstitucionalo thaj e zakonoja, majbut o nevoando Zakono bašo labaripe e čhibakoro savo so vakerena majhari 20% tare dizutne ani Republika Makedonia thaj ane jekhina e lokalnikane korkoriradžipaskoro, anena but buvlo labaripe ko oficialnikano nivo e čhibenge save so ovena vakerde ani Republika Makedonia.

Drabarindo o Legarutno lil ka dikhen kaj pobuter e zakonendar, savende so ko jekh ja pale paše čhani si regulirime o pučipe e labaripaskoro e čhibengoro, si ande ani jekhto ekvašin akale dešeberšipaskoro. Kodova nane nevo sar čipota, te dikhljam kaj adava so si radikalno si o koncepto e labaripaskoro e čhibengoro ani putardi sfera si thaj e Fremiskere phandle lafesa thaj e konstitucionalnikane amandmanenca, save so sine ande ano 2001 berš. E dujto, ande jekh butipe tare zakoneskere averipa thaj džipheripe ano drom taro džikeripe e generalnikane normativongoro saikerde ano Konstitucionalo. Numa pale ko agor, e zakoneskere averipa thaj džipheripa sine sade nakhavutni solucia. I lungoberšengiri debata trujal o trubutnipe bašo anipe jekhe jekhutne zakoneske ano savo ovela regulirime o pučipe e labaripaskoro ke oficialnikane čhiba ane sa e sfere ko amalipaskoro dživdipe agorkerda e anipasa e Zakoneska bašo labaripe e čhibakoro savo so vakerena majhari 20% tare dizutne ani Republika makedonia thaj ane jekhina tari loklanikani korkoriradžin. O zakono na ikerela nisave nevipa te dikhljam adava, numa lela akana e terdutne solucie bašo čhani e labaripaskoro e čhibengoro save so si ikerde ane pobuter avera zakonoja.

Cidindo e konstitucionaleskere amandmanestar e labaripasa tare čhiba save so sas ane sa e zakonoja ka arakhen i formulacia “aver oficialnikani čhib so vake-

rena majhari 20% tare dizutne e RM...”. Adjaar, nikote eksplacitnikane na ovela vakerdi aver čhib thaj xramovipe, sade i makedonikani čhib thaj olakiri kirilicakiri abeceda. Numa, aso o paluno xramovipe ikerdo ano 2002 berš, jekhutni etnikani khedin ani RM savi so lela than majhari 20% ani sa i populacia si i albanikani. Adaleske, o statuso “aver oficialnikani čhib”, ano momento, isi e albanikane etnikane khedinakere čhiba ani RM thaj olakiri abeceda.

O dikhipe ko putardo labaripe e čhibengoro ke khedina thaj ke olengere abecede si ko akala ranika thaj institucie: Parlamento e RM; komunikacia e dizutnengiri e ministeripanca thaj e organenca ki themakiri vastarin; sudoskere procedure; vastaripaskere procedure; keripe sankcie; selikano hakojenengoro arakhutno /ombudsmano; o alusaripaskoro proceso, direktikano deipe hango e dizutnengoro; ikalipe e personalnikane dokumentongoro e dizutnengoro; legaripe matikani evidencia; labaripe e policiakere autoripaskoro; radio-difuznikano keripe buti; infrastrukturakere objektoja; lokalnikani korkoriradžin; finansie; ekonomia; edukacia thaj skienca; kultura; sar thaj e organoja save so si bare džanlipastar bašo anglipe thaj arakhipe akale hakoskoro.

Ano akala Legarutno lil o auktoro na dela peskoro gindipe thaj poza e zakoneskere lačharipasa thaj e hakosa bašo labaripe e čhibengoro ani Republika Makedonia, numa dela šajdipe ko jekhutno thaj haljovutno čhani te sikavel i thamikani normative. Prekal e bare misala, pučipa, ilustracie thaj formularoja akaja material si pašakerdi kori e trubutnipa thaj e interesolja e dizutnengere. Isindo ko dikhipe akaja resarinakiri grupa akale Legaripastar, i idea e drabarutneskiri si prekal akaja publikacia te džanen e hakoja (e dizutnengere) thaj e obligacie (e radžakere) phandle e labaripasa e čhibengere ani RM. Ko jekh, o pendžaripe e hakoskoro anela džanipa thaj oleskoro jekhutno praktikipiripe.

I sasti verzia akale Legarutne lileskiri ka šaj te arakhen ke web riga www.podistosome.org.mk, www.soros.org.mk, www.cv.org.mk, ki sakoja čhib savi so ovela vakerdi ani Republika Makedonia.

УВОД

Српски језик

Језик представља једно од основних обележја сваког народа. У суштини, језик је једна од карактеристика, можда и најзначајнија, по којој се разликују народи. Путем језика људи међусобно комуницирају и разумевају се. Језик олакшава свакодневни живот и омогућава грађанима остваривање својих основних слобода и права. Писмо се само надовезује на језик, односно то је облик, којим се изражава говор. Језик игра двоструку, помало контрадикторну улогу. С једне стране, хомогенизира, односно служи као канал комуникације између грађана и институција. С друге, диверзифицира, односно раздељује грађане по етничкој, културној и политичкој линији.

Ако се не практикује један језик постоји опасност његовог изумирања! Лингвист Дејвид Харисон, са Института угрожених језика, током истраживања дошао је до фрапантних закључака. Од 7.000 језика, колико се данас говоре у свету, чак половина становништва користи само 83, а многим малим језицима прети комплетно изумирање. Тако је до краја овог века могуће да исчезне чак половина језика. Око 3.500 језика говори само једна десетина светског становништва. Колико и да се користи један језик у кругу најближих (породица и рођаци), ипак, то није довољна гаранција да ће језик опстати и да ће се преносити с покољења на покољење. Већа сигурност очувања језика постоји ако се тај користи и на официјалном нивоу, као загарантовано право употребе од стране грађана и ако држава има обавезу да омогући његову употребу.

Употреба језика, посебно правилна употреба службених језика, не представља само право, већ и обавезу свих субјеката! Наиме, много већу опасност представља језичко извртање, односно употреба туђих речи за термине, за које постоје одговарајуће речи у службеним језицима или писање македонске речи латиничним писмом. Таква пракса може да има негативан утицај на очување језика

и посебно на аутохтоност одређених израза и појмова. Због тога, постоје строге законске санкције за оне, који не поштују правила која се односе на правилан начин и место употребе службених језика.

У политичком животу Републике Македоније питање употребе језика је актуелно. У том смислу, овај водич, заједно са претходно издатим водичем “Остваривање права употребе језика заједница у комуникацији са органима државне власти у Републици Македонији: Усаглашеност са Оквирном конвенцијом о заштити националних мањина и Европском повељом о регионалним или мањинским језицима”, издатој од стране Удружења грађана за подршку међуетничких дијалога и развоја заједница “Заједничке вредности”, могу да послуже ширем запознавању јавности о обиму и сложености ове материје.

У Републици Македонији, право употребе језика је уставна и законска категорија. Ово значи да се све што је повезано са употребом језика регулише Уставом РМ и законима као правним актима, које доноси Скупштина РМ. Није дозвољено да се употреба језика регулише подзаконским актима које доноси Влада РМ, органи државне управе или локалне власти. Овим, не само што се потенцира значај овог права, већ се избегава и могућност стварања хаоса и већег броја (различитих) правила која би доносила стотице органа.

Један од првих корака који је преузела Република Македонија у смеру шире употребе језика је ратификација “Оквирне конвенције о заштити националних мањина”. Осим ове конвенције, основни оквир политике мањина у Републици Македонији представља спровођење Оквирног договора, који углавном, надмашује стандарде, утврђене Оквирном конвенцијом о заштити националних мањина. Европска повеља о регионалним језицима и језицима мањина је, исто тако, потписана и чека се њено

ратификовање. Ипак, најзначајније за грађане у Републици Македонији је што Устав и закони, посебно новодонешен Закон о употреби језика којим говори најмање 20% грађана у Републици Македонији и у јединицама локалне самоуправе, омогућавају доста широку употребу на службеном нивоу, језика, који се говоре у Републици Македонији.

Читајући Водич, забележићете да је више закона, у којима је на исти или сличан начин регулисано питање употребе језика, донешено у првој половини текуће декаде. Ово није случајно, ако се узме у обзир, да је оно што је радикално променило концепт употребе језика у јавној сфери, Оквирни договор и уставни амандмани, донешени 2001-е године. Друго, проузроковали су лавину законских измена и допуна у смеру дорададе општих правила садржаних у Уставу. Ипак, на крају, законске измене и допуне, биле су само прелазно решење. Дугогодишња дебата око потребе доношења једног јединственог закона у коме ће се регулисати питања о употреби службених језика у свим сферама друштвеног живота завршило је доношењем Закона о употреби језика којим говори најмање 20% грађана у Републици Македонији и у јединицама локалне самоуправе. Закон не садржи скоро никакве новине, већ је преузет из већ постојећих решења о начину употребе језика, који се садрже у већем броју других закона.

Водећи се уставним амандманом у вези употребе језика у свим законима, сретћете се са формулацијом “ други службени језик којим говори најмање 20% грађана РМ...”. Значи, нигде се експлицитно не помиње други језик и писмо, осим македонског и његовог ћириличног писма. Али, према последњем попису, одржаном 2002 године,

јединствена етничка заједница у РМ, која учествује с најмање 20% у укупној популацији је албанска. Због тога, статус “другог службеног језика”, моментално има језик албанске етничке заједнице у РМ и његово писмо.

Преглед јавне употребе језика заједница и њихових писама односи се на следеће области и институције: Скупштину РМ; комуникацију грађана са министарствима и органима државне управе; судске поступке; управне поступке; извршавање санкција; народног правобранитеља; изборни процес; непосредно изјашњавање грађана; издавање личних докумената грађанима; вођење матичне евиденције; примену полицијских овлашћења; радиодифузну делатност; инфраструктурне објекте; локалну самоуправу; финансије; економију; образовање и науку; културу; као и органе који су значајни за унапређење и заштиту овог права.

У овом Водичу аутор не даје своје мишљење и став у вези законског уређења права употребе језика у Републици Македонији, већ покушава да на једноставан и разумљив начин представи правни оквир. Путем великог броја примера, питања, илустрација и образаца ова материја је приближена потребама и интересима грађана, Имајући у виду циљну групу овог Водича, идеја је да читаатељи преко ове публикације дознају права (грађана) и обавезе (власти), повезаних употребом језика у РМ. Исто тако, познавање права значи и његово одговарајуће практиковање.

Целу верзију Водича можете наћи на веб страницама www.podistosonce.org.mk, www.soros.org.mk, www.cv.org.mk, на сваком од језика, који се говори у Републици Македонији

INTRODUCTSII

Limba armânească

Limba easti un di seamnili fundamentali a cafi unlui popul. S-cljeama, limba easti ună di caracteristichili, poati shi naima importantă, dupu cari s-aleg miletsli. Cu limba oaminjlji fac comunicatsii anamisa un di alantu shi s-achicăsescu. Limba u-fatsi bana ma lishoară shi lă da puteari a bânătorlor su-realizeadză a lor libertati fundamentală cum shi ândrepturli a lor. Grama mash s-leagă di limbă. Ica ia easti formă cu cari s-spuni zborlu. Limba ari dau, cât niheam shi rolji contradictoră. Di ună parti, homoghenizeadză, ica easti ca cānal ti comunicatsii anamisa di bânătorlji shi institutsiili. Di altă, diverzifichiază, ica lji-âmpartă bânătorlji dupu linii etnică, culturală shi politică.

Ma s-nu s-practicheadză ună limbă, ari frică di a ljei cheardiri! Lingvistul Deivid Harison di la Institutlu ti limbi cari cher adră cercetari shi vini până di concluzii frapanti. Di 7000 di limbi, cât s-zburăscu ază tu lumea tută, tăsh giunitati di bânătorlji ufilizescu mash 83, a ti naima njitsli limbi ari mari frică ti cheardiri di dip. Ashitsi, până tu bitisita alishte etă poati s-cheară tăsh giunitati di tuti limbi. Vărnă 3 500 di limbi li-zburăscu 10% di bânătorlji di lumea tută. Căt shi s-zburăscă ună limbă tu familii, iara atsea nu easti garantsii ca limba va s-armănă shi ca va s-treacă di bārnu la bārnu. Ma mari sigurantsă ti tsānarea a limbăljei ari cara s-ufilizească shi pi nivel ofitsial ca ândreptu garantat ti ufilizari di partea a bânătorlui cu atsea tsi statlu va s-aibă obligatsii s-da a lui ufilizari.

Ufilizarea a limbăljei, ma multu ufilizarea a limbilor ofitsiali, nu easti mash ândreptu, ma shi obligatsii ti tuti subiecti! S-cljeamă ma mari frică easti shutsarea a limbăljei, ica ufilizarea a zboarilor xeani ti cari ari zboară adecvat ti limbili ofitsiali, ica ângrăpseari a zborlui machidunescu cu gramă latină. Ahtari praxă poati s-aibă influentsă negativă ti tsānari a limbăljei sh-nica ma multu pi autohtonitatea a născāntilor zboară shi termini. Ti atsea, ari sanctsii rigorozi ti atselj tsi noari s-li tinjisească regulili cari suntu ti ufilizarea a limbilor ofitsiali.

Tu bana politică tu Republica Machidunia easti actuală ântribarea ti ufilizarea a limbilor. Ashitsi, aestu conducător, deadun cu atsel di ma ninti „Realizarea a ândreptului ti ufilizarea a limbilor a comunitătslor tu comunicatsia cu organili a condutsirăljei a statlui tu Republica Machidunia: Adecvat cu Conventsia âncadurată ti apurari a minoritătslor etnitsi shi cu Documentul european ti limbili regionali ica limbili a minoritătslor“, editată di Sutsata a bânătorlor ti sustsāniri a dialoglui interetnic shi developari a comunitătslor „Valori deadun“, poati s-priaducă ti ma largă cunushteari a publicăljei ti mārıljea shi ti atsea căt complexă easti aestă materii.

Tu Republica Machidunia, ândreptu ti ufilizarea a limbăljei easti categorii constitutsională shi categorii regulată cu nomurli. Aestă s-cljeamă ca tut tsi easti ligată cu ufilizarea a limbilor s-reguleadză cu Constitutsia ali RM shi cu nomurli ca acti iuritsitsi cari li-aproachi Parlamentul ali RM. Nu poati ufilizarea a limbăljei s-reguleadză cu acti sum nomurli cari li-aproachi Guvernul ali RM, organili a condutsirăljei a statlui ica condutsirea locală. Cu aestă nu mash tsi s-da ma mari importantsă pi aestu ândreptu, ma shi s-ascapă di haoslu shi ma multi (di tuti turlii) di reguli cari va li-aproachi suti di oragni.

Ună di protili jgljoati tsi u-adră Republica Machidunia ti ma largă ufilizari a limbilor easti ratificarea a „Conventsiiljei âncadurată ti apurari a minoritătslor natsională“. Pi ninga aestă conventsii, cadur fundamental ti politica ti minoritătsli tu Republica Machidunia easti shi realizarea a Contractului âncadurat, cari, tu printsip li-năstreatsi standardili dati cu Conventsia âncadurată ti apurari a minoritătslor natsional. Documentul european ti limbili regionali shi limbili a minoritătslor idghea ashitsi easti ânsimnată shi s-ashteaptă ratificarea a ljei. Ma iara, naima importantă ti bânătorlji di Republica Machidunia easti atsea tsi Constitutsia shi nomurli, naima multu năulu Nom ti ufilizarea a limbăljei tsi u-zburăscu naima ptsān 20% di bânătorlji tu Republica Machidu-

nia shi tu locurli a condutsiräljei locală, da puteari ti largă ufilizari pi nivel ofitsial a limbilor cari s-zburăscu tu Republica Machiduna.

Cu dghivāsarea alāshtui Conducător va s-bāgats iergu ca ma multu di nomurli iu s-reaguleadză āntribarea ti ufilizarea a limbilor pi ună ica altă turlii, suntu aprucheari tu prota giunitati di decada tsi urmeadză. Aestă nu vini ashitsi, cara s-aibă tu videari ca atsea tsi adră alāxiri radicală a contseptului ti ufilizarea a limbilor tu sfera publică easti Contractul āncadurat shi amandmanili a Constitutsiiljei cari era aprucheari la anlu 2001. Aesti alanti, arāpoi, provocară mări alāxiri shi adāvgāri ti prilucrarī a regulilor ghegenerali dati cu Constitutsia. Ma iara, tu soni, alāxerli a nomurlor cum shi adāvgarea a lor era mash solutsii temporală. Debatili di multsă anj ti lipsitura ta s-aducă un nom iu va s-reguleadză āntribarea ti ufilizarea a limbilor ofitsiali tu tuti sferi di bānaticlu bitisi cu adutsarea a Nomlui ti ufilizari a limbäljei tsi u-zburăscu naima ptsăn 20% di bānătorlji tu Republica Machidunia shi tu locārli a condutsiräljei locală. Nomlu noari, malju dză, vārnă nali lucri, ma mash lo di solutsiili ti ufilizarea a limbilor tsi suntu dati cu multi alti nomuri.

Dupu amandmanlu a Constitutsiiljei ligat cu ufilizarea a limbilor tu tuti nomuri va u-stāvārsits formulatsia „altă limbă ofitsială tsi u-zburăscu naima ptsăn 20% di bānătorlji ali RM...“. S-cljeamă, iuva nu s-adutsi a minti explitsit altă gramă shi limbă, ma mash limba machidunească shi gramă a ljei chirilicā. Ma, dupu reghistrarea a bānătorlor dit soni realizat la anlu 2002, unică comunitati etnică tu RM cari partitspeadză cu naima ptsăn 20% di tută populatsii easti comunitatea arbinishească. Ti atsea, statuslu „altă limbă ofitsială“, tu aestu momentu, easti a

limbäljei a comunitatiljei arbinishească tu RM cum shi grama a ljei.

Bilansul ti ufilizarea publică a limbilor a comunitātslor shi gramili a lor easti ti aesti sferi shi institutsii: Parlamentul ali RM; comunicatsia a bānătorlor cu ministeriatili shi organili a condutsiräljei a statlui; protsedurili la giudits; protsedurili conducatoari; realizarea a sanctsiilor; ombudsmanlu popular; protsesili la alidzerli; declararea directă a bānătorlor; documentili personali a bānătorlor; evidentsia a bānătorlor; ufilizarea a puteariljei a politsiiljei; radiodifuzia; obiectili infrastrukturi; condutsirea locală; finansiili; economia; educatsia shi shtintsa; cultura; cum shi organili cari suntu importanti ti niintari shi avigljeari alāshtiu ändreptu.

Tu aestu Conducător autorlu nu da a lui mindueari ligatā ti atsea cum s-āndredzi cu nomlu ändreptul ti ufilizarea a limbilor tu Republica Machidunia, ma fatsi eforturi cu un modus simplu shi achicāsit su s-lu spunā cadurlu iuristic. Cu multi egzempli, āntribāri, ilustrāri shi formulāri aestă materii easti ma aproapea di lipsiturli shi interesili a bānătorlor. Cara su-avem tu videari targhet grupa alāshtui Conducător, idea easti dghivāsitorlji pit aestă publicatsii s-li ānveatsă ändrepturli (a bānătorlor) shi obligatsiili (a statlui) ligati cu ufilizarea a limbilor tu RM. Tu idghea oarā, cunushtarea a ändreptului s-cljeamă shi a lui practicari adecvată.

Verzia completă a Conducătorlui putets su-aflats pi veb frāndzāli www.podistosonce.org.mk, www.soros.org.mk, www.cv.org.mk, pi tuti limbi cari s-zburăscu tu Republica Machidunia.

UVOD

Bosanski jezik

Jezik predstavlja jedno od osnovnih obilježja svakog naroda. Ustvari, jezik je jedna od karakteristika, možda i najznačajnija po kojoj se narodi razlikuju. Putem jezika ljudi međusobno komuniciraju i razumijevaju se. Jezik olakšava svakodnevni život i omogućava građanima da ostvare svoje osnovne slobode i prava. Pismo se samo nadovezuje na jezik, tačnije, to je oblik preko kojeg izražavamo govor.

Jezik ima dvojnou, po malo i kontradiktornu ulogu. S jedne strane homogenizira, tačnije služi kao kanal za komunikaciju između gradjana i institucija. S druge strane, diverzificira, tj. razdvaja građane na etničku, kulturnu i političku osnovu.

Ukoliko se ne praktikuje jedan jezik, postoji opasnost za njegovu izumiranje! Lingvist Dejvid Harison sa Instituta ugroženih jezika, uradio je jedno istraživanje i došao do zapanjujućih zaključaka.

Od 7.000 jezika, koliko se danas govori u svijetu, čak polovina stanovništva koristi samo 83, a mnogim malim jezicima prijeti cjelosno izumiranje. Zbog toga, krajem ovog vijeka može nestati čak polovina jezika. Oko 3.500 jezika govori samo jedna desetina svjetskog stanovništva. Koliko god da se jedan jezik upotrebljava u krugu najbližih (porodica i rodbina), ipak to nije dovoljna garancija da će jezik opstati, i da će se prenositi na buduće naraštaje. Veća je sigurnost očuvanja jednog jezika ako se taj jezik upotrebljava i na oficijalnom nivou, kao zagarantovano pravo upotrebe od strane gradjana, te ako država ima obavezu da omogući njegovu upotrebu.

Upotreba jezika, posebno pravilna upotreba službenih jezika, ne predstavlja samo pravo, već i obavezu svih subjekata! Naime, veoma veliku opasnost predstavlja jezično izvrtanje, tj. upotreba tuđih riječi za termine za koje postoje odgovarajuće riječi u službenim jezicima, ili pisanje makedonskih riječi latinicom. Takva praksa može imati negativni utjecaj na očuvanje jezika i osobito na autentičnost određenih izraza i pojmova. Zbog toga postoje stroge zakonske sankcije

za one koji neće poštivati pravila koja se odnose na pravilni način i na mjesta upotrebe službenih jezika.

U političkom životu u Republici Makedoniji pitanje o upotrebi jezika je aktualno. U tom smislu, ovaj vodič, zajedno sa prethodno izdatim vodičem „Ostvarivanje prava za upotrebu jezika etničkih zajednica u komunikaciji sa organima državne vlasti u Republici Makedoniji:

U suglasnosti sa Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina i sa Evropskom poveljom regionalnih ili manjinskih jezika, izdata od Udruženja gradjana za podršku međuetničkog dijaloga i razvoja zajednica „Zajedničke vrijednosti,, mogu poslužiti za šire upoznavanje javnosti, kako bi shvatili obim i složenost ove materije.

U Republici Makedoniji pravo na upotrebu jezika je ustavna i zakonska kategorija. To znači da sve što je povezano sa upotrebom jezika reguliše se Ustavom RM i sa zakonima kao pravni akti, koje donosi Parlament RM. Nije dozvoljeno da se upotreba jezika regulira podzakonskim aktima koje donosi Vlada RM, organi državne uprave ili lokalne vlasti. Time se naglašava ne samo značenje ovog prava, već se izbjegava i mogućnost za stvaranje haosa i velikog broja (različitih) pravila, koja bi uspostavili stotine organa.

Jedan od prvih koraka koje je preuzela Republika Makedonija u pravcu široke upotrebe jezika je ratifikacija „Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina,,. Pored ove konvencije, osnovni ram manjinske politike u Republici Makedoniji predstavlja i provedba Okvirnog (Ohridskog) ugovora, koji uglavnom prevazilazi standarde utvrđene Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina.

Evropska povelja regionalnih jezika i manjinskih jezika, također je potpisana i čeka se na njenu ratifikaciju. Ipak, najznačajnije za građane Republike

Makedonije je to što Ustav i zakoni , posebno novi Zakon za upotrebu jezika koji govori najmanje 20% građana u RM i u jedinicama lokalne samouprave, omogućavaju veoma široku upotrebu na službenom nivou, jezicima koji se govore u Republici Makedoniji.

Čitajući Vodič, primjetit ćete da su većina zakona u kojima je na isti ili sličan način regulirano pitanje o upotrebi jezika, doneseni u prvoj polovini tekuće dekade. To nije slučajno, imajući u obzir da ono što je radikalno promijenilo koncept upotrebe jezika u javnoj sferi su Okvirni ugovor i ustavni amandmani , koji su bili donijeti 2001 godine. Ostali su izazvali lavinu zakonskih izmjena i dopuna u pravcu doizgradnje općih pravila , sadržanih u Ustavu. Ipak , na kraju su zakonske izmjene i dopune bile samo prelazno rješenje. Dugogodišnja debata u vezi potrebe za donošenje jednog jedinog zakona u kojem bi se regulisalo pitanje za upotrebu službenih jezika u svim sferama društvenog života, završila je donošenjem Zakona za upotrebu jezika koji govore najmanje 20% građana u Republici Makedoniji i u jedinicama lokalne samouprave.

Zakon ne sadrži skoro nikakvih noviteta, samo preuzima već postojeća rješenja o načinu upotrebe jezika, koja se sadrže u velikom broju drugih zakona.

Vodeći se ustavnim amandmanom u vezi upotrebe jezika u svim zakonima , naći ćete formulaciju „drugi službeni jezik koji govori najmanje 20% građana RM...,, Znači, nigdje se eksplicitno ne spominje drugi jezik i pismo , osim makedonski jezik i njegovo kirilsko pismo.

Ali , prema posljednjem popisu održanom 2002 godine, jedina etnička zajednica u RM koja učestvuje sa najmanje 20% u ukupnoj populaciji je Albanska. Zbog toga, status „drugi službeni jezik“ u trenutku ima jezik albanske etničke zajednice u RM i njeno pismo.

Pregled javne upotrebe jezika etničkih zajednica i njihovog pisma, odnosi se na sljedeće oblasti i institucije: Parlament RM; komunikacija građana sa ministarstvima i organima državne uprave; sudski postupci; upravni postupak; izvršenje sankcija; narodni pravobranitelj; izborni proces; neposredno izjašnjavanje građana; vođenje matične evidencije; primjena policijskih ovlaštenja; radiodifuzna dejnost; infrastrukturni objekti; lokalna samouprava; finansije; ekonomija; obrazovanje i nauka; kultura; kao i organi koji su značajni za unaprijeđenje i zaštitu ovog prava.

U ovom Vodiču autor ne daje svoje mišljenje i stav u vezi sa zakonskim uređenjem prava na upotrebu jezika u Republici Makedoniji, već pokušava da na jednostavan i razumljiv način predstavi pravni okvir.

Preko većeg broja primjera , pitanja, ilustracija i obrazaca, ova je materija približena potrebama i interesima građana. Imajući u obzir ciljnu grupu ovog Vodiča, ideja je da čitatelji preko ove publikacije saznaju prava (građana) i obaveze (vlasti) vezano za upotrebu jezika u RM. Najzad, poznavanje prava znači i njegovo adekvatno prakticiranje.

Cjelosnu verziju Vodiča, možete naći na web stranicama www.podistosonce.org.mk, www.soros.org.mk, www.cv.org.mk, na svim jezicima koji se govore u RM.

INTRODUCTION

English Language

Language is one of the essential indicators of every nation. It is certainly one of the characteristics, perhaps the most significant, which makes the distinction among nations. People communicate and understand each other by means of languages. Language makes daily life easier and enables citizens to achieve their essential freedoms and rights. Writing is complementary to language, being a form through which speech is expressed. Thus language plays a dual, yet somehow contradictory role. On the one hand, it provides a homogenous channel of communication among people and institutions. On the other hand, it diversifies, i.e. divides people based on their ethnic, cultural and political line.

Unless a language is practised, it may simply disappear! Linguist David Harrison from the Institute of Endangered Languages has come to surprising conclusions based on research. Out of 7,000 languages spoken today in the world, only 82 are used by as much as half of the population and many of the 'small' languages are threatened with extinction. So, by the end of this century as many as half of the languages will disappear. About 3,500 languages are spoken by one tenth of the world population. As much a language is used within the close family and friends, it is still not a guarantee that it will survive and be passed on to next generations. It is more certain that a language will survive if it is used at official level and is guaranteed as a right to the citizens and certainly if the state has the obligation to provide conditions for its use.

The use of a language, particularly the proper use of the official language, is not only a right, but also an obligation for every entity! Language distortion is very dangerous, particularly the use of foreign words when there is an equivalent in the official language, or for instance writing the Macedonian word in Latin alphabet. This practice may have a negative effect on preserving the language and particularly on the authenticity of certain expressions and concepts. Thus, there are stringent legal sanctions for those who do not obey the rules related to the correct way and place of using the official languages.

In the political life of the Republic of Macedonia the issue of the use of languages is being discussed thoroughly nowadays. In this respect this Guide, along with the previously published Guide on Exercising the Right for Using Languages of Communities in Communication with the State Authorities in the Republic of Macedonia: Harmonization with the Framework Convention on the Protection of National Minorities and the European Charter on Regional and Minority Languages, issued by the Citizens' Association 'Common Values' for the Support of Inter-Ethnic Dialogue and Community Development, can serve for better informing the public about the scope and complexity of this matter.

In the Republic of Macedonia the right to using a language is a constitutional and legal category. This means that anything related to languages is regulated by the Constitution of the Republic of Macedonia and the legislation adopted by the Assembly of the Republic of Macedonia. It is not allowed to regulate the use of languages with sub-laws adopted by the Government of the Republic of Macedonia, the state institutions or local governments. This not only highlights the significance of this right, but also provides for avoiding the chaos and a large number of different rules which may be adopted by hundreds of institutions.

One of the first steps undertaken by the Republic of Macedonia regarding the broad use of languages was the ratification of the Framework Convention on the Protection of National Minorities. In addition to this Convention, the basic framework for the minority policy in the Republic of Macedonia is the implementation of the Framework Agreement which in general goes beyond the standards defined by the Framework Convention for the Protection of National Minorities. The European Charter on Regional and Minority Languages has also been signed and its ratification is underway. However, the most important thing for the citizens in the Republic of Macedonia is that the Constitution and laws, particularly the recently adopted Law on Using Languages Spoken by at least 20% of the Citizens in the Republic of Macedonia and the Units of Local Self-Government,

provides for a comprehensive use of the languages spoken in the Republic of Macedonia for official purposes.

While reading the Guide you will notice that most of the laws in which the language issue is regulated in the same or similar way were adopted in the first half of this decade. This is certainly not a coincidence if you take into consideration that what radically changed the concept of using languages in public are the Framework Agreement and the constitutional amendments adopted in 2001. The latter aroused numerous legislative changes and amendments to more precisely define the general rules stipulated in the Constitution. However, in the end, the legislation changes and amendments were only a transitional solution. The years-long debate on the need to adopt one comprehensive law which will regulate the issue of using the official languages in all spheres of social life ended with the adoption of the Law on Using Languages Spoken by at least 20% of the Citizens in the Republic of Macedonia and the Units of Local Self-Government. The Law does not contain any new solutions, but rather translates the existing solutions on using the languages which are included in a large number of other laws.

Based on the constitutional amendments related to the use of languages, you will find the formulation: “other official language spoken by at least 20% of the citizens of the Republic of Macedonia...” Thus, a language or alphabet other than the Macedonian language and its Cyrillic Alphabet is not explicitly mentioned. However, based on the latest Census in 2002 the only ethnic community in the Republic of Macedonia participating with a minimum of 20% in the total

population is the Albanian. Accordingly, for the time being, the Albanian ethnic community in the Republic of Macedonia and its alphabet has the status of “another official language”.

The public use of the languages of communities and their alphabets refers to the following areas and institutions: the Assembly of the Republic of Macedonia; citizens’ communication with ministries and state authorities; court proceedings; administrative procedures; executing sanctions; ombudsman; election processes; direct citizens’ involvement; issuing personal documents for citizens; making records; executing police authority; radio and TV broadcasting; infrastructural constructions; local self-government; finance; economy; education and science; culture; and the institutions relevant to the promotion and protection of this right.

In this Guide the author does not express his opinion and attitude regarding the legislative manner in which to regulate the right to use languages in the Republic of Macedonia, but rather tries to present a legal framework in a straightforward and understandable way. A large number of examples, questions, illustrations and forms serve to meet the needs and interests of the citizens. Having in mind the focus group of this Guide, the idea is to inform the citizens of their rights and of the obligations of authorities related to the use of languages in the Republic of Macedonia. Knowing your rights means being able to use them accordingly.

The complete version of this Guide can be found at www.podistosonce.org.mk, www.soros.org.mk, www.cv.org.mk, in each of the languages spoken in the Republic of Macedonia.

РЕЛЕВАНТНА МЕЃУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА

Кои се најзначајните меѓународни документи за Република Македонија во однос на ујошребаша на националните јазици?

Република Македонија ја ратификува **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** („Службен весник на Република Македонија“ бр.11/97). Оваа Конвенција го гарантира правото на употреба на јазиците на „секој припадник на конкретно национално малцинство“ и тоа во: приватната сфера, јавната сфера, писмената форма, усната форма и слободната употреба на јазикот без попречување. Во однос на спроведувањето на оваа Рамковна конвенција, треба да се има предвид дека, покрај обврските што произлегуваат од неа, правната рамка во Република Македонија содржи дополнителни обврски, и со тоа ги надминува стандардите утврдени со Конвенцијата. **Европската повелба за регионални јазици и јазици на малцинствата** е, исто така, потпишана и се чека нејзиното ратификување.

Како е уредена ујошребаша на јазиците во групи и држави?

Во продолжение следуваат кратки извадоци од уставите на некои држави со етнички хетероген состав на населението, а кои се однесуваат на службениот јазик и употребата на јазиците на малцинствата:

- **Албанија:** службен јазик е албанскиот. Право на основно образование и ограничено средно на мајчин јазик на малцинството; пред суд малцинствата имаат право на преведувач.

- **Бугарија:** службен јазик е бугарскиот. Бугарскиот граѓанин чиј мајчин јазик не е бугарскиот има право да го изучува и да го користи и својот

јазик, покрај задолжителното изучување на бугарскиот.

- **Хрватска:** хрватскиот јазик и латиничното писмо се во службена употреба. Во одделни единици на локалната самоуправа друг јазик или некое друго писмо може да бидат службени под услов: етничката група да е мнозинство во општината (преку 50%), или ако со статутот на општината или жупанијата е пропишано така, или, пак, ако произлегува како обврска од меѓународен договор кој го потпишала Република Хрватска.

- **Босна и Херцеговина:** како на државно ниво, така и на ниво на ентитети се службени три јазици: босански, српски и хрватски.

Правната рамка во Република Македонија ги надминува меѓународните стандарди во однос на правата и употребата на јазиците на немнозинските заедници

- **Естонија:** службен јазик е естонскиот. Секој има право да им се обрати на државната или на локалната власт и на нивните функционери на естонски јазик и да добие одговор на естонски. Во единиците на локалната самоуправа каде што најмалку 50% од населението му припаѓа на етничкото малцинство, сите лица имаат право да добиваат одговори од државната и од локалната власт на јазикот на тоа етничко малцинство.

- **Грција:** не е дозволена службена употреба на кој било друг јазик освен грчкиот. Користењето на малцинските јазици е ограничено на приватната сфера.

- **Словачка:** службен јазик е словачкиот. Правото на користење на мајчиниот јазик во службена

комуникација се применува во средините во кои малцинствата се најмалку 20%.

- **Словенија:** службен јазик е словенечкиот, а во областите во кои живеат италијанско и унгарско малцинство, италијанскиот и унгарскиот се, исто така, службени јазици.

- **Шпанија:** службен јазик е шпанскиот, а во т.н. автономни заедници, локалните јазици се коофицијални заедно со шпанскиот.

Каков е јазичниот режим во рамките на Европската Унија?

Во контекст на овој Водич накратко и за јазичниот режим во Европската Унија (ЕУ) со оглед на нашите аспирации за станување држава-членка. ЕУ е единствената меѓу светските меѓународни организации во спроведувањето на јавната употреба на официјалните јазици на сите свои држави-членки. Повеќејазичноста претставува утврдена политика на ЕУ уште од првиот ден на нејзиното постоење и, најверојатно, ќе остане таква без разлика колку нови држави-членки ќе се приклучат. Во моментот има дваесет и три подеднакво автентични јазици од договорите (вклучувајќи го и ирскиот јазик) и дваесет и два официјални работни јазици.

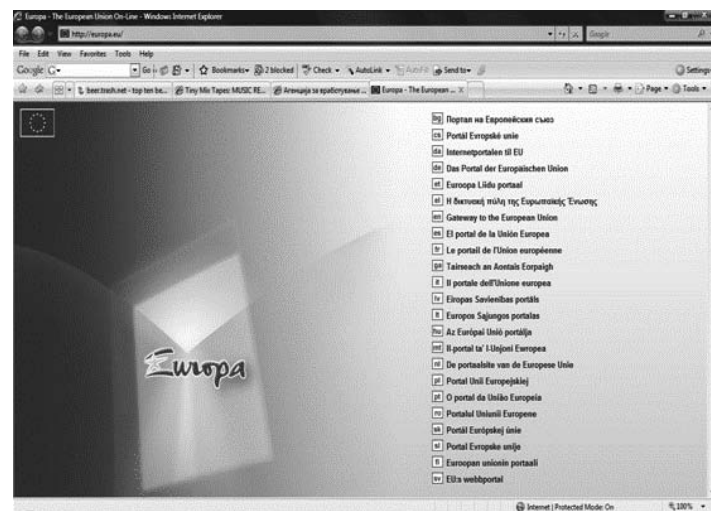
Основни принципи што се однесуваат на употребата на јазиците во ЕУ се утврдени во: Регулативата бр. 1 на Советот од 1958 година (4 оригинални службени јазици, а новите јазици се додаваат со секој акт што се однесува на услови-

те за пристапување); Договорот за основање на Европската заедница; Договорот за ЕУ; Актот што се однесува на условите за пристапување и приспособување на договорите според кои е основана ЕУ и Деловникот на институциите на ЕУ.

Основни обврски кои произлегуваат од овие договори се: правните и политичките документи усвоени од институциите редовно се преведуваат на сите службени јазици; толкувањето е достапно за сите официјални средби на ниво на министри и за сите средби поврзани со донесувањето одлуки; секој член на Европскиот парламент зборува на својот мајчин јазик кога се говори на парламентарните седници и секој државјанин на ЕУ може да се обрати во писмена форма до која било од институциите или телата на ЕУ на еден од службените јазици на договорите и да добие одговор на истиот јазик.

Со секое ново пристапување целокупното право на ЕУ, кое е применливо во тоа време, мора да се преведе на јазикот на новата земја пред пристапувањето, со цел граѓаните да знаат кон што се обврзуваат.

Повеќе инфо за Европската Унија на: <http://europa.eu/>

Почетна страница на официјалниот веб-портал на ЕУ на кој првпат и текстовите содржани во неј се напишани на 23 јазици

Прашања 1:

- Дали постојат меѓународни правни акти кои ја регулираат употребата на јазиците или ова прашање им е целосно оставено на националните законодавства? Каков е случајот со Република Македонија?
- Дали во регионот постои држава со два или повеќе службени јазици?
- Колку службени јазици има во ЕУ? Дали во Европскиот парламент секој прашеник може да зборува на својот мајчин јазик?

РАМКОВЕН ДОГОВОР

Што претставува Рамковниот договор?

Рамковниот договор (Framework Agreement), познат уште и како Охридски договор, е склучен во 2001 година во Охрид меѓу претседателите на, во тој момент, најголемите политички партии во Република Македонија. Во правниот систем на Република Македонија договорите склучени меѓу политичките партии не претставуваат извор на правото, па следствено на тоа Рамковниот договор, како таков, не претставува правен акт. Поради тоа, Рамковниот договор не би требало да произведува права и обврски за граѓаните во Република Македонија.

Меѓутоа, имајќи ги предвид следниве факти:

- контекстот во кој е донесен - за време на воен конфликт во Република Македонија;
- целта заради која е донесен и вредностите кои ги промовира и ги заштитува - прекин на воениот конфликт и поставување на рамка за изградба на интегрирано мултиетничко општество, кое ќе гарантира мир, стабилност и демократски развој на Република Македонија и израз на неповредливоста на суверенитетот, територијалниот интегритет и унитарниот карактер на државата;
- легитимитетот на неговите потписници - претседатели на најголеми политички партии во Република Македонија, кои на претходните избори освоиле најголемо мнозинство гласови од граѓаните на Република Македонија; и
- силните поддржувачи и гаранти – претставници на меѓународната заедница, односно сите релевантни меѓународни организации и најголеми светски држави,

тој имаше обврзувачки карактер за неговите потписници.

Сепак, за да се запази карактерот на правниот систем во Република Македонија, одредбите од

Рамковниот договор се преточија во формални и правно-обврзувачки акти како што се Уставот на Република Македонија и законите. Затоа, сега спроведувањето на Рамковниот договор е прашање на спроведување на Уставот и на законот во Република Македонија!

Што офаќа Рамковниот договор?

Со Рамковниот договор се опфатени следниве области:

Развој на децентрализирана власт

Се зголемија надлежностите на локалната самоуправа и се изврши ревизија на територијалната организација на државата.

Недискриминација и правична застапеност

- Соодветна и правична застапеност на граѓаните што им припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и во другите јавни институции на сите нивоа;

- Измена во процедурите за избор на: Народен правобранител (посветува особено внимание на заштита на начелата на недискриминација, соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државната власт, во органите на локалната самоуправа и во јавните установи и служби); тројца членови на Советот за безбедност кои ги именува Претседателот на државата; тројца членови на Судскиот совет; тројца судии на Уставниот суд.

Воведување собраниски процедури

- За закони што директно ги засегаат културата, употребата на јазиците, образованието, личните документи и употребата на симболите, Собранието да донесува одлуки со мнозинство гласови од присутните пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од присутните пратеници што

Рамковниот договор стави прекин на воениот конфликт и претставува рамка за изградба на интегрирано мултиетничко општество

им припаѓаат на заедниците кои не претставуваат мнозинство во Република Македонија (т.н. Баден-терово или двојно мнозинство);

- основање Комитет за односи меѓу заедниците, кој ќе разгледува прашања од односите меѓу заедниците во Републиката и ќе дава мислења и предлози за нивно решавање;

- одлуката за измена на преамбулата, измената на која било одредба што се однесува на правата на припадниците на заедниците, како и измената на законите кои се однесуваат на локалната самоуправа, се донесуваат со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници што им припаѓаат на заедниците што не се мнозинство во Република Македонија.

Изразување на идентитетот

- Македонската православна црква, како и Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-методистичката црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред законот и се слободни во основањето верски училишта и социјални и добротворни установи во постапка предвидена со закон;

- Припадниците на заедниците имаат право слободно да го изразуваат, да го негуваат и да го развиваат својот идентитет и особеностите на своите заедници и да ги употребуваат симболите на својата заедница;

- Републиката им гарантира заштита на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници;

- Припадниците на заедниците имаат право да основаат културни, уметнички и образовни институции, како и научни и други здруженија заради изразување, негување и развивање на својот идентитет;

- Припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во основното и во средното образование на начин утврден со закон. Во учи-

лиштата во кои образованието се одвива на друг јазик, се изучува и македонскиот јазик;

- Републиката гарантира заштита, унапредување и збогатување на историското и уметничкото богатство на Македонија и на сите заедници во Македонија, како и на добрата што го сочинуваат, без оглед на нивниот правен режим;

- Воведување канал на националната телевизија (Македонската радио-телевизија) кој прикажува програма на јазиците на сите заедници;

- Слободна употреба на симболите на заедниците.

Образование и употребата на јазиците

- На пленарните седници и во работните тела на Собранието, пратениците може да се обраќаат на службените јазици;

- Законите ќе се објавуваат на службените јазици;

и

- Сите јавни службеници може да го пишуваат своето име со писмото на кој било од јазиците во кои било службени документи.

Анексот Ц им е посветен на имплементацијата и на мерките за градење на доверба, и има посебна точка б која се однесува на културата, образованието и на употребата на јазиците. Повеќе информации за Рамковниот договор може да се најдат во следнаве публикации на Фондацијата Институт отворено општество Македонија:

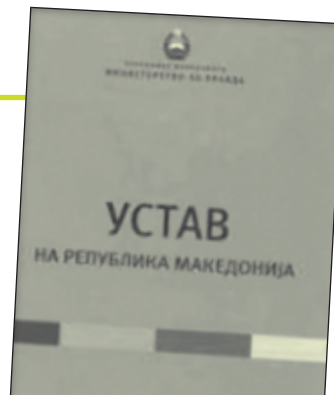
- „Спротивставени гледишта: Студија за толкувањата што преовладуваат меѓу албанската и македонската заедница во врска со конфликтот во Македонија“;

- „Македонија по Рамковниот договор“

<http://www.soros.org.mk/default.asp?lang=mak&menuid=430>

Прашања 2:

- Дали Рамковниот договор е правен акт?
- Зошто се донесе Рамковниот договор и какво е неговото значење за оштите во целост и за припадниците на етничките заедници?
- Кои се областите кои се регулирани со Рамковниот договор?
- Што предвидува Рамковниот договор во поглед на употребата на јазиците на заедниците?

УСТАВ

Што е Устав?

Постојат најразлични видови правни акти кои ги донесуваат определени државни органи. Од сите нив, Уставот е најзначаен правен акт и акт со најсилно правно дејство. За разлика од законите, кои се многубројни, Уставот е еден. Во него, се наоѓаат правила за најсуштествените прашања во една држава. Затоа, со право, Уставот го нарекуваат „закон над законите“.

Уставот на Република Македонија е донесен од страна на првото повеќепартиско Собрание на Република Македонија на 17 ноември 1991 година.

Со Уставот се уредуваат најзначајните прашања од интерес на граѓаните и општеството како целина, односно правата и слободите на граѓаните и основите на правниот систем.

Преглед на сèашусош, ѝраваша и уѝошребаша на јазицишe на заедницишe во сишe досеѝашни Усшави на Рeйублика Македонија

Во следнава табела сумирано е прикажан статусот (називот) на етничките заедници во сите уставни на Република Македонија од 1945 година, па наваму, како и областите во кои е загарантирано нивното право за употреба на мајчиниот јазик. Притоа, може да се забележи еволуција во статусот и називот, но пред сè, она што е многу побитно, проширувањето на областите во кои е овозможено правото на употреба на својот јазик. Се почнало од општи формулации: „право на заштита на културен идентитет“, што на некој начин не овозможувало јасно практикување на правото, но подоцна се одело кон деталзирање: „право на употреба на својот јазик и писмо во постапка пред државни органи“.

Устав на РМ (година)	Назив на заедницата	Право на употреба на јазиците
1946	Национални малцинства	1. Право на заштита на својот културен развој и на слободна употреба на својот јазик
1963	Народности – национални малцинства	1. Право на слободна употреба на својот јазик; 2. Право на образование и на воспитување на мајчин јазик; 3. Одлуките и другите поважни акти на општинските и околските собранија се објавуваат и на јазикот на народноста - национално малцинство чија застапеност во територијалните единици е во поголем број; 4. Употреба на својот јазик во управната и судската постапка во национално мешовитите подрачја. Јавните натписи во овие подрачја се двојазични.
1974	Македонски народ и албанска и турска народност	1. Се гарантира правото на слободна употреба на својот јазик... и основање установи и организации што го обезбедуваат ова право; 2. Воспитувањето и образованието на припадниците на народностите се остварува во воспитни установи и училишта на јазикот на соодветната народност; 3. Во јавниот и општествениот живот на подрачјата на кои живеат припадниците на народностите, јазиците и писмата на народностите се рамноправни со македонскиот јазик; 4. Во општините на чиешто подрачје живеат припадници на народностите, одлуките и другите поважни акти на собранијата на општините и на работните организации се објавуваат и на јазиците на народностите. Јавните натписи во овие подрачја се и на јазиците на народностите; 5. Право на употреба на својот јазик и писмо во остварувањето на своите права и должности, како и во постапката пред државните органи и организации што вршат јавни овластувања.
1991 (без амандманите)	Доминира терминот граѓани, на кого му се гарантираат основните слободи и права, независно од етничката припадност; во преамбулата се наведени македонски народ и националности: Албанци, Турци, Власи, Роми, а со амандманите се додадени и Србите и Бошњаци	1. Слободно изразување, негување и развивање на идентитетот и националните особености; 2. Основање културни и уметнички институции и научни и други здруженија заради остварувањето на овие цели; 3. Настава на својот јазик во основното и во средното образование. 4. Во единиците на локалната самоуправа, во кои како мнозинство живеат припадници на националностите, во службена употреба, покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, се и јазикот и писмото на националностите. Во единиците на локалната самоуправа во кои како значителен број живеат припадници на националностите, во службена употреба, покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, се и јазикот и писмата на националностите. 5. Гарантирање на заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на националностите

Како е регулирана употребата на јазиците во уставните амандмани?

Во периодот од 1992 до 2006 година се донесени 30 амандмани. Амандманите претставуваат форма преку која се вршат одредени измени и дополнувања на Уставот.

Најголем број амандмани се донесени во 2001 година како резултат од склучувањето на Рамковниот договор и обврските што произлегоа од него. Најзначаен амандман во кој се регулира употребата на јазиците е амандманот V целосно посветен на употребата на јазиците, кој гласи:

„1. На целата територија во Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.

Друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, исто така, е службен јазик и неговото писмо, како што е определено со овој член.“

Покрај јасното наведување на македонскиот јазик и неговото кирилско писмо како службени, со наредниот став, за првпат, во уставите на Република Македонија се овозможува друг јазик и писмо да бидат, исто така, службени. Меѓутоа, за друг јазик да биде службен потребно е исполнување на еден услов – тој јазик да го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија. Во овој момент, единствен јазик кој го исполнува овој услов е јазикот на албанската заедница во Република Македонија. Теоретски, и друг јазик во Република Македонија може да стане службен, доколку учеството на заедницата, која го зборува тој јазик, достигне 20% од вкупната популација на Република Македонија. Сепак, во наредните

Со Уставот се уредуваат најзначајните прашања од интерес на граѓаните и општеството како целина, односно правата и слободите на граѓаните и основите на правниот систем.

ставови на овој амандман се дава рамка што значи „службеност“ на друг јазик.

Личните документи на граѓаните што зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик се издаваат на македонски јазик и неговото пи-

смо, како и на тој јазик и неговото писмо во согласност со закон.

Оваа одредба е доработена во законите за лична карта, за патните исправи, за матична евиденција, односно сега во Законот за употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа.

Кој било граѓанин што живее во единиците на локалната самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, во комуникацијата со подрачните единици на министерствата може да го употреби кој било од службените јазици и неговото писмо. Подрачните единици надлежни за тие единици на локалната самоуправа одговараат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот. Секој граѓанин во комуникација со министерствата може да употребува еден од службените јазици и неговото писмо, а министерствата одговараат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

Оваа одредба е доработена (препишана) во Законот за употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа.

Во органите на државната власт во Република Македонија службен јазик различен од македонскиот јазик може да се користи во согласност со закон.

Со оваа одредба се става една рамка, односно јасно се определува дека само со закон (правен акт што го носи само Собранието на Република Македонија, кој во хиерархијата на правни акти се наоѓа по Уставот) може да се уреди употребата на јазиците. На тој начин, се исклучува каква било можност за регулирање на употребата на јазиците со подзаконски акти (правни акти што ги носат органите на управата, органите на локалната самоуправа и други органи). Од ова правило дека употребата на јазиците се регулира со закон, има

еден исклучок. Имено, Деловникот на Собранието не е закон, но поради тоа што работите поврзани во Собранието на Република Македонија не се регулирани со ниеден закон се смета дека овој Деловник има карактер на закон. Поради тоа, во него се содржани и одредби што се однесуваат на употребата на јазиците во работата на Собранието.

Во единиците на локалната самоуправа јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е службен јазик, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. За употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од граѓаните во единиците на локалната самоуправа решаваат органите на единиците на локалната самоуправа.

Оваа одредба е доразработена во Законот за локалната самоуправа и Законот за градот Скопје, односно сега во Законот за употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа. На еден начин и со оваа одредба се прави исклучок од правилото дека употребата на јазиците се регулира со закон. Општините и градот Скопје можат да пропишат службена употреба и на друг јазик и писмо, односно на јазик што го зборуваат помалку од 20% од граѓаните во таа општина или градот Скопје. Тоа право може да се пропише со највисокиот правен акт на општината – Статутот.

На целата територија во Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, исто така, е службен јазик и неговото писмо, како што е определено со овој член.

2. Со овој Амандман се заменува членот 7 од Уставот на Република Македонија.

Уставниот Амандман VIII му е посветен на правото на припадниците на заедниците слободно да го изразуваат, да го негуваат и да го развиваат својот идентитет и особеностите на своите заедници и да ги употребуваат симболите на својата заедница. Во ставот 5 на овој амандман е определено дека:

„Припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во основното и во средното образование на начин утврден со закон. Во училиштата во кои образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик.“

Оваа одредба е доразработена во законите за основното, средното и високото образование, односно сега во Законот за употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа.

Прашања 3:

- *Што е разликата меѓу Устав и закон?*
- *На кој начин е менуван Уставот на Република Македонија, донесен во 1991 година? Која се извршени најголемиот број измени?*
- *Дали Уставот проиштурува службена употреба на повеќе јазици? Кој е условен еден јазик да биде службен?*

ЗАКОН ЗА УПОТРЕБАТА НА ЈАЗИК ШТО ГО ЗБОРУВААТ НАЈМАЛКУ 20% ОД ГРАЃАНИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ВО ЕДИНИЦИТЕ НА ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА

Овој Закон („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/08) е целосно разработен во преостанатиот дел од Водичот преку цитирање на законските одредби, објаснувања на начинот и условите за употреба на јазиците во областите кои ги опфаќа законот, поддржани со примери и прашања. Во овој дел се објаснети само општите (воведни) одредби од законот.

Како што укажува самиот назив на законот, со законот се уредува употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа. Тоа значи дека овој закон, во моментов, се однесува на македонскиот јазик и неговото кирилско писмо (службен јазик и писмо), како и на албанскиот јазик и неговото писмо (како друг

Со законот се уредува употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија (македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и албански јазик и неговото писмо) и во единиците на локалната самоуправа (во кои бројот на припадниците на одредена заедница е најмалку 20% од вкупната популација)

службен јазик кој го зборуваат над 20% од граѓаните во Република Македонија). Меѓутоа, во одредена мера се однесува и на ограничената служба на употреба на јазиците и на другите етнички заедници (на пример, службеноста на јазикот во органите на општината во која бројот на припадниците на одредена заедница е најмалку 20% од вкупната популација или пишување на личното име во личната карта).

Областите кои ги опфаќа овој закон, односно областите во кои се применуваат одредбите за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија се: Собранието на Република Македонија; комуникацијата на граѓаните со министерствата и органите на државната управа; судските постапки; управната постапка; извршувањето санкции; Народниот правобранител; изборниот процес; непосредното изјаснување на граѓаните; издавањето лични документи на граѓаните; водењето на матичната евиденција; примената на полициски овластувања; радиодифузната дејност; инфраструктурните објекти; локалната самоуправа; финансиите; економијата; образованието и науката; културата; и во други области и институции во согласност со овој закон.

ЗАКОН ЗА УПОТРЕБАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Дали знаете дека:

- сите печатени публикации на македонски јазик мора да бидат лекторирани од лектор пред да бидат јавно објавени;

- санкцијата (глоба) за објавување нелектуриран текст изнесува од 2500 до 3000 евра во денарска противвредност.

Со Законот („Службен весник на Република Македонија“ бр. 5/98 и 89/08) за употребата на македонскиот јазик се уредува употребата на македонскиот јазик како службен јазик во Република Македонија. Македонски јазик е македонскиот литературен јазик со неговото кирилско писмо, а неговата употреба опфаќа негова заштита, унапредување и збогатување. Сепак, целта на законот не е да се ограничува правото на слободно творештво и развивањето на културниот, јазичниот и верскиот идентитет на граѓаните. Со Законот,

Целта на овој закон е да се заштитат македонскиот јазик и кирилицата.

исто така, не се ограничува правото на припадниците на заедниците на службена употреба на јазикот и писмото, што, всушност, е и регулирано со Уставот на Република Македонија и со Законот за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа. Целта на овој закон е да се заштитат македонскиот јазик и кирилицата. Во него се содржани голем број мерки и механизми што треба да оневозможат уништување на јазикот и писмото. Законот предвидува и строги санкции за непочитувањето на одредбите.

УПОТРЕБА НА ЈАЗИКОТ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Листа на релевантни закони:

Устав на Република Македонија ("Службен весник на Република Македонија" бр. 52/91); амандманите I и II (1/92), амандманот III (31/98), амандманите IV, V, VI, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII и XVIII (91/01), амандманот XIX (84/03), амандманите XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX и XXX (107/05).

/*

Деловник на Собранието на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 91/08)

Што претставува Собранието?

Собранието е највисок орган во државата и е носител на законодавната власт. Во секојдневниот говор за овој орган се користи и меѓународниот термин Парламент, иако правилниот уставен назив е Собрание. Самиот назив на овој орган укажува на тоа дека претставува собир на претставници – пратеници. Тие се избираат на општи и непосредни парламентарни избори. Единствен начин да се распушти Собранието пред истекот на мандатот е доколку мнозинството пратеници гласаат за тоа.

Со Собранието претседава неговиот Претседател. Претседателот, кој уште во секојдневниот говор го нарекуваат „спикер“, се избира од страна на пратениците. Тој ги води пленарните седници (на кои учествуваат сите пратеници и на кои се носат најзначајните акти) на македонски јазик.

Како е уредена употребата на јазиците во работата на Собранието и неговите работни тела?

*Прашањата поврзани со работата на Собранието на Република Македонија не се регулирани во ниеден закон, освен во Уставот на Република Македонија и во Деловникот на Собранието. Деловникот на Собранието формално-правно гледано не е закон. Но, поради тоа што не постои закон за Собранието, се смета дека овој деловник има карактер на закон кога е во прашање Собранието.

Околу употребата на јазиците во работата на Собранието долго време се „кршеа копја“. На крајот, со усвојувањето на новиот собраниски Деловник (јули 2008 година), а веднаш потоа и со усвојувањето на Законот за употребата на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, се решија сите дилеми и недоразбирања. И понатаму, во работата на Собранието службен јазик и писмо е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Новините се однесуваат на можноста за проширена службена употреба на други јазици во неговата работа и тоа:

„Пратеник кој зборува јазик различен од македонскиот, а кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија, може на седница на Собранието и на седница на работното тело да зборува на тој јазик.

Пратеник кој зборува јазик различен од македонскиот јазик, а кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија, кога претседава со седница на работно тело на Собранието може да зборува и на тој јазик.

Пратеник кој е припадник на албанската етничка заедница може да зборува на албански јазик на седница, а доколку е и Претседател на собраниско работно тело може седницата на тоа тело да ја води на албански јазик. Сепак, доколку тој пратеник е Претседател или потпретседател на Собранието пленарните седници на Собранието мора да ги води на македонски јазик. Исто така, пратеник кој е припадник на друга етничка заедница (не е Македонец или Албанец) не може да зборува на својот мајчин јазик на пленарните и комисииските собраниски седници.

Пратеник кој зборува јазик различен од македонскиот јазик, а кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија, собраниските материјали може да ги добие и на неговиот јазик и писмо.

Граѓани на други држави, кои се поканети да учествуваат во работата на Собранието или да се обратат на Собранието имаат право да зборуваат на својот јазик.

Говорот одржан на јазик различен од македонскиот јазик, задолжително се преведува на македонски јазик.“

Како практично се реализираат одредбите за улогите на јазиките?

Пратеник кој зборува јазик различен од македонскиот, а кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија, може на седница на Собранието и на седница на работното тело, како и кога претседава со седница на работно тело, да зборува на тој јазик, но не и да се ограничи употребата на другите јазици.

Заради практична реализација на горенаведените одредби, Собранието на Република Македонија е целосно опремено со систем за симултан превод од/на македонски и албански јазик (со двоканален аудиоизлез). Во просториите во кои се одржуваат пленарните и комисииските седници е инсталиран самостоен конференциски систем од микрофони. Исто така, во Собранието се вработени повеќе професионални преведувачи.

Повеќе информации:
Собрание на Република Македонија
„11 Октомври“ бб, 1000 Скопје
Република Македонија
тел: 02/ 3 112 255
електронска адреса: sobranie@sobranie.mk
веб-страница: <http://www.sobranie.mk>

Прашања 4:

- Каков орган е Собранието?
- Кој претседава со Собранието? На кој јазик ги води седниците?
- Дали секој пратеник, без разлика на која заедница ѝ припаѓа, може да зборува на својот јазик?

ОБЈАВУВАЊЕ НА ЗАКОНИТЕ И НА ДРУГИТЕ ПРОПИСИ И АКТИ ВО „СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“

Листа на релевантни закони:

Закон за објавување на законите и другите прописи и акти во „Службен весник на Република Македонија“ („Службен весник на Република Македонија“ бр.56/99 и 43/02)

Зошто и каде се објавуваат законите и другите прописи?

Со цел граѓаните да се однесуваат во согласност со нормите содржани во законите и во другите прописи е потребно тие да се запознаат со нивната содржина. Затоа е многу значајно и потребно законите и другите прописи јавно да се објавуваат пред да започнат да се применуваат. Уставната одредба дека законите и другите прописи се објавуваат во Службен весник на Република Македонија најдоцна во рок од 8 дена од денот на нивното донесување е разработена во овој закон. Издавањето на Службен весник на Република Македонија е во надлежност на истоименото јавно претпријатие. За печатеното издание на Службен весник се наплаќа надоместок, а пристапот (увид, преземање) до интернет-страницата на ова ЈП за сите изданија, објавени од 2001 до тековната година, е, исто така, бесплатен.

На кој јазик и писмо се објавуваат законите и другите прописи во Службен весник?

Службен весник на Република Македонија се издава на македонски јазик со неговото кирилско писмо. Законите задолжително се објавуваат и на

друг службен јазик и писмо што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните што им припаѓаат на заедниците во Република Македонија. Со оглед на тоа дека друг службен јазик и писмо што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните што им припаѓаат на заедниците во Република Македонија е јазикот на албанската етничка заедница во Република Македонија, законите се објавуваат и на албански јазик.

Ова правило започна да се применува од јуни 2002 година и се однесува на сите закони што ги донесува Собранието на Република Македонија, независно од тоа дали во нив се регулираат прашања од интерес (културен, јазичен) на албанската заедница. Меѓутоа, со ова правило се опфатени само законите, не и другите правни акти кои задолжително се објавуваат во Службен весник на Република Македонија. На пример, Законот за заштита од пушењето се објавува на македонски јазик со кирилско писмо и на јазикот и писмото на албанската заедница. Но, Правилникот за определување на пораките за предупредување дека пушењето е штетно по здравјето се објавува само на македонски јазик со кирилско писмо. Ист е случајот и со огласите за неважечки документи и огласите за јавни набавки кои, исто така, задолжи-

телно се објавуваат во Службен весник на Република Македонија. Тие се објавуваат само на македонски јазик со кирилско писмо, независно дали изгубената диплома гласи на граѓанин припадник на албанската етничка заедница.

Повеќе информации за ЈП „Службен весник на Република Македонија“ и неговите изданија: ЈП Службен весник на Република Македонија бул. „Партизански одреди“ бр. 29, 1000 Скопје тел. +389-2-3298860, +389-2-3290471; факс. + 389-2-3112267 електронска адреса: contact@slvesnik.com.mk; веб-страница: www.slvesnik.com.mk

Службен весник на Република Македонија се издава на македонски јазик со неговото кирилско писмо, но законите задолжително се објавуваат и на друг службен јазик и писмо што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија.

Прашања 5:

- Дали сите закони јавно се објавуваат?
- Дали законите и другите прописи се објавуваат исклучиво на македонски јазик со кирилско писмо?
- Дали во Република Македонија се применува правилото во ЕУ за преведување на целокупното законодавство и официјална документација на службени јазици на сите држави-членки?

ВЛАДА И ОРГАНИ НА ДРЖАВНАТА УПРАВА

Листа на релевантни закони:

Закон за Влада („Службен весник на Република Македонија“ бр. 59/00, 26/01, 12/03, 55/05, 37/06, 115/07, 19/08 и 82/08)

Деловник за работа на Владата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/01, 98/02, 9/03, 47/03, 64/03, 67/03, 51/06, 58/06, 5/07, 15/07, 26/07, 30/07, 58/07, 105/07, 116/07, 129/07, 157/07, 29/08, 36/08 и 51/08)

Закон за организација и работа на органите на државната управа („Службен весник на Република Македонија“ бр. 105/07, 146/07 и 82/08)

Што претставува Владата и како работи таа?

Владата е дел од извршната власт, која ги извршува законите што ги носи Собранието. Од друга страна, најголем дел од правните акти кои ги донесува Собранието (закони, уставни амандмани, буџет, просторен план итн.) ги подготвува и ги предлага Владата. Неа не ја избираат граѓаните директно, туку неа ја избира и ја разрешува Собранието! Владата, по состав, е помал орган од Собранието, во кој доаѓа до поголем израз волјата на партијата којашто освоила мнозинство пратенички места во Собранието, а со тоа и правото да ја состави Владата.

Со работата на Владата раководи и неа ја претставува Претседателот на Владата, кој во секојдневниот говор уште се нарекува и премиер. Владата е колективно тело во кое членуваат министри, кои раководат со одредени ресори (области). На пример, сите работи кои се однесуваат на буџетот, даноците, државните заеми и кредити, банкарството и други финансиски работи се сметаат за една област и поради тоа се во надлежност на Министерството за финансии. Голем број министерства, освен што имаат една централна и главна служба, имаат и: а) органи во состав (на пример, Биро за развој на образованието во состав на Министерството за образование и наука) и б) подрачни единици лоцирани во поголемите

општини. Преку овие подрачни единици министерствата се обидуваат да бидат поблиску до секојдневните и сè поголемите потреби на граѓаните и правните лица. За разлика од некои други држави (на пример, Република Србија), во Република Македонија не постои посебно министерство за заедници или малцинства.

Владата работи и одлучува на седници, кои се одржуваат еднаш неделно, а по потреба и почесто. Владата и министерствата имаат голем број надлежности, меѓу кои изработка и донесување подзаконски акти (уредби, правилници, одлуки), како и итни мерки за решавање на одредени состојби во различни сфери (На пр. одлука за формирање кризен штаб и доделување помош за определено поплавено подрачје).

Кои се органите на државната управа?

Покрај министерствата, постојат и голем број други органи и институции кои државата, односно власта (Собрание, Влада, совети на општини)

Владата како дел од извршната власт е колективно тело во кое членуваат министри, кои раководат со одредени ресори

ги основала и се под нејзина надлежност. Сите тие се нарекуваат органи на (државната) управа, а се среќаваат под најразлични називи: управи, агенции, заводи, бироа, дирекции итн. Иако министерствата и органите во нивен состав се најголем број органи кои ја сочинуваат државната управа, сепак има и такви кои се органи на управа, но не се под директна надлежност на Владата или на министерствата, односно дејствуваат како самостојни органи (на пример, Агенција за електронски комуникации или Регулаторна комисија за енергетика).

Како е уредена употребата на јазиците во работата на Владата, министерствата и другите органи на управата?

Како се обраќа граѓанинот? Кој било граѓанин што живее во единиците на локалната самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, во комуникацијата со министерствата и подрачните единици на министерствата во таа единица на локалната самоуправа, може да го употреби тој службен јазик и неговото писмо.

Како одговараат министерствата и подрачните единици? Министерствата и подрачните единици на министерствата надлежни за тие единици на локалната самоуправа одговараат на македонски јазик со неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

Ова значи дека правото на службена употреба на јазик во органите на управата има ограничена употреба, односно во овој момент може да:

- се користи само за обраќање и за одговор до, односно од, министерствата и нивните подрачни единици, но не и директно до, односно

Министерствата и подрачните единици на министерствата надлежни за тие единици на локалната самоуправа одговараат на македонски јазик со неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

од, Владата на Република Македонија (зашто, сепак, најголем број на работите што се од интерес на граѓаните се во надлежност на министерствата, поради што граѓаните директно комуницираат со нив);

- го користат само припадниците на албанската заедница во Република Македонија, но не и припадниците на другите немнозински заедници во Република Македонија; и
- го користат за комуникација со подрачните единици само оние припадници на албанската заедница во Република Македонија кои живеат во општина во која се застапени со најмалку 20% од вкупната популација во општината.

На пример, етнички Албанец кој живее на подрачјето на општина Гостивар може до подрачната единица на Министерство за финансии за општина Гостивар да поднесе барање за денационализација напишано на албански јазик и неговото писмо. Но, исто такво барање поднесено од етнички Албанец кој живее на подрачјето на општина Охрид не може да биде напишано на албански јазик и неговото писмо, туку исклучиво на македонски јазик и кирилско писмо, од причина што на територија на општина Охрид албанската етничка заедница е застапена со помалку од 20% од вкупната популација.

Повеќе информации за Владата на Република Македонија и за органите на управа:

„Илинденска“ бб, 1000 Скопје

тел: 02 3 115 324 ; веб-страница: <http://vlada.mk>

Прашања 6:

- Кој ја избира Владата и каква улога има таа?
- Колку министерства има во составот на Владата и дали постои посебно министерство за етнички заедници?
- Дали сите граѓани може да комуницираат со Владата и со органите на државната управа на својот мајчин јазик?

СУДСКИ И УПРАВНИ ПОСТАПКИ

Листа на релевантни закони:

Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 15/97, 18/99, 44/02, 27/04, 74/04, 15/05, 75/06 и 83/08)

Закон за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/05)

Закон за вонпарничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 9/08)

Закон за извршување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 35/05, 44/06, 50/06, 124/06, 129/06, 20/07 и 8/08)

Закон за прекршоците („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/06 и 69/06)

Закон за управен спор („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/06 и 27/08)

Закон за општата управна постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/05)

Каков е судскиот процес?

Судската власт ја извршуваат судовите. Прекршувањата на правилата и спорите меѓу луѓето секогаш постоеле и ќе постојат, а судот е органот кој одлучува за правдата во таквите ситуации. Применувањето на законите од страна на судовите во конкретен случај значи изрекување на правото. Во вршењето на својата функција судовите се самостојни и независни. Во судскиот систем судската власт ја вршат основните судови, апелационските судови, Управниот суд и Врховниот суд на Република Македонија.

Зошто граѓаните и правните лица се обврзани до судовите и до органите на управата? Какви можат да бидат правните средства и како да се користат?

Граѓаните и правните лица своите права и интереси ги остваруваат во постапки што се водат пред судовите или органите на управата во Република Македонија. Но, постапки пред овие органи се иницираат и се водат и поради непочитување на обврските или заради извршување кривични дела. Граѓанинот може да бара да му се утврди сопственост врз определен имот. Граѓанинот е оштетен поради тоа што некое лице му нанесло тешка телесна повреда. Конечно, граѓанинот може да биде обвинет затоа што затаил данок.

Дел од овие постапки, какви што се граѓанската (парнична и вонпарнична) и кривичната, се водат, односно правата се остваруваат, пред судовите. Управната постапка се води пред управните органи (министерства, управи, агенции). Прекршочната постапка е единствената постапка за која имаат надлежност судовите (по правило) и органите на управата (по исклучок).

Зошто е значајно правото на употреба на јазик во правосудството што се водат пред судовите или пред управните органи?

Многу значајно прашање при спроведувањето на овие постапки е на граѓаните и на правните лица, како странки во постапката, независно во кое својство се јавуваат (барател, оштетен, тужител, обвинет) да им се гарантираат и да им се овозможат сите права. Покрај општоприфатените стандарди: еднаква и недискриминаторска положба на странките, укажување правна помош на неuka странка и други, сè почесто се јавува и правото на употреба на мајчин јазик, односно јазик кој го познава и го разбира граѓанинот. Ова е потребно затоа што граѓаните се чувствуваат нај-

удобно кога комуницираат со органите на својот мајчин јазик, односно на јазикот кој најдобро го разбираат и го зборуваат. Погрешното изразување во писмена форма (на пример, писмено барање за доделување на право на социјална помош) или усно (на пример, усна расправа во постапка за надомест на штета) од страна на странката, поради послабо познавање на јазикот, може да доведе до погрешно утврдување на фактите, а со тоа и до неостварување на правото, односно до наметнување на обврска.

Како е регулирана ујошребаша на јазициите во кривичната и во прекршочната јосшајка?

Една од целите на меѓународните документи за правата на човекот е да обезбедат минимални права на обвинетото лице во кривичната постапка. Меѓу другите е и правото на употреба на јазикот на осомниченото или обвинетото лице. Целта на одредбите е тие да обезбедат јазикот да не биде пречка, односно лицето да може да го разбере обвинението што му се става на товар. Од таа причина му се гарантира правото да биде „известен“ за „природата и за причините на обвинението против него“ на јазикот што го разбира.

Во домашното законодавство се оди чекор понатаму во поглед на можностите за користењето на мајчиниот јазик, односно истото се овозможува во, речиси, сите дејства и стадиуми на постапката, како и на сите лица кои учествуваат во најразлични својства во постапката. **Во кривичната постапка службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Во кривичната постапка се користи и друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо, и тоа во следниве процесни дејства и стадиуми:**

- Право на лицето повикано, приведено или лишено од слобода веднаш да биде известно на јазикот што го разбира за причините на повикувањето, приведувањето или лишувањето од слобода и за какво било кривично обвинение против него, како и за неговите права. Користењето на ова право не е условено со припадност на лицето кон одредена етничка заедница која има соодветна

Во судските постапки (кривична, парнична, вонпарнична и управен спор) службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, а се користи и друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо во најголем број процесни дејствија и стадиуми.

процентуална застапеност во вкупната популација на Република Македонија, што значи дека може да го користи секој граѓанин на Република Македонија или странски државјанин;

- Право на обвинетиот, оштетениот, приватниот тужител, сведоците и другите лица што учествуваат во кривичната постапка, а кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот, при изведувањето на предистражните, истражните и другите судски дејства и на главниот претрес, како и во постапката по жалба да ги употребуваат својот јазик и писмо. Судот ќе обезбеди усно преведување на тоа што лицето, односно другите го изнесуваат, како и на исправите и другиот пишан доказен материјал. Судот ќе обезбеди писмено да се преведе пишаниот материјал кој е од значење за постапката или за одбраната на обвинетиот;

- Право на другите странки, сведоци и учесници во постапката пред судот на бесплатна помош на преведувач, ако не го разбираат или го зборуваат јазикот на кој се води постапката. За правото на преведувач, лицето ќе се поучи. Преведувањето го врши судски преведувач;

- Право на граѓаните тужбите, жалбите и поднесоците да ги упатуваат на службен јазик различен од македонскиот јазик. Ваквите поднесоци судот ги преведува и ги доставува до другите странки во постапката;

- Обврска на судот поканите, одлуките и другите писмени документи да ги упатува на јазикот на кој се води постапката, а на граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, да им ги доставува и на тој јазик. На обвинетиот кој е во притвор, на издржување казна или на

задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа, превод од овие поднесоци ќе му достават на јазикот на којшто се служел во постапката. На обвинетиот кој не го разбира јазикот на кој се води постапката, превод од пресудата се доставува на јазик на кој се служел во постапката;

- Право на побивање на пресудата поради битна повреда на постапката ако во неа не била почитувана обврската за превод во сите нејзини делови.

ПРОБЛЕМ 1

Полицијата ги лишила од слобода лицата: Илијаз Кадриу (припадник на албанската етничка заедница и вработен во Државното правобранителство на Република Македонија), Петко Стојановски (припадник на македонската етничка заедница) и Хакан Белозоглу (припадник на турската етничка заедница), сите тројца државјани на Република Македонија, под сомнение дека сториле повеќе кривични дела: фалсификување на исправа, измама, злоупотреба на службена должност. Притоа, причините поради кои биле лишени од слобода им биле прочитани на македонски јазик. Во текот на кривичната постапка обвинетите Илијаз и Петко се служеле со својот мајчин јазик, додека Хакан зборувал на македонски јазик. Во текот на главниот претрес исправите се презентирале на македонски јазик. Илијаз поднесол писмен документ до судот на албански јазик, додека Хакан на турски јазик, при што поднесокот на Илијаз судот го превел на македонски јазик и го доставил до другите странки, но не и поднесокот на Хакан.

Дали полицијата ѝ отстапила во согласност со законот која причините за лишување од слобода на шесте осомничени лица им ѝ прочитала само на македонски јазик?

Дали во текот на состаноците Илијаз смеел да се служи со албански јазик, а дали Хакан морал да зборува на македонски јазик?

Дали исправите требало да се преведат и на друг јазик? Ако да, на кој?

Дали судот ѝ отстапил правилно која писмениот документ поднесен од Илијаз го превел на македонски јазик, но не и поднесокот на Хакан?

Како е регулирана употребата на јазиците во парничната постапка, во вонпарничната постапка и во управен спор?

Во **парнична постапка** судот расправа и донесува одлуки во споровите од личните и семејните односи, од работните односи, како и од имотните и другите граѓанско-правни односи на физичките и на правните лица. Во **вонпарнична постапка** судот постапува и одлучува за лични, семејни, имотни и други состојби кои, главно, немаат спорен карактер (на пример, прогласување на исчезнато лице за умрено или продолжување на родителски права и должности по полнолетство). **Управен спор** се поведува кога странката која е незадоволна од конечната одлука во управната постапка со тужба поведува спор пред Управниот суд. **Извршувањето**, пак, е дејство при кое овластени лица (извршители) постапуваат заради присилно извршување судска одлука, која гласи на исполнување обврска и на одлука донесена во управна постапка, која гласи на исполнување парична обврска.

Во парничната постапка, во вонпарничната постапка и во постапката по управен спор службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, но може да се користи и друг службен јазик и неговото писмо. Граѓанинот што користи друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните ова право може да го користи во следниве процесни дејства и стадиуми:

- При учество на рочиштата и при усно преземање на други процесни дејства пред судот. За време на рочиштето судските преведувачи усно им преведуваат на странките и на другите учесници, и исто така усно и писмено се преведуваат исправите кои се користат на рочиштето за докажување;

- Право на странките и другите учесници тужбите, жалбите и другите поднесоци да ги поднесуваат до судот на тој службен јазик и писмо. Ваквите поднесоци судот ги преведува на македонски јазик со кирилско писмо и ги доставува до другите странки и учесници во постапката.

Од друга страна, обврска на судот е:

- Да ја поучи странката, односно друг учесник во постапката што го користи другиот службен јазик и неговото писмо, како и странката или учесникот во постапката кој е припадник на заедница што не го разбира македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, за правото на користење на тој јазик или за правото на преведувач;

- Поканите, одлуките и другите судски писма на тие граѓани да им ги доставува на тој службен јазик и писмо.

Во овие постапки е овозможена употребата на јазиците и на другите заедници, чии јазици немаат статус на службени. Право на странките и на другите учесници во постапката, државјани на Република Македонија, чијшто мајчин јазик не е македонскиот јазик и кирилското писмо, а не е ниту службен јазик различен од македонскиот и неговото писмо е:

- да бидат поучени за правото усната постапка пред судот да ја следат на својот јазик со посредство на толкувач;

- да се откажат од правото на преведување ако изјават дека го знаат јазикот на кој се води постапката;

- да учествуваат на рочишта и усно да преземаат други процесни дејства на својот јазик.

Судот ги покрива трошоците за преведување за странките и за учесниците во постапката кои се граѓани на Република Македонија.

Како е регулирана употребата на јазиците во општината управна постапка?

Општата управна постапка ја спроведуваат министерствата и другите органи на државната управа кога решаваат за правата, обврските или интересите на физичките и правните лица. Поради тоа што оваа постапка се води пред органите на државната управа и ја опфаќа комуникацијата (обраќање) меѓу овие органи, од една страна, и граѓаните и правните лица, од друга, се применуваат истите правила кои важат за употребата на јазиците во органите на државната управа (*види дел „Влада и органи на државна управа“*).

Граѓаните кои зборуваат јазик различен од македонскиот јазик, а кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија, во управната постапка што се води во органите на државната управа, во органите на општината и на градот Скопје, имаат право да го користат тој јазик.

Правото да употреби друг службен јазик и неговото писмо во комуникацијата со подрачните единици на министерствата, може да го користи кој било граѓанин, кој живее во единица на локалната самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик. Подрачните единици, надлежни за тие единици на локалната самоуправа, одговараат на македонски јазик со неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик со писмото што го употребува граѓанинот. Секој граѓанин во комуникација со министерствата, може да употребува еден од службените јазици со неговото писмо, а министерствата одговараат на македонски јазик со неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик со писмото што го употребува граѓанинот.

Граѓаните кои зборуваат друг службен јазик (кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија), во управната постапка што се води во органите на државната управа, во органите на општината и на градот Скопје, имаат право да го користат тој јазик.

Странките во постапката што зборуваат јазик различен од македонскиот јазик кој, исто така, е службен јазик, поднесоците можат да ги поднесуваат на тој јазик и писмо. Ваквите поднесоци, органите пред кои се води постапката ги преведуваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо и постапуваат по нив. Органите пред кои се води управната постапка кога решаваат во управни работи, одговараат на службен македонски јазик со неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик со писмото што го употребила странката.

Ако во управната постапка сведокот не го знае јазикот на кој се води постапката ќе се испита преку преведувач. Ако некое сослушување во управната постапка се врши преку преведувач, во записникот ќе се означи на кој јазик зборувал сослушаниот и кој бил преведувач.

Сиве овие права ги уживаат и осудените лица во комуникацијата со Управата за извршување на санкциите, со установата за извршување на санкциите или со другите државни органи.

Прашања 7:

- *Каква е улогата на судовите?*
- *Каде се обраќаат граѓаните за да ги остварат своите права?*
- *Кои институции ги преведуваат судовите, а кои органи на државната управа?*
- *Дали ако определено лице е приведено има право на употреба на јазикот кој го разбира и зборува, или тоа право ќе му биде овозможено само ако е обвинето во судска институција?*

НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ

Листа на релевантни закони:

Закон за Народниот правобранител („Службен весник на Република Македонија“ бр. 60/03)

Што претставува Народниот правобранител?

Во секојдневниот говор, често, за Народниот правобранител се користи терминот Омбудсман, што, всушност, е збор од шведскиот јазик со кој се нарекува оваа институција во многу држави. Воведувањето на оваа институција во правниот систем на Република Македонија се јавила како неопходност за поголем степен на заштита на правата на граѓаните. Главната функција на Народниот правобранител произлегува од уставната и од законската дефиниција, односно од институцијата која ги штити уставните и законските права на граѓаните кога им се повредени од органите на државната управа (на пример, од министерствата, од управите, комисиите) и од други органи со јавни овластувања (на пример, од Стопанската комора, од АМСМ). Народен правобранител е називот на институцијата, но и на лицето кое раководи со оваа институција.

Кога и како граѓанинот му се обраќа на Народниот правобранител?

Секое лице може да поднесе претставка до Народниот правобранител кога ќе оцени дека му се повредени уставните и законските права, а особено кога се повредени начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во горенаведените органи. Народниот правобранител може да поведе постапка и по сопствена иницијатива, доколку оцени дека на граѓаните им се повредени правата.

Претставката поднесена до Народниот правобранител треба да биде потпишана, да содржи лични податоци за подносителот и да ги содржи околностите, фактите и доказите врз кои се темели претставката. Претставката се поднесува писмено или усно на записник и за неа не се плаќа такса или надомест.

Како е регулирана употреба на јазиците во институцијата на Народниот правобранител?

Во постапката пред Народниот правобранител службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, но службен е и друг јазик што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните и неговото писмо. Секое лице во комуникацијата со Народниот правобранител може да употреби еден од службените јазици и неговото писмо. Народниот правобранител е должен да одговора на македонски јазик со неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик со писмото што го употребува подносителот на претставката.

Навидум, малку се одредбите што се содржат во овој закон во однос на употребата на јазиците. Меѓутоа, една одредба од законот утврдува дека сите одредби кои се однесуваат на употребата на јазиците во општа управна постапка соодветно се применуваат и во постапката пред Народниот правобранител.

Народниот правобранител е институција која ги штити уставните и законските права на граѓаните кога тие им се повредени од органите на државната управа

Народен правобранител - канцеларии и контакт-информации:

веб-страница: <http://www.ombudsman.mk>

Скопје

Адреса: ул. „Димитрие Чупоски“ бр.2
телефон: 02/ 3 129 335; факс: 02/ 3 129 359
е-пошта: skopje@ombudsman.mk

Струмица

Адреса: ул. „Маршал Тито“ бб (зграда на Кјуби Македонија)
телефон: 034/ 329 995; факс: 034/ 329 997
е-пошта: strumica@ombudsman.mk

Кичево

Адреса: бул. „Ослободување“ бб (зграда на Кјуби Македонија)
телефон: 045/ 228 586; факс: 045/ 228 584
е-пошта: kicevo@ombudsman.mk

Тетово

Адреса: ул. „Илинденска“ бр.85
телефон: 044/ 344 081; факс: 044/ 344 083
е-пошта: tetovo@ombudsman.mk

Битола

Адреса: ул. „Јане Сандански“ бб (зграда на Кјуби Македонија)
телефон: 047/ 242 310; факс: 047/ 242 510
е-пошта: bitola@ombudsman.mk

Штип

Адреса: ул. „Тошо Арсов“ бб (зграда на Кјуби Македонија)
телефон: 047/ 242 310; факс: 047/ 242 510
е-пошта: stip@ombudsman.mk

Куманово

Адреса: ул. „Трг Нова Југославија“ бр.24
телефон: 031/ 431 488; факс: 031/ 431 520
е-пошта: kumanovo@ombudsman.mk

The image shows two forms for reporting a complaint to the Ombudsman of the Republic of Macedonia. The top form is titled 'ПРЕТСТАВКА' (Complaint) and the bottom form is titled 'PARASHITRESË' (Petition). Both forms include fields for personal information, contact details, and a description of the complaint. The top form also includes a section for the complainant's legal representation.

ПРЕТСТАВКА

До: НАРОДЕН ПРАВООБРАНИТЕЛ
ул. „Димитрие Чупоски“ бр. 2
1000 Скопје

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВООБРАНИТЕЛ
OMBUDSMAN
Republic of Macedonia

1. ПОДАТОЦИ ЗА ПОДНОСИТЕЛОТ:
ИМЕ И ПРЕЗИМЕ _____
МЕСТО НА ЖИВЕЕЊЕ _____
АДРЕСА _____
ТЕЛЕФОН _____
ПРИПАДНИК НА ЗАЕДНИЦА _____

2. ПОЛ: М Ж _____ 3. ВОЗРАСТ: _____
4. ПРОФЕСИЈА: _____ 5. ДРЖАВЈАНСТВО: _____
6. ОРГАН ИЛИ ОРГАНИЗАЦИЈА НА КОЈА СЕ ОДНЕСУВА ПРЕТСТАВКАТА: _____

7. ИМЕ, ПРЕЗИМЕ И ФУНКЦИЈА НА СЛУЖБЕНОТО ЛИЦЕ КОЕ ГО ПОВРЕДИЛО ПРАВОТО НА ПОДНОСИТЕЛОТ: _____

8. ВО ПРОДОЛЖЕНИЕ НАВЕДЕТЕ ГИ ПОДАТОЦИТЕ ЗА АКТОВ (РЕШЕНИЕ, ЗАКЛУЧОК И СЛ.) КОЈ ВИ Е ПОВРЕДНО ПРАВОТО ИЛИ ОПИШЕТЕ ГО ДЕЈСТВИЕТО СО КОЕ ВИ Е НАНЕСЕНА ПОВРЕДАТА: _____

9. _____

10. _____

11. _____

12. _____

13. _____

14. _____

15. _____

16. _____

17. _____

18. _____

19. _____

20. _____

21. _____

22. _____

23. _____

24. _____

25. _____

26. _____

27. _____

28. _____

29. _____

30. _____

31. _____

32. _____

33. _____

34. _____

35. _____

36. _____

37. _____

38. _____

39. _____

40. _____

41. _____

42. _____

43. _____

44. _____

45. _____

46. _____

47. _____

48. _____

49. _____

50. _____

51. _____

52. _____

53. _____

54. _____

55. _____

56. _____

57. _____

58. _____

59. _____

60. _____

61. _____

62. _____

63. _____

64. _____

65. _____

66. _____

67. _____

68. _____

69. _____

70. _____

71. _____

72. _____

73. _____

74. _____

75. _____

76. _____

77. _____

78. _____

79. _____

80. _____

81. _____

82. _____

83. _____

84. _____

85. _____

86. _____

87. _____

88. _____

89. _____

90. _____

91. _____

92. _____

93. _____

94. _____

95. _____

96. _____

97. _____

98. _____

99. _____

100. _____

101. _____

102. _____

103. _____

104. _____

105. _____

106. _____

107. _____

108. _____

109. _____

110. _____

111. _____

112. _____

113. _____

114. _____

115. _____

116. _____

117. _____

118. _____

119. _____

120. _____

121. _____

122. _____

123. _____

124. _____

125. _____

126. _____

127. _____

128. _____

129. _____

130. _____

131. _____

132. _____

133. _____

134. _____

135. _____

136. _____

137. _____

138. _____

139. _____

140. _____

141. _____

142. _____

143. _____

144. _____

145. _____

146. _____

147. _____

148. _____

149. _____

150. _____

151. _____

152. _____

153. _____

154. _____

155. _____

156. _____

157. _____

158. _____

159. _____

160. _____

161. _____

162. _____

163. _____

164. _____

165. _____

166. _____

167. _____

168. _____

169. _____

170. _____

171. _____

172. _____

173. _____

174. _____

175. _____

176. _____

177. _____

178. _____

179. _____

180. _____

181. _____

182. _____

183. _____

184. _____

185. _____

186. _____

187. _____

188. _____

189. _____

190. _____

191. _____

192. _____

193. _____

194. _____

195. _____

196. _____

197. _____

198. _____

199. _____

200. _____

201. _____

202. _____

203. _____

204. _____

205. _____

206. _____

207. _____

208. _____

209. _____

210. _____

211. _____

212. _____

213. _____

214. _____

215. _____

216. _____

217. _____

218. _____

219. _____

220. _____

221. _____

222. _____

223. _____

224. _____

225. _____

226. _____

227. _____

228. _____

229. _____

230. _____

231. _____

232. _____

233. _____

234. _____

235. _____

236. _____

237. _____

238. _____

239. _____

240. _____

241. _____

242. _____

243. _____

244. _____

245. _____

246. _____

247. _____

248. _____

249. _____

250. _____

251. _____

252. _____

253. _____

254. _____

255. _____

256. _____

257. _____

258. _____

259. _____

260. _____

261. _____

262. _____

263. _____

264. _____

265. _____

266. _____

267. _____

268. _____

269. _____

270. _____

271. _____

272. _____

273. _____

274. _____

275. _____

276. _____

277. _____

278. _____

279. _____

280. _____

281. _____

282. _____

283. _____

284. _____

285. _____

286. _____

287. _____

288. _____

289. _____

290. _____

291. _____

292. _____

293. _____

294. _____

295. _____

296. _____

297. _____

298. _____

299. _____

300. _____

301. _____

302. _____

303. _____

304. _____

305. _____

306. _____

307. _____

308. _____

309. _____

310. _____

311. _____

312. _____

313. _____

314. _____

315. _____

316. _____

317. _____

318. _____

319. _____

320. _____

321. _____

322. _____

323. _____

324. _____

325. _____

326. _____

327. _____

328. _____

329. _____

330. _____

331. _____

332. _____

333. _____

334. _____

335. _____

336. _____

337. _____

338. _____

339. _____

340. _____

341. _____

342. _____

343. _____

344. _____

345. _____

346. _____

347. _____

348. _____

349. _____

350. _____

351. _____

352. _____

353. _____

354. _____

355. _____

356. _____

357. _____

358. _____

359. _____

360. _____

361. _____

362. _____

363. _____

364. _____

365. _____

366. _____

367. _____

368. _____

369. _____

370. _____

371. _____

372. _____

373. _____

374. _____

375. _____

376. _____

377. _____

378. _____

379. _____

380. _____

381. _____

382. _____

383. _____

384. _____

385. _____

386. _____

387. _____

388. _____

389. _____

390. _____

391. _____

392. _____

393. _____

394. _____

395. _____

396. _____

397. _____

398. _____

399. _____

400. _____

401. _____

402. _____

403. _____

404. _____

405. _____

406. _____

407. _____

408. _____

409. _____

410. _____

411. _____

412. _____

413. _____

414. _____

415. _____

416. _____

417. _____

418. _____

419. _____

420. _____

421. _____

422. _____

423. _____

424. _____

425. _____

426. _____

427. _____

428. _____

429. _____

430. _____

431. _____

432. _____

433. _____

434. _____

435. _____

436. _____

437. _____

438. _____

439. _____

440. _____

441. _____

442. _____

443. _____

444. _____

445. _____

446. _____

447. _____

448. _____

449. _____

450. _____

451. _____

452. _____

453. _____

454. _____

455. _____

456. _____

457. _____

458. _____

459. _____

460. _____

461. _____

462. _____

463. _____

464. _____

465. _____

466. _____

467. _____

468. _____

469. _____

470. _____

471. _____

472. _____

473. _____

474. _____

475. _____

476. _____

477. _____

478. _____

479. _____

480. _____

481. _____

482. _____

483. _____

484. _____

485. _____

486. _____

487. _____

488. _____

489. _____

490. _____

491. _____

492. _____

493. _____

494. _____

495. _____

496. _____

497. _____

498. _____

499. _____

500. _____

501. _____

502. _____

503. _____

504. _____

505. _____

506. _____

507. _____

508. _____

509. _____

510. _____

511. _____

512. _____

513. _____

514. _____

515. _____

516. _____

517. _____

518. _____

519. _____

520. _____

521. _____

522. _____

523. _____

524. _____

525. _____

526. _____

527. _____

528. _____

529. _____

530. _____

531. _____

532. _____

533. _____

534. _____

535. _____

536. _____

537. _____

538. _____

539. _____

540. _____

541. _____

542. _____

543. _____

544. _____

545. _____

546. _____

547. _____

548. _____

549. _____

550. _____

551. _____

552. _____

553. _____

554. _____

555. _____

556. _____

557. _____

558. _____

559. _____

560. _____

561. _____

562. _____

563. _____

564. _____

565. _____

566. _____

567. _____

568. _____

569. _____

570. _____

571. _____

572. _____

573. _____

574. _____

575. _____

576. _____

577. _____

578. _____

579. _____

580. _____

581. _____

582. _____

583. _____

584. _____

585. _____

586. _____

587. _____

588. _____

589. _____

590. _____

591. _____

592. _____

593. _____

594. _____

595. _____

596. _____

597. _____

598. _____

599. _____

600. _____

601. _____

602. _____

603. _____

604. _____

605. _____

606. _____

607. _____

608. _____

609. _____

610. _____

611. _____

612. _____

613. _____

614. _____

615. _____

616. _____

617. _____

618. _____

619. _____

620. _____

621. _____

622. _____

623. _____

624. _____

625. _____

626. _____

627. _____

628. _____

629. _____

630. _____

631. _____

632. _____

633. _____

634. _____

635. _____

636. _____

637. _____

638. _____

639. _____

640. _____

641. _____

642. _____

643. _____

644. _____

645. _____

646. _____

647. _____

648. _____

649. _____

650. _____

651. _____

652. _____

653. _____

654. _____

655. _____

656. _____

657. _____

658. _____

659. _____

660. _____

661. _____

662. _____

663. _____

664. _____

665. _____

666. _____

667. _____

668. _____

669. _____

670. _____

671. _____

672. _____

673. _____

674. _____

675. _____

676. _____

677. _____

678. _____

679. _____

680. _____

681. _____

682. _____

683. _____

684. _____

685. _____

686. _____

687. _____

688. _____

689. _____

690. _____

691. _____

692. _____

693. _____

694. _____

695. _____

696. _____

697. _____

698. _____

699. _____

700. _____

701. _____

702. _____

703. _____

704. _____

705. _____

706. _____

707. _____

708. _____

709. _____

710. _____

711. _____

712. _____

713. _____

714. _____

715. _____

716. _____

717. _____

718. _____

719. _____

720. _____

721. _____

722. _____

723. _____

724. _____

725. _____

726. _____

727. _____

728. _____

729. _____

730. _____

731. _____

732. _____

733. _____

734. _____

735. _____

736. _____

737. _____

738. _____

739. _____

740. _____

741. _____

742. _____

743. _____

744. _____

745. _____

746. _____

747. _____

748. _____

749. _____

750. _____

751. _____

752. _____

753. _____

754. _____

755. _____

756. _____

757. _____

758. _____

759. _____

760. _____

761. _____

762. _____

763. _____

764. _____

765. _____

766. _____

767. _____

768. _____

769. _____

770. _____

771. _____

772. _____

773. _____

774. _____

775. _____

776. _____

777. _____

778. _____

779. _____

780. _____

781. _____

782. _____

783. _____

784. _____

785. _____

786. _____

787. _____

788. _____

789. _____

790. _____

791. _____

792. _____

793. _____

794. _____

795. _____

796. _____

797. _____

798. _____

799. _____

800. _____

801. _____

802. _____

803. _____

804. _____

805. _____

806. _____

807. _____

808. _____

809. _____

810. _____

811. _____

812. _____

813. _____

814. _____

815. _____

816. _____

817. _____

818. _____

819. _____

820. _____

821. _____

822. _____

823. _____

824. _____

825. _____

826. _____

827. _____

828. _____

829. _____

830. _____

831. _____

832. _____

833. _____

834. _____

835. _____

836. _____

837. _____

838. _____

839. _____

840. _____

841. _____

842. _____

843. _____

844. _____

845. _____

846. _____

847. _____

848. _____

849. _____

850. _____

851. _____

852. _____

853. _____

854. _____

855. _____

856. _____

857. _____

858. _____

859. _____

860. _____

861. _____

862. _____

863. _____

864. _____

865. _____

866. _____

867. _____

868. _____

869. _____

870. _____

871. _____

872. _____

873. _____

874. _____

875. _____

876. _____

877. _____

878. _____

879. _____

880. _____

881. _____

882. _____

883. _____

884. _____

885. _____

886. _____

887. _____

888. _____

889. _____

890. _____

891. _____

892. _____

893. _____

894. _____

895. _____

896. _____

897. _____

898. _____

899. _____

900. _____

901. _____

902. _____

903. _____

904. _____

905. _____

906. _____

907. _____

908. _____

909. _____

910. _____

911. _____

912. _____

913. _____

914. _____

915. _____

916. _____

917. _____

918. _____

919. _____

920. _____

921. _____

922. _____

923. _____

924. _____

925. _____

926. _____

927. _____

928. _____

929. _____

930. _____

931. _____

932. _____

933. _____

934. _____

935. _____

936. _____

937. _____

938. _____

939. _____

940. _____

941. _____

942. _____

943. _____

944. _____

945. _____

946. _____

947. _____

948. _____

949. _____

950. _____

951. _____

952. _____

953. _____

954. _____

955. _____

956. _____

957. _____

958. _____

959. _____

960. _____

961. _____

962. _____

963. _____

964. _____

965. _____

966. _____

967. _____

968. _____

969. _____

970. _____

971. _____

972. _____

973. _____

974. _____

975. _____

976. _____

977. _____

978. _____

979. _____

980. _____

981. _____

982. _____

983. _____

984. _____

985. _____

986. _____

987. _____

988. _____

989. _____

990. _____

991. _____

992. _____

993. _____

994. _____

995. _____

996. _____

997. _____

998. _____

999. _____

1000. _____

1001. _____

1002. _____

1003. _____

1004. _____

1005. _____

1006. _____

1007. _____

1008. _____

1009. _____

1010. _____

1011. _____

1012. _____

1013. _____

1014. _____

1015. _____

1016. _____

1017. _____

1018. _____

1019. _____

1020. _____

1021. _____

1022. _____

1023. _____

1024. _____

1025. _____

1026. _____

1027. _____

1028. _____

1029. _____

1030. _____

1031. _____

1032. _____

1033. _____

1034. _____

1035. _____

1036. _____

1037. _____

1038. _____

1039. _____

1040. _____

1041. _____

1042. _____

1043. _____

1044. _____

1045. _____

1046. _____

1047. _____

1048. _____

1049. _____

1050. _____

1051. _____

1052. _____

1053. _____

1054. _____

1055. _____

1056. _____

1057. _____

1058. _____

1059. _____

ОГЛАСУВАЊА И СВЕЧЕНИ ИЗЈАВИ ВО СУДСТВОТО И ДРЖАВНАТА УПРАВА

Листа на релевантни закони:

Закон за судовите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 58/06, 62/06, 35/08 и 61/08)

Закон за Судскиот совет на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 60/07 и 69/06)

Закон за јавното обвинителство („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/07)

Закон за Советот на јавните обвинители на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/07)

Закон за Академија за обука на судии и јавни обвинители („Службен весник на Република Македонија“ бр. 13/06)

Закон за државното правобранителство („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/07)

Закон за државните службеници („Службен весник на Република Македонија“ бр. 59/00, 112/00, 30/01, 34/01, 103/01, 43/02, 98/02, 100/02, 17/03, 40/03, 84/03, 85/03, 17/04, 69/04, 81/05, 108/05, 61/06 и 36/07)

Судови - Судовите се самостојни и независни државни органи кои ја вршат судската власт. Употребата на јазиците на заедниците во судовите, надвор од постапките што се водат пред судовите, доаѓа до израз кај оние судови чие седиште е во општина во која покрај македонскиот јазик со кирилското писмо, друг службен јазик и писмо е јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните. Во тие општини **печатот, називот и седиштето** на судот се напишани на македонски

јазик со кирилско писмо и на јазикот и писмото што, исто така, е службен на подрачјето на таа општина. Исто така, во тие судови **свечената изјава** на новоизбраниот судија или судија-поротник кој е припадник на заедницата која го зборува другиот службен јазик се дава на македонски јазик, а се потпишува на македонски јазик и писмо и на јазикот и писмото на таа заедница.

Печат, назив и седиште на орган од областа на правосудството, чие седиште е во општина во која покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, друг службен јазик и писмо е јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во таа општина, се пишуваат на македонски јазик со кирилско писмо и на јазикот и писмото што, исто така, е службен на подрачјето на таа општина.

Судски совет - Во насока на поголема независност на судската власт, која најмногу доаѓа до израз при изборот и разрешувањето на судиите, формиран е Судскиот совет. Главна надлежност на Судскиот совет како гарант на самостојноста, професионалноста и независноста на судската власт е изборот и разрешувањето на судиите. Изборот, пак, на 15-те членови на ова тело е комбиниран, односно дел од членовите влегуваат во составот на ова тело по автоматизам, дел се избираат од редот на самите судии преку огласување и внатрешни избори, а дел ги избира Собранието на Република Македонија по претходно огласување или по предлог на Претседателот на државата. **Огласот** за избор на член на Судскиот совет, како и огласот за избор на судија, се објавува во најмалку две јавни гласила од кои едно е на службен

јазик различен од македонскиот кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на Република Македонија. За оние новоизбрани членови на Советот кои се припадници на заедница која зборува службен јазик различен од македонскиот јазик, **свечената изјава** ја даваат на македонски јазик, а ја потпишуваат на македонски јазик со кирилско писмо, но и на јазикот и писмото на таа заедница.

Јавното обвинителство е единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривични и други казниви дела. Јавното обвинителство го штити општествениот интерес. На пример, ако некое лице на раководна функција извршило злоупотреба на службена должност или ако некое лице извршило тешка кражба, тогаш јавното обвинителство е органот кој е надлежен да подигне обвинение против тие лица и да го застапува обвинението пред суд. Употребата на јазиците на заедниците доаѓа до израз кај оние подрачни јавни обвинителства кои се основани на подрачја на еден или на повеќе судови од кој, барем, еден од тие судови е со седиште во општина во која друг службен јазик е оној што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои живеат во таа општина. Во тие јавни обвинителства **печатот, називот и седиштето** се напишани на македонски јазик со кирилско писмо и на јазикот и писмото што, исто така, е службен на подрачјето на таа општина. Исто така, во тие јавни обвинителства **свечената изјава** на новоизбран јавен обвинител, кој е припадник на заедницата која го зборува другиот службен јазик, се дава на македонски јазик, а се потпишува на македонски јазик со неговото писмо и на јазикот со писмото на таа заедница. На пример, доколку за јавен обвинител за подрачје на општина Гостивар се избира припадник на албанската заедница, тогаш тоа лице изјавата усно ќе ја даде на македонски јазик, а писмено ќе ја потпише на македонски и на албански јазик со соодветното писмо. **Огласувањето** на именувањето на јавниот обвинител се врши во „Службен весник на Република Македонија“ и во најмалку два дневни весника, од кои еден е на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот.

Совет на јавните обвинители - Во насока на поголема независност на јавното обвинителство, што најмногу доаѓа до израз при изборот и разрешувањето на јавните обвинители, е формиран Совет на јавните обвинители. Главна надлежност на Советот на јавните обвинители како гарант на самостојноста, професионалноста и независноста на јавното обвинителство е изборот и разрешувањето на јавните обвинители. Изборот на 11-те членови на ова тело е комбиниран, односно дел од членовите влегуваат во составот на ова тело по автоматизам, дел се избираат од редот на самите јавни обвинители преку огласување и внатрешни избори, а дел ги избира Собранието на Република Македонија по претходно огласување. **Огласот** за избор на член на Советот на јавните обвинители, како и за избор на јавен обвинител, се објавува во најмалку два дневни весника од кои еден се издава на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот. Оние новоизбрани членови на Советот кои се припадници на заедница која зборува службен јазик различен од македонскиот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, **свечената изјава** ја даваат на македонски јазик, а ја потпишуваат на македонски јазик со кирилско писмо, но и на јазикот со писмото на таа заедница.

Академијата за обуки на судии и јавни обвинители е нова институција, која треба да придонесе за професионала надградба на судиите и на јавните обвинители. Со неа раководи Директор, а извршен орган е Извршниот директор. Именувањето на овие две лица се врши врз основа на претходно објавен јавен оглас. **Јавниот оглас** врз основа на кој се именуваат Директорот и Извршниот директор, како и огласот за прием на кандидати во Академијата за следење на обуките, се објавува во „Службен весник на Република Македонија“ и во најмалку два дневни весника, од кој еден е на јазикот кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија.

Државното правобранителство е орган под надлежност на Владата кој ги заштитува имотните права и интереси на државата. На пример, до-

колку постои спор во врска со купопродажба на градежно земјиште во државна сопственост, лице вработено во Државното правобранителство со положен правосуден испит ќе ја застапува државата како странка во таа судска постапка. **Јавниот оглас** врз основа на кој Владата именува државен правобранител и државни правобранители се објавува во најмалку две јавни гласила од кои едно е на службен јазик различен од македонскиот кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија.

Државните службеници се лица вработени во органите на државната управа, во органите на единиците на локалната самоуправа (општините и градот Скопје), како и во други органи определени со Законот за државните службеници (на пример, стручните служби на Собранието на Република Македонија, Уставниот суд итн.). Должност на овие органи е да објават оглас за прием на државен службеник, кој ќе работи на стручни, нормативно-правни и други работи. **Огласот** се објавува во најмалку два дневни весника, од кои најмалку во по еден од весниците што се издаваат на македонски јазик и весниците што се издаваат на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик.

ПРОБЛЕМ 2:

Сами Вранези е припадник на албанската заедница во Република Македонија, а по професија е правник. Во еден од весниците прочитал дека е објавен оглас за избор на јавен обвинител за подрачјето на Основниот суд во Кичево. Поради тоа што ги исполнувал сите законски услови решил да се кандидира. Советот на јавни обвинители го избрал и тој требало да положи и да потпише свечена изјава пред да стапи на должност.

Во каков весник бил објавен огласот? Службен весник и/или дневен весник? Дали е зајазан законот ако огласот бил објавен во „Време“ и „Нова Македонија“?

Дали за да биде избран за заменик јавен обвинител е потребно да го владее македонскиот јазик?

На кои јазици ја прочитал и ја дал изјавата, а на кои јазици и писма ја потпишал?

Прашања 9:

- *Што сè се пишува и на кои службен јазик и писмо во орѓаниште од областа на правосудството?*
- *Каде се објавуваат огласите за избор на функционери и членови на овие орѓани?*

ИЗБОРИ И ОБЛИЦИ НА НЕПОСРЕДНО ИЗЈАСНУВАЊЕ

Листа на релевантни закони:

Изборен законик („Службен весник на Р. Македонија“ бр. 40/06 и 127/06)

Зошто се појавуваат изборите и другите облици на непосредно изјаснување?

Изборите им овозможуваат на граѓаните да гласаат и да одлучуваат за својата иднина. Гласањето претставува морална, а не законска обврска на граѓаните во Република Македонија, за разлика од други држави каде што гласањето претставува законска обврска за секој граѓанин (на пример, во Австралија негласањето се казнува парично). Граѓаните гласаат за да изберат претставници во власта. Сите граѓани кои имаат право на глас може да го остварат своето избирачко право на повеќе избори и тоа:

- **претседателски избори** – се избира Претседателот на Република Македонија;
- **парламентарни избори** – се избираат пратениците во Собранието;
- **локални избори** – се избираат градоначалниците и советниците во советите на општините и на градот Скопје.

Во овој момент, за избор на пратеници во Собранието на Република Македонија и советници во советите на општините и градот Скопје се применува пропорционалниот изборен модел, додека, пак, за избор на Претседател на државата и градоначалник на општината, односно на град Скопје, се применува мнозински изборен модел.

Покрај овие избори, каде што луѓето гласаат за политичка партија или за (независен) кандидат,

има и случаи кога се гласа „за“ или „против“ некој предлог. Таквиот вид гласање се вика **референдум** и претставува облик на непосредно изјаснување на граѓаните. Во нашава држава, на 8 септември 1991 година граѓаните излегоа да гласаат на референдум за самостојност и независност на државата, при што 95% гласаа „за“.

Како е регулирана употребата на јазиците во изборната пошта?

Основно правило: При спроведувањето на изборите во работата на општинските изборни комисии и избирачките одбори, во општините во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, покрај македонскиот јазик со неговото кирилско писмо во службена употреба е и јазикот и писмото што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во таа општина.

На кој јазик се поднесуваат кандидатски листи? При спроведувањето на **локалните избори**, подносителот на листите во единицата на локалната самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, поднесувањето на листите на кандидати, односно листа на кандидати за градоначалник, се врши на јазикот и писмото што го употребуваат граѓаните во таа единица на локалната самоуправа.

При спроведувањето на **парламентарните избори**, подносителот на листите во изборните единици во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, поднесувањето на листите на кандидати се врши покрај на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото што го употребуваат

граѓаните во таа единицата на локалната самоуправа.

Со овие одредби се овозможува во општините во кои, покрај македонскиот, има и друг службен јазик, поднесените листи да бидат напишани на кој било јазик што го зборуваат граѓаните во тие општини.

Каде и на кој јазик се објавуваат листите? Утврдените единствени листи на кандидати за пратеници се објавуваат во:

- дневниот печат, од кој еден е на јазикот на заедницата што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија, и тоа најдоцна 25 дена пред денот определен за одржување на изборите.

- општините во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, и на службениот јазик и писмо што го употребуваат граѓаните во таа општина.

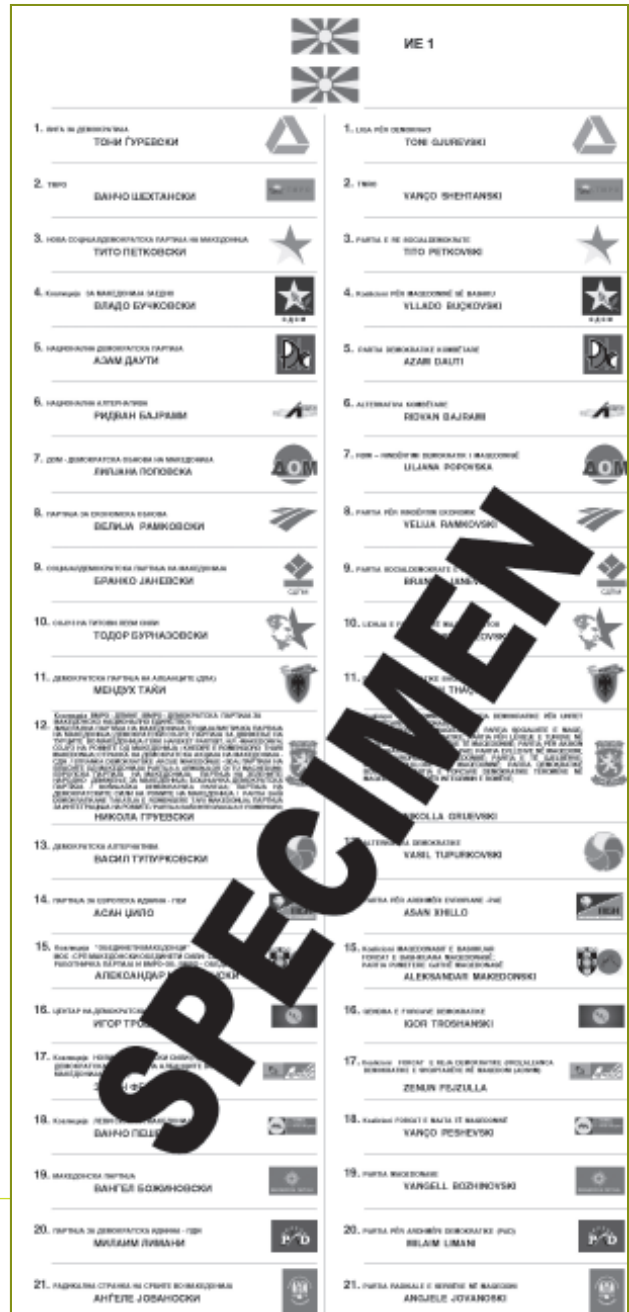
Како се пишува упатството? Упатството за гласање издадено од Државната изборна комисија е печатено на македонски јазик и неговото кирилско писмо и на јазиците и писмата на заедниците наведени во Преамбулата на Уставот на Република Македонија (албански, турски, ромски, српски, влашки и босански).

Како се пишува гласачкото ливче? Гласачкото ливче се печати на македонски јазик со неговото кирилско писмо. Името на подносителот на листата, името и презимето на кандидатот, односно носителот на листата се пишуваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо.

За припадниците на заедниците, името на подносителот на листата и името и презимето на кандидатот, односно носителот на листата се пишуваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото на заедницата на која ѝ припаѓаат тие.

Во општините во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, гласачките ливчиња за избори се печатат покрај на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на службениот јазик со писмото што го употребуваат граѓаните во таа општина.

За припадниците на заедниците, името на подносителот на листата и името и презимето на кандидатот, односно носителот на листата се пишуваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото на заедницата на која ѝ припаѓаат тие.

Со овие одредби се овозможува гласачкото ливче, покрај на македонски јазик со кирилско писмо, да се печати и на друг службен јазик со неговото писмо, но само во општините во кои најмалку 20% од граѓаните го зборуваат другиот службен јазик. На пример, гласачкото ливче за парламентарни избори кое ќе се користи во општина Струга, ќе биде напишано и на албански јазик со неговото писмо, но во соседните општини Охрид и Вевчани само на македонски јазик и кирилско писмо, иако се работи за истото гласачко ливче. Исто така, со одредбите се овозможува името на подносителите и кандидатите содржани во гласачкото ливче да бидат напишани на јазикот со писмото што го зборува кандидатот.

Како е регулирана употребата на јазиците при објавувањето на изјавите за нејасноста на изјавите?

Референдум на државно ниво - гласачкото ливче за референдум на државно ниво се печати на македонски јазик со неговото кирилско писмо. Во општините и градот Скопје во кои покрај македонскиот јазик со неговото кирилско писмо во службена употреба е и друг службен јазик со неговото писмо, гласачкото ливче се печати на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на

службениот јазик со писмото што е во службена употреба во таа општина и градот Скопје.

Референдум на локално ниво - гласачкото ливче за референдум на локално ниво се печати на македонски јазик со неговото кирилско писмо. Во општините, во градот Скопје и во општините во градот Скопје во кои, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, во службена употреба е и друг службен јазик и неговото писмо, гласачкото ливче се печати на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на службениот јазик и писмо што е во службена употреба во таа општина, во градот Скопје и во општините во градот Скопје.

Граѓанска иницијатива - потписите на граѓаните за граѓанската иницијатива на државно ниво се даваат на образец пред органот на државната управа надлежен за евиденција на избирачкото право. Образецот го содржи предлогот за кој се собираат потписите на граѓаните и основни податоци за граѓаните. Во општините и градот Скопје во кои, покрај македонскиот јазик со неговото кирилско писмо, во службена употреба е и друг службен јазик и неговото писмо, образецот се печати на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на службениот јазик и писмото што е во службена употреба во таа општина и градот Скопје.

Прашања 10:

- Зошто гласачките граѓани?
- Дали преку изборите се избираат сите органи на власта?
- Дали изборниот систем за избор на граѓани во Собранието на Република Македонија и советниците во советите на општините е мнозински (се гласа за поединечен кандидат) или пропорционален (се гласа за листа на кандидати)?
- На кој јазик и писмо се пишуваат гласачките ливчиња?

ЛИЧНИ ДОКУМЕНТИ И ОФИЦИЈАЛНИ ЕВИДЕНЦИИ

Листа на релевантни закони:

Закон за личната карта („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/95, 38/02, 16/04, 12/05 и 19/07)

Закон за патните исправи на државјаните на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр.67/92, 20/03, 46/04, 73/04 и 19/07)

Закон за матичната евиденција („Службен весник на Република Македонија“ бр.8/95, 38/02 и 66/07)

ЛИЧНА КАРТА

Што претставува личната карта?

Основен документ преку кој граѓаните се идентификуваат кога комуницираат со органите на власта, но и со приватни институции, е личната карта. Личната карта е јавен документ со кој се докажуваат идентитетот, државјанството и живеалиштето на граѓанинот на Република Македонија. Секој граѓанин со полни 18 години е должен да има лична карта, а таа може да му се издаде и на граѓанин со полни 15 години, на негово барање. Личната карта ја издава Министерството за внатрешни работи на барање од граѓанинот на пропишан образец. Граѓаните се должни да им ја покажат личната карта само на овластени службени лица, додека на сите други лица може да им ја покажат личната карта само по сопствена волја.

Како е регулирана ујошребаша на јазичиште во личната карта?

Со оглед на функцијата и значењето што го има личната карта во овој документ најмногу доаѓа до израз амандманот V на Уставот на Република Македонија кој предвидува личните документи да се издаваат на македонски јазик и писмо и на друг јазик и писмо што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на Република Македонија. Во личната карта се запишуваат следниве податоци: име и презиме на граѓанинот; датум на раѓање; пол; државјанство; престојувалиште и адреса на станот; единствен матичен број на граѓанинот; регистарски број; рок на важење на личната карта и потпис на имателот на личната карта.

На кој јазик се пишува образецот на личната карта? На граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, образецот на личната карта се печати и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

На кој јазик се пишува личното име на граѓанинот во личната карта? На граѓаните кои зборуваат јазик различен од службениот јазик, на нивно лично барање, податоците за личното име што се внесуваат во личната карта се запишуваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот.

На граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, образецот на личната карта се печати и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

ПАТНИ ИСПРАВИ НА ДРЖАВЈАНИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Што претставуваат патните исправи и визите?

Патната исправа (пасош) е меѓународен документ, исправа која граѓаните (државјаните) на Република Македонија мора да ја поседуваат доколку ја преминуваат државната граница и престојуваат во друга држава. Од таа причина, во овој документ постои една шареноликост во поглед на јазиците кои се користат. Според општо-прифатените меѓународни стандарди, покрај службениот јазик на државата која ја издава патната исправа, образецот и податоците содржани во неа се пишуваат и на англиски и на француски јазик, како светски јазици кои се во најширока употреба. Единствен надлежен орган во Република Македонија кој го издава овој документ е Министерството за внатрешни работи.

Од друга страна, визата претставува дозвола за влез на територија на странска држава. Државата самостојно одлучува, а најчесто тргнувајќи од принципот на реципроцитет, дали ќе бара виза за влез на граѓани од определени држави.

Како е регулирана употребата на јазиците во патните исправи?

Општо правило - обрасците на патните исправи и на визите се печатат на македонски јазик со неговото кирилско писмо, со превод на англиски и француски јазик и нивното писмо.

Друг службен јазик - на граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, на нивно лично барање образецот на пасошот и патниот лист се печатат на службениот јазик и

на граѓаните кои зборуваат јазик различен од службениот јазик, на нивно лично барање, податоците за личното име што се внесуваат во пасошот се запишуваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот.

писмото што го употребува граѓанинот. Податоците кои се внесуваат во нив, исто така, се запишуваат на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

Јазикот на другите заедници - на граѓаните кои зборуваат јазик различен од службениот јазик, на нивно лично барање, податоците за личното име што се внесуваат во пасошот се запишуваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот.

ПРОБЛЕМ 3:

Енвер Елези е македонски државјанин од албанско етничко потекло, кој живее во Скопје. Сака да замине во странство во посета на својот роднина Ветон Елези. Бил информиран дека за двомесечен престој во Германија, каде што живее Ветон, мора да поднесе дозвола за влез и документ преку кој ќе се идентификува. Тој никогаш претходно не бил надвор од Република Македонија, а од лични документи имал само лична карта. Граничните служби не ја признаваат личната карта, бидејќи не ја разбираат и не претставува меѓународно признат документ. Тој сака да ги извади потребните документи. Поради тоа што послабо го владее македонскиот јазик, сака комуникацијата со надлежниот орган да ја оствари на својот мајчин јазик

Што треба да направи Енвер? Какви документи и дозволи му требаат?

До кој орган и на кој јазик го поднесува барањето за издавање на личните документи?

На кој јазик ќе му биде издаден документот и на кој јазик ќе бидат содржани податоците во него?

На кој јазик ќе му биде издадена дозвола за влез и престој и од кој?

МАТИЧНИ И ДРУГИ ЕВИДЕНЦИИ

Постојат повеќе видови матични евиденции во кои се запишуваат и водат податоци поврзани со граѓанинот. Така, се водат: матична книга на родени, матична книга на венчани и матична книга на умрени, кои имаат својство на јавни документи. Другите евиденции (регистри) што се водат, како и документите што се издаваат врз основа на нив, се однесуваат на: возачката дозвола, дозволата за трактор, возачката потврда, сообраќајната дозвола и потврдата за регистрација.

Како е регулирана употребата на јазиците во матичните евиденции?

Основно правило: Матичните книги се водат на македонски јазик со неговото кирилско писмо.

Образец, податоци и изводи на друг службен јазик: Во подрачјата на единиците на локалната самоуправа во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, образецот на матичните книги се печати на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот. На ист начин се запишуваат и податоците во него. Изводите што се издаваат врз основа на матичните книги се издаваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

Прашања 11:

- Зошто служи личната карта, а зошто личната исправа?
- Дали граѓаните се должни на чие било барање да ја презентираат личната карта?
- Дали образецот на личната карта се пишува исклучиво на македонски јазик и кирилско писмо?
- Дали е доволен самоот факт што е определен граѓанин е припадник на заедница чиј јазик, итн. иако, е службен за податоците содржани во личната исправа да бидат запишани на јазикот што го зборува тој граѓанин и со соодветното писмо на тој јазик?

ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

Листа на релевантни закони:

Закон за локалната самоуправа („Службен весник на Република Македонија“ бр. 5/02)

Закон за градот Скопје („Службен весник на Република Македонија“ бр. 55/04)

Што претставува локалната самоуправа и како се осигурува таа?

Локалната самоуправа е начин на организација на власта на локално ниво. Власта во локалната самоуправа ја остваруваат граѓаните непосредно или преку нивни избраници. Преку правото на локална самоуправа на граѓаните им се овозможува учество во одлучување за работи кои се од нивен локален интерес. На тој начин кај граѓаните се создава чувство на близина на власта.

Во општините и во градот Скопје службен јазик, покрај македонскиот со неговото кирилско писмо, е и јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од жителите на општината.

Локалната самоуправа кај нас е организирана по општини кои претставуваат заедници на жителите на одредено територијално подрачје. Во Република Македонија локалната самоуправа е организирана во 84 општини и во градот Скопје како посебна единица на локалната самоуправа. Органи на единиците на локалната самоуправа се Советот (претставнички орган на граѓаните) и градоначалникот на општината (орган кој ги извршува одлуките на Советот и ја претставува општината).

Како е регулирана употребата на јазиците во локалната самоуправа?

Една од специфичностите на локалната самоуправа е правниот механизам за донесување прописи кои се однесуваат на културата, употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од граѓаните во општината, и за утврдувањето и употребата на грбот и на знамето на општината. Овие прописи се усвојуваат со мнозинство гласови од присутните членови на Советот, при што мора да има мнозинство гласови од присутните членови на Советот што им припаѓаат на заедниците што не се мнозинско население во општината.

Општо правило - во општините и градот Скопје службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.

Друг службен јазик - во општините и градот Скопје службен јазик, покрај македонскиот со неговото кирилско писмо, е и јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од жителите на општината.

Употреба на јазиците на другите заедници - за употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од жителите на општината решава Советот на општината, односно Советот на град Скопје.

Примери:

- Советник во општина Вранештица кој е припадник на турската заедница во Република Македонија може на седница на Советот да зборува на турски јазик.

- Граѓанин на општина Шуто Оризари, кој е припадник на ромската заедница во Република Македонија, може да поднесе барање до органите на општината напишано на ромски јазик со неговото писмо.

- Администрацијата на град Скопје на барањето напишано од страна на жител на град Скопје припадник на албанската заедница (без разлика во која општина во градот живее) мора да му одговори на македонски и на албански јазик, доколку барањето го напишал на албански јазик со неговото писмо.

Општини	Службени јазици		
	македонски	албански	
Арачиново	македонски	албански	
Боговиње	македонски	албански	
Брвеница	македонски	албански	
Вранештица	македонски	турски	
Врапчиште	македонски	албански	турски
Гостивар	македонски	албански	
Дебар	македонски	албански	
Долнени	македонски	албански	
Желино	македонски	албански	
Зајас	македонски	албански	
Зелениково	македонски	албански	
Јегуновце	македонски	албански	
Кичево	македонски	албански	власки
Крушево	македонски	албански	
Куманово	македонски	албански	
Липково	македонски	албански	
Маврово Ростуше	македонски	турски	
Осломеј	македонски	албански	
Петровец	македонски	албански	
Пласница	македонски	турски	
Сопиште	македонски	албански	
Струга	македонски	албански	
Студеничани	македонски	албански	
Теарце	македонски	албански	
Тетово	македонски	албански	
Центар Жупа	македонски	турски	
Чашка	македонски	албански	
Чучер Сандево	македонски	албански	српски
град Скопје	македонски	албански	
Бутел	македонски	албански	
Сарај	македонски	албански	
Чаир	македонски	албански	
Шуто Оризари	македонски	албански	ромски

Прашања 12:

- Што се овозможува со децентрализацијата и вработувањето на локалната самоуправа?
- Кои се главните органи на локалната самоуправа?
- Дали за службеност на јазик и писмо на одредена етничка заедница во рамките на локалната самоуправа е потребна одредена процентуална застапеност на конкретната заедница?

Извор: Заедница на единициште на локалната самоуправа (ЗЕЛС), 2009

ОПРЕДЕЛУВАЊЕ ИМИЊА НА УЛИЦИ, ПЛОШТАДИ, МОСТОВИ И НА ДРУГИ ИНФРАСТРУКТУРНИ ОБЈЕКТИ

Листа на релевантни закони:

Закон за определување имиња на улици, плоштади, мостови и на други инфраструктурни објекти („Службен весник на Република Македонија“ бр. 66/2004 и 55/07)

Општите информации за определување имиња на улици, плоштади, мостови и на други инфраструктурни објекти

Какви имиња може да се доделуваат? Име на улица, плоштад, мост и на друг инфраструктурен објект на подрачје на општина или на подрачје на

Во општина во која најмалку 20% од граѓаните користат друг службен јазик различен од македонскиот јазик, името на улицата, покрај на македонски јазик со неговото кирилско писмо, се пишува и на јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните во таа општина.

град Скопје може да биде определено со географско, етнографско, историско и друго обележје, име на истакната личност од областа на историјата, науката и културата, други погодни имиња, како и име на значаен настан и датум, врз основа на листа на имиња.

Какви имиња не може да се доделуваат? Не може да се определи име на улица, плоштад,

мост и на друг инфраструктурен објект со кое се нарушува угледот на Република Македонија, се навредуваат националните чувства на граѓаните на Република Македонија и на граѓаните на други држави, како и ако се нарушуваат односите меѓу заедниците, обичаите и јавниот морал.

Како е регулирана употребата на јазиците при определување на име?

Општо правило - име на улица, плоштад, мост и на друг инфраструктурен објект се пишува на македонски јазик со неговото кирилско писмо.

Друг службен јазик - во општината во која најмалку 20% од граѓаните користат друг службен јазик различен од македонскиот јазик, името на улицата, плоштадот, мостот и на друг инфраструктурен објект, покрај на македонски јазик со неговото кирилско писмо, се пишува и на јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните во таа општина.

*Табла со највисокиот
на улица во
општина Чаир
во која најмалку
20% од
жиителите
зборуваат
службен јазик
(албански)*

Улица
ЏОН КЕНЕДИ
Rruga
XHON KENEDI

Прашања 13:

- Дали е законски дозволено плоштадот во Веница да се именува „Нелсон Мандела“ и да биде напишан само на македонски јазик со кирилско писмо?
- На кои јазици треба да биде напишана таблата пред Камениот мост во Скопје?

БЕЗБЕДНОСТ НА СООБРАЌАЈОТ НА ПАТИШТАТА

Листа на релевантни закони:

Закон за безбедност на сообраќајот на патиштата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 54/07, 84/07 и 15/08)

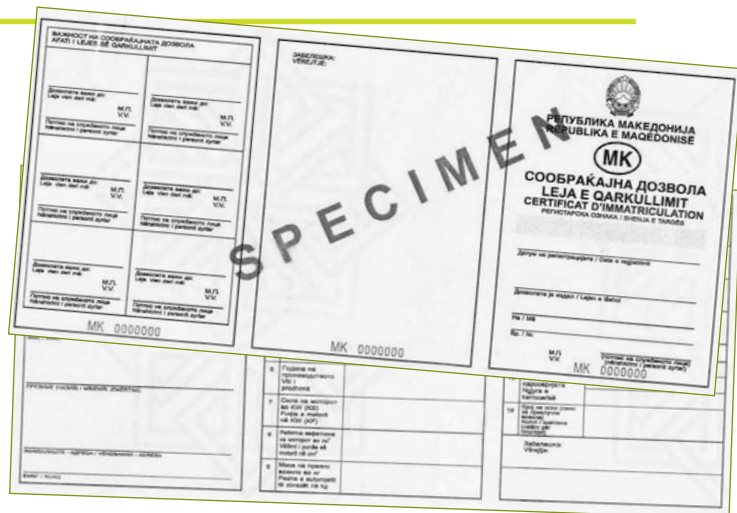
Ојшџи информации за безбедноста на сообраќајот на патиштата

Со овој закон се уредуваат безбедноста и заштитата на патиштата, правилата на сообраќајот на патиштата, системот на сообраќајните знаци, сообраќајни дозволи итн. Јавните патишта се обележуваат со пропишани сообраќајни знаци кои се еднообразни на територијата на Република Македонија. Сообраќајна дозвола се издава на образец, чија боја, содржина, вид и квалитет на материјалот се еднообразни на целата територија на Република Македонија.

Како е регулирана употребата на јазиците кај сообраќајните знаци и сообраќајната дозвола?

Општо правило - сообраќајните знаци за известување и дополнителните табли што се составен дел на сообраќајните знаци и кои поблиску го определуваат значењето на сообраќајниот знак се напишани на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на англиски и на француски јазик и нивното писмо. Образецот на сообраќајната дозвола и податоците содржани во неа се пишуваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на англиски јазик со неговото писмо.

Друг службен јазик - во подрачјата на единиците на локалната самоуправа во кои најмалку

20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот, овие сообраќајни знаци се пишуваат и на тој службен јазик и писмо. На граѓаните што зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, на нивно лично барање, образецот на сообраќајната дозвола се печати на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот, според кои се запишуваат и податоците во него.

Употреба на јазиците на другите заедници - на граѓаните што зборуваат јазик различен од службениот, на нивно лично барање, податоците што се внесуваат во сообраќајната дозвола се запишуваат на македонски јазик со неговото кирилско писмо, на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот и на основно латинично писмо.

Прашања 14:

- Дали сообраќајната табла за известување на патиштите правци пред влезот во Дебар може да биде напишана и на албански јазик со неговото писмо?
- На кои се јазици и писма може да се пишува образецот на сообраќајна дозвола, а на кои податоците содржани во неа?

ОБРАЗОВАНИЕ И КУЛТУРА

Листа на релевантни закони:

Закон за основното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/08)

Закон за средното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/95, 16/96, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 41/01, 29/02, 52/02, 40/03, 42/03, 78/03, 67/04, 51/05, 55/05, 113/05, 3/06, 35/06, 30/07, 49/07 и 92/08)

Закон за високото образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 35/08 и 103/08)

Закон за основање на Државен универзитет во Тетово („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/04 и 81/08)

Закон за културата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 31/98, 49/03, 66/03, 82/05, 24/07 и 15/08)

Воведни најомени

Во Националната програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 година посебен третман имаат децата што не го познаваат јазикот на кој се изведува воспитно-образовната работа. Во рамките на предучилишниот систем е предвидено со нив да работат стручно оспособени лица. Исто така, со закон е гарантирано правото на припадниците од другите етнички заедници, кои се застапени во значителен процент, на кои македонскиот не им е мајчин јазик, воспитно-образовната работа да ја следат на својот мајчин јазик. Од посебна важност е зголемувањето на опфаќањето на децата што се во катего-

ријата деца со посебни потреби, чијшто мајчин јазик не е македонскиот јазик. Целта е на тие деца да им се обезбеди еднаков старт во процесот на воспитанието, односно кога ќе влезат во задолжителното образование да не ги чувствуваат негативните последици поради непознавањето на македонскиот јазик.

Правото на основно и на средно образование на мајчин јазик за немнозинските етнички заедници веќе беше реализирано во практиката, така што од овој аспект Рамковниот договор само ја повторува и ја потенцира веќе постојната нормативна и фактичка состојба. Новините се во делот на педагошката документација, која покрај на македонски јазик со кирилско писмо, се води и на јазикот и писмото на припадниците на заедниците.

Припадниците на заедниците го остваруваат правото на образование на својот јазик преку: правото на целосно предучилишно образование на јазик на заедниците; правото на целосно основно образование на јазик на заедниците и правото на целосно средно образование на јазик на заедниците. Тоа значи дека во однос на припадниците на заедниците што следат настава на јазик различен од македонскиот и неговото кирилско писмо целокупната воспитно-образовна дејност се изведува на јазикот и писмото на соодветната заедница, а целокупната педагошка документација се води на македонски јазик и неговото кирилско писмо и на јазикот на кој се изведува наставата. Овие права не ја укинуваат обврската за припадниците на заедниците, кои наставата ја следат на својот јазик, да го изучуваат и македонскиот јазик со неговото кирилско писмо.

Како е реулирана ујошребаша на јазицише во основношо образование?

Воспитно-образовната работа во основното училиште се изведува на македонски јазик и кирилското писмо. За припадниците на заедниците кои следат настава на јазик различен од македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, воспитно-образовната работа се изведува на јазикот и писмото на соодветната заедница. Но, овие ученици задолжително го изучуваат и македонскиот јазик.

Наставник, стручен работник и воспитувач во основно училиште во кои наставата се изведува на јазик различен од македонскиот јазик, освен наставниците по предметот македонски јазик, треба да го познаваат и јазикот и писмото на кој се изведува наставата. Основното училиште е должно да организира проверка на познавањето на јазикот меѓу наставниците.

Во основното училиште за остварување на воспитно-образовната дејност се употребуваат **учебници и наставни помагала**. Припадниците на заедниците кои наставата ја следат на јазик различен од македонскиот јазик употребуваат учебници на јазикот на соодветната заедница. **Педагошката документација** во основните училишта се води и се издава на македонски јазик со употреба на кирилското писмо. За учениците, припадници на заедниците кои наставата ја следат на јазик различен од македонскиот јазик, педагошката документација се води и се издава на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото на кој се изведува наставата.

Како е реулирана ујошребаша на јазицише во средношо образование?

Воспитно-образовната дејност во средното училиште се изведува на македонски јазик со кирилско писмо. За припадниците на заедниците кои следат настава на јазик различен од македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, воспитно-образовната дејност во јавните средни училишта се изведува на јазикот и писмото на соодветната заедница. Но, овие ученици задолжително го изучуваат и македонскиот јазик.

За припадниците на заедниците кои следат настава на јазик различен од македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, воспитно-образовната работа во основните и јавните средни училишта се изведува на јазикот и писмото на соодветната заедница.

Во јавното училиште за остварување на воспитно-образовната дејност се употребуваат **учебници**. Припадниците на заедниците кои наставата ја следат на јазик различен од македонскиот јазик употребуваат учебници на јазикот на соодветната заедница. **Педагошката документација** во средните училишта се води и се издава на македонски јазик со употреба на кирилското писмо. За припадниците на заедниците кои наставата ја следат на јазик различен од македонскиот јазик, педагошката документација се води и се издава на македонски јазик со употреба на неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото на кој се изведува наставата. Дневникот на паралелка се води на јазикот и писмото на кој се изведува наставата.

Како е реулирана ујошребаша на јазицише во високошо образование?

Наставата на високообразовните установи се изведува на македонски јазик. Припадниците на заедниците заради изразување, негување и развивање на својот идентитет и другите особености, имаат право наставата на државните високообразовни установи, по соодветни студиски програми и содржини да ја изведуваат на јазикот на заедницата, различен од македонскиот јазик. Финансирање од страна на државата ќе се обезбеди за високото образование и на јазикот на којшто зборуваат најмалку 20% од населението во Република Македонија.

Наставата на **државните педагошки високообразовни установи** за образование на воспитувачи за предучилишно воспитание и наставници за основно образование, како и по дидактичко-методичките предмети за наставници за средно образование, може да се одвива и на јазиците на при-

Наставата на приватните високообразовни установи може да се изведува и на јазиците на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија или на светските јазици.

падниците на другите заедници кои не се мнозинство во Република Македонија.

Наставата на **приватните високообразовни установи** може да се изведува и на јазиците на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија или на светските јазици. Кога наставата се изведува на јазиците на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија или на светските јазици, македонскиот јазик се изучува како посебен наставен предмет и наставата се изведува на македонски јазик најмалку за уште два наставни предмета.

Со донесувањето на Законот за основање Државен универзитет во Тетово започна државното финансирање на високото образование на јазик што го зборуваат најмалку 20% од населението во Република Македонија (наставата почна со учебната 2004/05 година, по добиената акредитација). Со донесувањето, пак, на Законот за изменување и дополнувања на Законот за високото образование позитивната дискриминација стана законска обврска при упис на државните универзитети (оваа мерка беше практика при упис на државните универзитети уште од 1994 година). Со формирањето на Универзитетот на ЈИЕ (приватно финансиран, поддржан од меѓународната заедница, кој нуди образование на албански, македонски и на англиски јазик) и стартот на Универзитетот во Тетово, процентот на студентите Албанци за учебната 2004/2005 година се покачи на 15,5% од вкупниот број запишани студенти на сите универзитети.

Кои се универзитетите во Република Македонија на кои наставава се изведува на јазиците на етничките заедници?

Со Законот за основање Државен универзитет во Тетово се уредува основањето на **Државниот универзитет во Тетово**, како највисока автономна високообразовна, научна и уметничка установа. Во составот на Државниот универзитет во Тетово во моментот влегуваат следниве високообразовни установи: Природно-математички факултет, Факултет за уметности, Економски факултет, Правен факултет, Медицински факултет, Филозофски факултет, Факултет за физичка култура, Филолошки факултет и Факултет за применети науки. Наставата се изведува на албански јазик. Средствата за финансирање на дејноста на Универзитетот се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија и од други извори.

Високиот комесар за национални малцинства на ОБСЕ, Ханс ван дер Штул, во 2000 година даде иницијатива за основање фондација на интернационални донатори за отворање нов универзитет во Република Македонија. Во согласност со Законот за високото образование, кој дозволува основање универзитети со недржавно финансирање и со, главно, предавање на албански јазик, деталното планирање за отворање нов универзитет започна кон крајот на 2000 година. **Универзитетот на Југоисточна Европа** (ЈИЕ или популарно наречен Штулов универзитет) се отвори 2001 година, при што на почетокот имаше 900 студенти, а денес над 5000. Универзитетот има седиште во Тетово и пет факултети во својот состав: Правен факултет, Факултет за бизнис-администрација, Факултет за јавна администрација и политички науки, Факултет за современи науки и технологии, Факултет за јазици, култури и комуникации. Универзитетот беше прв во Република Македонија на кој главните предмети се предаваат на албански јазик и се води политика на флексибилно учење на јазиците, но во исто време се обезбедени и курсеви на македонски јазик. Сите студенти го изучуваат англискиот јазик (и изборно францускиот или германскиот јазик) за да применат настава на англиски јазик со меѓународен академски визитинг-кадар.

За обезбедување правична и соодветна застапеност на студентите припадници на заедниците

што не се мнозинство во Република Македонија, на високообразовните установи на **Универзитетот „Св Кирил и Методиј“** во Скопје секоја година дополнително се запишуваат студенти што се припадници на овие заедници, чијшто број не е повисок од 10% од вкупниот број студенти што се запишуваат во прва година на ниво на студиска програма (редовни во државна квота и редовни со кофинансирање). Во рамките на овој процент соодветно се застапени припадниците на сите заедници, во зависност од процентот со кој соодветната заедницата е застапена во вкупното население на Република Македонија.

Повеќе информации:

Државен универзитет во Тетово:

<http://unite.edu.mk/>

Универзитет на Југоисточна Европа:

<http://www.seeu.edu.mk/>

Универзитет „Св.Кирил и Методиј“:

<http://www.ukim.edu.mk/>

Како е регулирана употребата на јазиците во областите на културата, односно во работите на културните установи?

Министерството за култура за остварување на националниот интерес, распишува **јавни конкурси за проекти што се од национален интерес**, во ме-

сец мај во тековната година за наредната година. Конкурсите се објавуваат во средствата за јавно информирање и траат 30 дена од денот на објавувањето. Конкурсите се објавуваат најмалку во еден од весниците што се издаваат на македонски јазик и весниците што се издаваат на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот.

Плакетата доделена на добитниците на титулата Амбасадор на културата на Република Македонија, на припадниците на етничката заедница која е над 20% во Република Македонија, освен на македонски јазик се доделува и на јазикот кој го зборува припадникот на таа заедница.

Локалните библиотеки во единиците на локалната самоуправа на чие подрачје се основани и во кои покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, се службени јазикот и писмото што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија, влезната евиденција и основниот каталог на библиотечниот фонд го водат на македонски јазик со неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија на подрачјето на таа единица на локалната самоуправа.

Прашања 15:

- На кои заедници им е овозможена наставата на мајчин јазик и на кои нивоа на образование?
- Дали македонскиот јазик е заголемен за изучување на сите нивоа на образование?
- На кои државни универзитети е овозможено студирање на јазик различен од македонскиот ?

РАДИОДИFUЗНА ДЕЈНОСТ

Листа на релевантни закони:

Закон за радиодифузната дејност („Службен весник на Република Македонија“ бр. 100/05, 19/07, 115/07 и 8/08)

Што претставува Советот за радиодифузија?

Советот за радиодифузија е независно регулаторно тело во областа на радиодифузната дејност, кој се грижи за постоење на плурализам, слобода, независност и самостојност на медиумите. Една од главните надлежности на Советот е да одлучува за доделување, одземање и обновување на дозволи за вршење радиодифузна дејност, како и да врши надзор врз работата на електронските медиуми. Издавањето дозволи се врши по претходно објавување на конкурс и поднесување пријави. Советот ги оценува пријавите за дозвола и врз основа на: жанровската и тематската разновидност на програмските содржини, процентот на учеството на програмите изворно произведени на македонски јазик или на јазиците на мнозинските етнички заедници кои живеат во Република Македонија во вкупната дневна програма што се планира да се емитува, и врз други критериуми.

Кои се обврските на радиодифузериите во однос на улогите на јазиците?

Радиодифузери се телевизиските и радиостаниците кои емитуваат програмски сервиси наменети за јавноста. Тие во својата работа мора да ги следат правилата содржани во Законот за радиодифузија, а голем дел од нив се однесуваат на из-

ворот на програмите и јазикот на кои се пренесуваат.

Извор на програмите - една обврска која мора да ја почитуваат сите телевизиски и радио станици е дневно да емитуваат најмалку 30% програма изворно создадена на македонски јазик или на јазиците на мнозинските заедници кои живеат во Република Македонија. Притоа, во дневното време на емитување не се смета времето одредено за вести, спортски настани, игри, рекламирање, телетекст и телешопинг услуги. Радиодифузерите се должни да обезбедат најмалку 30% од емитуваната вокално-инструментална музика да биде на македонски јазик или на јазикот на етничките заедници кои не се мнозинство во Република Македонија. Исклучок се радиодифузерите кои имаат тематски (типски) програмски сервиси или, пак, се условени со плаќање од страна на корисникот.

На пример, А1 телевизија како радиодифузер е должна да емитува најмалку 30% филмови, документарни емисии, културни и забавни прилози кои се изворно создадени на македонски или на кој било друг јазик што го зборуваат етничките заедници во Република Македонија (албански, турски, ромски, српски, влашки, босански).

Јазик на програмите - општо правило е дека радиодифузерите ја емитуваат програмата на македонски јазик, а во случаите кога програмата е наменета за заедница која не е во мнозинство - на јазикот на таа заедница. Правилото се однесува и на програмските сервиси што се реемитуваат преку јавните комуникациски мрежи (кабелски телевизији). Доколку тие се титлуваат на јазик различен од јазикот на кој оригинално се произведени, мо-

ра да бидат титлувани на македонски јазик, освен телешопингот и рекламите.

На пример, филм на англиски јазик кој се прикажува на ХТВ (радиодифузер од Република Хрватска) која се реемитува преку македонскиот кабелски оператор CabelTel мора да има титл и на македонски јазик.

Програмите на странски јазици или деловите од нив што се емитуваат на програмите на радиодифузерите треба да бидат преведени на македонски јазик, односно на јазикот на заедницата што не е во мнозинство. Ова правило не се однесува на преноси на музички и сценски настани, на образовни програми за изучување на странски јазик, како и на деловите од програмите наменети за странци. Деловите од програмите што не се преведуваат се најавуваат на македонски јазик, односно на јазикот на заедницата што не е во мнозинство. Рекламните или телешопинг спотовите задолжително се емитуваат на македонски јазик, со македонски превод или на јазикот на соодветната етничка заедница.

На пример, изјава дадена од политичар од Полска на полски јазик за информативната редакција на Сител мора да биде преведена на македонски јазик. Додека, пак, преносот од Live Aid музичкиот настан се пренесува без потреба од преведување.

Кои се дојолнишелнише обврски на МРТВ во ѝоѝлег на ѝоѝребаша на јазицише?

Функцијата на јавен радиодифузен сервис во Република Македонија ја врши Македонската радио-телевизија (МРТВ). Заради остварување на јавниот интерес, МРТВ, меѓу другото, е должна:

- да ја развива и да ја планира програмската шема во интерес на целата јавност и да произведува и емитува програми за сите сегменти на општеството без дискриминација, притоа водејќи сметка за специфичните општествени групи;
- да се грижи низ програмите да се рефлектираат различни идеи, да се негува културниот идентитет на заедниците, да се почитуваат

културните и религиозните разлики и да се поттикнува културата на јавен дијалог, со цел да се зацврстува заемното разбирање и толеранција во функција на унапредување на односите меѓу заедниците во мултиетничка и мултикултурна средина;

- да ги негува и да ги развива говорните и јазичните стандарди на сите заедници во Република Македонија;
- да ги негува, поттикнува и развива сите облици на домашно аудиовизуелно творештво, кои придонесуваат за развој на македонската култура, како и за меѓународна афирмација на македонскиот културен идентитет...

МТВ на територијата на Република Македонија, емитува еден телевизиски програмски сервис на македонски јазик (МТВ 1) и еден телевизиски програмски сервис на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кој е различен од македонскиот јазик, како и на јазиците на другите немнозински заедници (МТВ 2). МРТ, на територијата на Република Македонија, емитува најмалку два радио програмски сервиса на македонски јазик и еден радиопрограмски сервис на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кој е различен од македонскиот јазик, како и на јазиците на другите немнозински заедници.

Радиодифузерите ја емитуваат програмата на македонски јазик, а во случаите кога програмата е наменета за заедница која не е во мнозинство - на јазикот на таа заедница.

МРТВ емитува посебни радиопрограми наменети за информирање на иселениците и граѓаните на Република Македонија кои живеат во соседните земји, во Европа и на другите континенти на македонски и на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кој е различен од македонскиот јазик, како и на јазиците на другите немнозински заедници. МРТ емитува најмалку еден радио и еден телевизиски програмски сервис преку сате-

лит наменет за иселениците и граѓаните на Република Македонија кои живеат во Европа и на другите континенти на македонски јазик и на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кој е различен од македонскиот јазик, како и на јазиците и на другите мнозински заедници.

МРТ е должна, на секој телевизиски програмски сервис во периодот од 18,00 до 22,00 часот, да обезбеди најмалку 40% програма изворно создадена на македонски јазик или на јазиците на мнозинските заедници кои живеат во Република Македонија.

Периодот од 18 до 22 часот се смета за период во кој најмногу се гледаат програмските сервиси. Токму затоа МРТВ е должна, на секој телевизиски програмски сервис во периодот од 18 до 22 часот, да обезбеди најмалку 40% програма изворно создадена на македонски јазик или на јазиците на

немнозинските заедници кои живеат во Република Македонија од вкупното годишно време на емитување, при што најмалку 30% програма во текот на еден ден изворно произведена на македонски јазик или на јазиците на мнозинските заедници кои живеат во Република Македонија. МРТ е должна во текот на еден ден, на секој радиопрограмски сервис, да обезбеди најмалку 40% програма изворно произведени на македонски јазик или на јазиците на мнозинските заедници кои живеат во Република Македонија. МРТ е должна да обезбеди најмалку 45% од емитуваната вокално-инструментална музика да биде на македонски јазик или на јазикот на етничките заедници кои не се мнозинство во Република Македонија.

Одговорноста за емитување на програмскиот сервис наменет за емитување на активностите на Собранието на Република Македонија (МТВ – собраниски канал) ја има самото Собрание.

Прашања 16:

- Дали телевизиските и радиостанициите програмама што ја емитуваат мора да ја преведуваат на македонски јазик?
- Дали рекламата за дневниот весник „Коха“ која се емитува на албански јазик на програмата на А1 телевизија е во согласност со законските прописи?
- Дали реемитувањето на документарна програма на телевизискиот канал Discovery преку македонски кабелски оператор со шипл на буларски јазик е во согласност со законските прописи?

ФИНАНСИИ И ЕКОНОМИЈА

Листа на релевантни закони:

Закон за даночната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 13/06, 90/07 и 88/08)

Закон за трговските друштва („Службен весник на Република Македонија“ бр. 28/04, 84/05, 71/06, 25/07 и 87/08)

Што претставуваат даноците и даночната инспекција?

Во секој систем граѓаните и правните лица се обврзани да плаќаат одредени давачки кон државата. Преку овие средства државата ги финансира сопствените потреби и потребите на општеството. Постојат најразлични видови јавни давачки, меѓу кои најзастапени се даноците. На пример, одредено трговско друштво во текот на годината остварило профит од своето работење. Друштвото треба да издвои одреден процент од тој профит (во моментот 10%) и да ги уплати во државната каса како данок на добивка. Државата ги користи уплатените пари за задоволување на одредени потреби, какви што се, на пример, платите на државните службеници. Најголем дел од нив се плаќаат на сметка на државниот буџет, но има и мал дел кои одат на сметка на буџетите на единиците на локалната самоуправа (на пример, данокот на имот).

Она што е специфично за даноците е што се регулирани во различни закони, но постои и еден општ закон кој ја опфаќа даночната постапка. Со оглед на тоа што даночната постапка е вид на управна постапка, истите правила кои се однесуваат

на општата управна постапка во поглед на употребата на јазиците се применуваат и во оваа постапка.

Како се водат деловните книги, трговските книги и другата административно-финансиска евиденција?

Начелно, деловните книги, трговските книги и другата административно-финансиска евиденција што секој правен субјект мора да ги води и/или поднесува се пишуваат и се приложуваат на македонски јазик со кирилско писмо. Сепак, Управата за јавни приходи може да дозволи, по исклучок, деловните книги и евиденциите да бидат на јазик кој го владее службеното лице.

Што се и како се пишуваат налогите на фирми?

Често, во секојдневниот говор, зборот фирма погрешно се употребува, односно се користи како синоним за трговско друштво. Фирма е, всушност, називот под кој трговското друштво работи и се идентификува. На пример, Друштво за производство и трговија „ЈАЗ“ доо Скопје, при што фирмата ја сочинуваат називот „ЈАЗ“, но и сите елементи пред и по називот.

Општо правило е дека фирмата на трговското друштво гласи на македонски јазик, а се пишува со кирилско писмо. Сепак, фирмата на трговското друштво со седиште во единица на локалната самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните збо-

руваат службен јазик различен од македонскиот, може да гласи и на тој јазик и се употребува само заедно со натписот во фирмата на македонски јазик со кирилско писмо.

Фирмата на трговското друштво со седиште во општина во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат друг службен јазик, може да гласи и на тој јазик и се употребува само заедно со натписот во фирмата на македонски јазик со кирилско писмо.

Правилно напишан натпис на фирма

Неправилно напишан натпис на фирма

Прашања 17:

- Зошто се плаќаат даноци и кој е надлежен државен орган да ги собира?
- Дали натписот на фирмата во сопственост на странци може да се напише на кој било јазик и писмо?

СЛОБОДЕН ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ

Листа на релевантни закони:

Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер („Службен весник на Република Македонија“ бр. 13/06 и 86/08)

Зошто е потребно да постои слободен пристап до информации?

Заради поголема транспарентност во работата на државните органи, од една страна, и поголема информираност на граѓаните, од друга, е донесен посебен Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер. Со него се обезбедува јавност и отвореност во работењето на имателите на информациите, а на физичките и на правните лица им се овозможува да го остваруваат правото на слободен пристап до информации од јавен карактер. Слободен пристап до информации имаат сите правни и физички лица. Сепак, за да се добие информација потребно е да бидат исполнети одредени законски услови и да се следи законската постапка за остварување на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер.

Како е регулирана употребата на јазиците во употребата за пристап до информации од јавен карактер?

Општо правило: барателот го доставува барањето до имателот на информацијата (државен орган) на македонски јазик на неговото кирилско пимо.

Исклучок: барателот кој зборува службен јазик различен од македонскиот јазик со неговото писмо, барањето може да го достави и на службениот јазик на писмото што го употребува. Барањето

До: ЈП КАЛЕ - KALEVS
(имател на информацијата)

МАКЕДОНСКА РЕПУБЛИКА

БАРАЊЕ
за пристап до информации од јавен карактер

Врз основа на член 4 и член 12 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер ("Службен весник на Република Македонија бр. 13/ 1.2.2006 год.), од имателот ја барам следната информација од јавен карактер:

KAMI izvesel dvanen balim ve temileme p rovisim fotokopisi ve sehir balim programin fotokopi

(опис на информацијата која се бара)

Форма во која се бара информацијата:

- а) аудио
- б) копија
- в) фотокопија
- г) електронски запис
- д) друго

(се наведува бараниот начин, со заокружување)

Метод на доставување на информацијата:

- а) по пошта
- б) телефон
- в) факс
- г) е-мил
- д) друго

(се наведува бараниот начин, со заокружување)

Барател на информацијата: _____
(име, име и презиме, адреса, тел, факс, е-мил)

Застапник / полномошник на барателот на информацијата: _____
(име, име и презиме, адреса, тел, факс, е-мил)

(Правна поука: Барателот не е должен да ги наведе и објективните причини за барањето, но треба да наведе дека станува збор за барање за слободен пристап до информација од јавен карактер)

Во: KAMI, Jipon
Датум: 30.10.2006 година

Барањето за пристап до информација од јавен карактер кое се упатува до орган на општина може да биде написана и на друг службен јазик во таа општина.

кое се упатува до орган на општина може да биде напишано и на јазик кој го зборуваат најмалку 20% од жителите на општината.

Освен овие одредби, во законот нема други правила за употребата на јазиците во постапката. Но, со оглед на тоа што оваа постапка е вид на управна постапка, истите правила кои се однесуваат на општата управна постапка во поглед на употребата на јазиците се применуваат и во оваа постапка.

Прашања 18:

- Зошто е потребно слободен пристап до информации од јавен карактер?
- Дали слободниот пристап до информации подразбира и слобода во начинот на кој ќе биде побарана информацијата, вклучително и јазикот и јисмото на кој ќе биде напишана?

ИНСТИТУЦИИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА ПРАВАТА НА ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ

Листа на релевантни закони:

Закон за организација и работа на органите на државната управа („Службен весник на Република Македонија“ бр. 105/07, 146/07 и 82/08)

Закон за Влада („Службен весник на Република Македонија“ бр. 59/00, 26/01, 12/03, 55/05, 37/06, 115/07, 19/08 и 82/08)

Закон за унапредување и заштита на правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20% од населението во Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 92/08)

Заради остварување и развивање на правата на етничките заедници, посебно во делот на негувањето и развивањето на идентитетот, културата и образованието се формирани и функционираат неколку државни органи. Во продолжение следи краток преглед на надлежностите на овие органи.

1 Управата за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците

Управата за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците ги насочува своите активности во доменот на образованието на јазиците на припадниците на заедниците. Управата работи за надминување на јазичните бариери и за унапредување на меѓуетничката доверба. Таа му посветува особено внимание на образованието на припадниците на различни заедници. За таа цел, Управата, на билате-

рално и на мултилатерално ниво, соработува со земји и меѓународни организации, донатори и со невладини организации.

Управата ја раководи директор, кој е именуван од Владата на Република Македонија и кој вообичаено е припадник на одредена заедница. Во Управата постои Одделение за албански, турски, српски, ромски, босански и за влашки јазик, кое меѓу другото:

- ги следи, ги проучува и ги обработува прашањата поврзани со унапредувањето на образованието на јазиците на припадниците на заедниците;
- изработува предлози за унапредување на образованието на јазиците на заедниците и ја следи нивната реализација;
- дава мислење за проекти што ги изработуваат и ги предлагаат други, а се однесуваат на образованието во рамките на образовниот систем; и
- учествува во изработување закони и други прописи во делот за унапредување на јазиците на заедниците.

Во Управата постои Одделение за мир и толеранција и за правата на детето, кое ги следи, ги унапредува и превентивно укажува на состојбите на меѓуетничка толеранција, интеркултурна кохезија и едукација, градење меѓусебна доверба и соработка во биетничките и мултиетничките образовни и научни институции во Република Македонија.

Контакт-информации:

булевар „Илинденска“ бб, 1000 Скопје

тел: 02 3 118 022

<http://www.mon.gov.mk/mk/ministerstvo/organi/uojz>

2 Управа за афирмирање и за унапредување на културата на припадниците на заедниците на Република Македонија

Управата за афирмирање и унапредување на културата на припадниците на заедниците во Република Македонија е советодавен орган во составот на Министерството за култура. Главни надлежности на оваа институција се грижата за афирмирање, унапредување и објавување на културното творештво и грижата, негувањето и презентирањето на културното наследство на припадниците на заедниците.

Управата има две одделенија: 1) Одделение за поттикнување и унапредување на соработката со соседните земји, за меѓународна и техничка помош наменета за негување и унапредување на културниот идентитет на припадниците на заедниците во Република Македонија и за поддршка на кабинетот на директорот, и 2) Одделение за афирмирање, унапредување и објавување на културното творештво и за грижа, негување и презентирање на културното богатство на припадниците на заедниците во Република Македонија.

Контакт-информации:

ул. „Гуро Гаковиќ“ бр. 61, 1000 Скопје

тел: 02 3240 512;

http://kultura.gov.mk/sector_content.php?code=UA

3 Секретаријат за спроведување на Рамковниот договор

Заради следење на спроведувањето на уставните и законските одредби поврзани со Рамковниот договор, во рамките на Владата на Република Македонија е формиран Секретаријат за спроведување на Рамковниот договор. Во Секретаријатот функционираат повеќе одделенија кои ги покриваат следниве области: подобрување на соодветната и правичната застапеност; координација и соработка; следење на процесот на децентрализација на власта и реформа на јавната администрација во Република Македонија поврзани со Рамковниот договор; човечки ресурси и финансиски средства и односи со јавноста.

Секретаријатот ѝ дава поддршка на Владата во реализацијата на обврските што произлегуваат од

Заради остварување и развивање на правата на етничките заедници, посебно во делот на негувањето и развивањето на идентитетот, културата и образованието формирани се и функционираат неколку државни органи

Рамковниот договор; изработува и координира Акциски план за подготвување проекти од Рамковниот договор; работи на обезбедувањето на потребните човечки ресурси за реализирањето на процесот на спроведувањето на Рамковниот договор. Формирањето на Секретаријатот треба да обезбеди единствена примена на Рамковниот договор преку соработката не само со органите на државната управа, туку и со општините и градот Скопје и да обезбеди стручно спроведување на Рамковниот договор.

4 Агенција за унапредување и заштита на правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20% од населението во Република Македонија

Во насока на заштита и, пред сè, поради унапредување и поголема промоција на правата на заедниците, чиј износ според последниот попис е помал од 20% од населението во Република Македонија, се донесе посебен закон. Законот предвидува формирање на Агенција чија главна надлежност ќе биде да ја следи примената и заштитата, како и да придонесува за унапредувањето на правата на овие заедници. Правата на овие заедници, пред сè, се однесуваат на: соодветна и правична застапеност при вработувањето во јавните служби, употреба на јазикот, образованието, културата, јавното информирање и други области. Агенцијата треба да соработува и тесно да ги координира своите активности со трите горенаведени државни органи.

Прашања 19:

- Кои се областите за кои се формирани институции за употреби на припадниците на немнозинските заедници?
- Кое владино тело е надлежно за следење на имплементацијата на Рамковниот договор?

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Како е љравно реџупирана уџоџребаџа на јазициџе во Реџублика Македонија?

Република Македонија ја има ратификувано Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, а во самото национално законодавство оди чекор понатаму со овозможување на употреба на јазиците во голем број области од општествениот живот.

Во Република Македонија правото на употреба на јазиците на заедниците се регулира во Уставот на Република Македонија и неколку закони, но не и со подзаконски акти.

По долгогодишна дебата во политичкиот живот на Република Македонија, во јули 2008 година Собранието на Република Македонија донесе еден општ Закон за употребата на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа. Но, и понатаму постојат одредби поврзани со употребата на јазиците во неколку посебни закони.

Каков е сџаџусоџ на јазициџе на заеднициџе во Реџублика Македонија?

Во Република Македонија има:

- а) еден службен јазик (македонски) и писмо (кирилско),

- б) друг службен јазик кој го зборуваат најмалку 20% од населението (во овој момент само албанскиот јазик), кој е во истовремена употреба со македонскиот јазик за припадниците на заедницата која го зборува тој јазик и

- в) јазици на други заедници кои се помалку од 20% од населението, а кои имаат ограничена службена употреба.

Како се осџварува џравоџо на службена уџоџреба на јазик на малцинска заедница во Реџублика Македонија?

Граѓанин што е припадник на заедница која зборува друг службен јазик, кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија (во овој момент само албанскиот јазик), има право да го употребува тој јазик и писмо на службено ниво во, речиси, сите области, односно при писмена или усна комуникација со државни органи, во судски и управни постапки, во образованието на сите нивоа, како и право да поседува лични документи и исправи напишани на тој јазик и писмо.

Во најголем број случаи правото на употребата на јазиците на заедниците кои се под 20% од граѓаните во Република Македонија не се остварува по автоматизам, туку по барање на граѓанинот. На пример, кај издавањето лична карта или патна исправа за да се примени одредбата дека личните

податоци содржани во овие документи се пишуваат и на јазикот кој го зборува припадникот на заедницата тоа треба јасно да се наведе во барањето.

Како до унапредување и подобро регулирање на правото на употреба на јазиците?

Доколку граѓаните не се задоволни како е регулирано правото на употреба на јазиците може да поведат иницијатива за измена на Уставот (потребни се потписи од најмалку 15000 избирачи) или закон (потребни се потписи од најмалку 10000 избирачи).

Амандман за изменување или дополнување на предлог-закон, кој се наоѓа во собраниска постапка, може да поднесе кој било граѓанин преку веб-страницата на Собранието на Република Македонија. Овој амандман нема да влезе во собраниска процедура, но со неговата содржина, покрај јавното објавување, ќе бидат запознати сите релевантни структури во Собранието на Република Македонија.

До којо да се обраќа граѓанинош доколку му е повредено правото на употреба на јазик?

Доколку некое уставно и законско право на граѓанинот, вклучително и правото на употребата на јазик, е повредено од страна на некој орган на државната управа, граѓанинот со претставка може да се обрати до Народниот правобранител.

До којо да се обраќа граѓанинош за подобро да се запознае со правата или да поднесе предлози и иницијативи поврзани со употреба на јазиците?

Доколку граѓанинот смета дека несоодветно се применуваат уставните и законските одредби за употребата на јазиците или, пак, има предлози за унапредување на овие права може да се обрати:

- до Управата за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците,
- до Управата за афирмирање и унапредување на културата на заедниците во Република Македонија,
- до Секретаријатот за спроведување на Рамковниот договор, и
- до Агенцијата за унапредување и заштита на правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20% од населението во Република Македонија.

Сиве горенаведени институции, се разбира, секоја од нив во рамките на својот делокруг на работа, се надлежни да го следат развојот, унапредувањето и заштитата на правата на заедниците во определени области, вклучително и во областа на употребата на јазиците.

ОДГОВОРИ НА ПРАШАЊАТА И ПРОБЛЕМИТЕ

Одговори 1:

- Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства и Европската повелба за регионални јазици и јазици на малцинствата се меѓународни правни акти кои ја регулираат употребата на јазиците. Република Македонија ја има ратификувано Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, но не и Европската повелба за регионални јазици и јазици на малцинствата.
- Во Босна и Херцеговина се службени три јазици: босански, српски и хрватски.
- Во рамките на ЕУ постојат дваесет и два официјални работни јазика.
- Секој член на Европскиот парламент на парламентарните седници зборува на својот мајчин јазик.

Одговори 2:

- Рамковниот договор не претставува правен акт, бидејќи договорите не се дел од правниот поредок во Република Македонија, но има(ше) обврзувачки карактер за неговите потписници.
- Со Рамковниот договор се прекина воениот конфликт и се постави рамка за изградба на интегрирано мултиетничко општество, кое ќе гарантира мир, стабилност и демократски развој на Република Македонија.
- Со Рамковниот договор се опфатени следниве области: Развојот на децентрализирана власт, Недискриминацијата и правичната застапеност, Воведувањето собраниски процедури, Изразувањето на идентитетот, Образованието и употребата на јазиците.
- Со Рамковниот договор во однос на употребата на јазиците на заедниците се предвиде: на пленарните седници и во работните тела на Собранието пратениците може да се обраќаат на службените јазици; законите ќе се објавуваат на службените јазици; и сите јавни службеници може да го пишуваат своето име со писмото на кој било од јазиците во кои било службени документи.

Одговори 3:

- Уставот е најзначаен правен акт и акт со најсилно правно дејство. За разлика од законите, кои се многубројни, Уставот е еден.
- Амандманите претставуваат форма преку која се вршат одредени измени и дополнувања на Уставот. Најголем број амандмани се донесени во 2001 година како резултат од склучувањето на Рамковниот договор.
- Покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, и друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, исто така, е службен јазик, како и неговото писмо. Условот е тој јазик да го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија.

Одговори 4:

- Собранието е највисок орган во државата и е носител на законодавната власт.
- Со Собранието претседава неговиот Претседател. Тој ги води пленарните седници на македонски јазик.
- Пратеник кој е припадник на друга етничка заедница (не е Македонец или Албанец) не може да зборува на својот мајчин јазик на пленарните и на комисииските собраниски седници.

Одговори 5:

- Сите закони и други прописи се објавуваат во Службен весник на Република Македонија.
- Законите задолжително се објавуваат и на друг службен јазик и писмо што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните што им припаѓаат на заедниците во Република Македонија.
- Во Република Македонија само законите се преведуваат/се објавуваат на службените јазици.

Одговори 6:

- Владата е дел од извршната власт, која ги извршува законите. Собранието ја избира и ја разрешува Владата.
- Владата на Република Македонија има 15 министерства, но нема посебно министерство за заедници или малцинства.
- Во комуникацијата со министерствата и нивните подрачни единици се користат само службените јазици, односно македонскиот јазик и кирилското писмо, како и албанскиот јазик и неговото писмо, но со ограничена примена во однос на подрачните единици на министерствата.

Одговори 7:

- Судот е независен орган кој одлучува за правдата при прекршувањата на правилата и споровите меѓу граѓаните.
- Граѓаните и правните лица своите права и интереси ги остваруваат во постапки што се водат пред судовите или органите на управата во Република Македонија.
- Граѓанската (парнична и вонпарнична) и кривичната постапка се водат пред судовите. Управната постапка се води пред управните органи (министерства, управи, агенции). Прекршочната постапка е единствена постапка за која надлежност имаат судовите (по правило) и органите на управата (по исклучок).
- Право на лицето кое е приведено е веднаш да биде известно на јазикот што го разбира за причините на приведувањето.

Одговори 8:

- Се обраќа до Народниот правобранител како институција која ги штити уставните и законските права на граѓаните кога им се повредени од органите на државната управа и од органите со јавни овластувања.
- Секое лице во комуникацијата со Народниот правобранител може да употреби еден од службените јазици и неговото писмо.

Одговори 9:

- Во органите од областа на правосудството - печатот, називот и седиштето на органот во општина во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат друг службен јазик се напишани и на јазикот и писмото што, исто така, е службен на подрачјето на таа општина.
- Огласот за избор на функционер или член на орган од областа на правосудството се објавува во најмалку два дневни весника од кои еден се издава на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик.

Одговори 10:

- Граѓаните гласаат за да изберат претставници во власта.
- Преку изборите се избираат пратениците во Собранието на Република Македонија и советниците во советите на општините и градот Скопје, како и Претседател на државата и Градоначалник на општината, односно на градот Скопје.
- Во овој момент, за избор на пратеници во Собранието на Република Македонија и советници во советите на општините и градот Скопје се применува пропорционалниот изборен модел, додека, пак, за избор на Претседател на државата и градоначалник на општина, односно на град Скопје, се применува мнозински изборен модел.
- Гласачкото ливче се печати на македонски јазик и неговото кирилско писмо, а во општините во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат друг службен јазик се печати и на тој јазик и писмо.

Одговори 11:

- Личната карта е јавен документ со кој се докажуваат идентитетот, државјанството и живеалиштето на граѓанинот на Република Македонија. Патната исправа (пасош) е меѓународен документ, исправа која граѓаните (државјаните) на Република Македонија мора да ја поседуваат доколку ја преминуваат државната граница и престојуваат во друга држава.
- Граѓаните се должни да им ја презентираат личната карта само на овластени службени лица.
- Образецот на личната карта се печати и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.
- На барање од граѓанинот, образецот на пасошот и патниот лист се печатат на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот. И податоците кои се внесуваат во нив се запишуваат на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот.

Одговори 12:

- Преку правото на локална самоуправа на граѓаните им се овозможува учество во одлучување за работи кои се од нивен локален интерес.
- Органи на единиците на локалната самоуправа се: Советот и Градоначалникот на општината.
- За употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од жителите на општината решава советот на општината, односно Советот на град Скопје.

Одговори 13:

- Плошадот во Винаца може да се именува „Нелсон Мандела“ и да биде напишан само на македонски јазик и кирилско писмо, бидејќи Нелсон Мандела е историска личност и признат борец за човекови права, а во општина Винаца единствен службен јазик е македонскиот јазик со неговото кирилско писмо.
- Таблата пред Камениот мост во Скопје треба да биде напишана на македонски јазик и кирилско писмо и на албански јазик и неговото писмо.

Одговори 14:

- Сообраќајната табла за известување на патните правци пред влезот во Дебар може да биде напишана и на албански јазик и неговото писмо, бидејќи во Дебар службен јазик е и албанскиот јазик и неговото писмо.
- Образецот на сообраќајната дозвола и податоците содржани во неа се пишуваат на македонски јазик и неговото кирилско писмо и на англиски јазик и неговото писмо, а за граѓаните што зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, на нивно лично барање, и на службениот јазик и писмото што го употребуваат.

Одговори 15:

- За припадниците на заедниците што следат настава на јазик различен од македонскиот и неговото кирилско писмо, целокупната воспитно-образовна дејност во предучилишно, основно и средно образование се изведува на јазикот и писмото на соодветната заедница.
- Македонскиот јазик е задолжителен за изучување на сите нивоа на образование.
- Државниот универзитет во Тетово и Универзитетот на Југоисточна Европа се државни универзитети на кои е овозможено студирање на јазик различен од македонскиот.

Одговори 16:

- Радиодифузерите ја емитуваат програмата на македонски јазик, а во случаите кога програмата е наменета за заедница која не е во мнозинство - на јазикот на таа заедница. Програмите на странски јазици или деловите од нив што се емитуваат на програмите на радиодифузерите треба да бидат преведени на македонски јазик, односно на јазикот на заедницата што не е во мнозинство.
- Рекламата за дневниот весник „Коха“ која се емитува на албански јазик на програмата на А1 телевизија е во согласност со законските прописи, бидејќи рекламните спотовите може да се емитуваат на јазикот на соодветната етничка заедница.
- Реемитувањето на документарна програма на телевизискиот канал Discovery преку македонски кабелски оператор со титл на бугарски јазик не е во согласност со законските прописи, бидејќи програмите кои се титлуваат на јазик различен од јазикот на кој оригинално се произведени, мора да бидат титлувани на македонски јазик.

Одговори 17:

- Даноци се плаќаат за да може државата да ги финансира сопствените потреби и потребите на општеството.
- Натписот на фирмата во сопственост на странци не може да се напише на кој било јазик и писмо, бидејќи натписите на фирмите се пишуваат на македонски јазик и кирилско писмо, а на фирма со седиште во општина во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат друг службен јазик, може да гласи и на тој јазик и писмо.

Одговори 18:

- Слободниот пристап до информации е овозможен заради поголема транспарентност во работата на државните органи и поголема информираност на граѓаните.
- Граѓанинот барањето за пристап до информација го доставува на македонски јазик и кирилско писмо, но може и на службениот јазик и писмо што го употребува. Барањето кое се упатува до орган на општина може да биде напишано и на јазик кој го зборуваат најмалку 20% од жителите на општината.

Одговори 19:

- Областите за кои се формирани институции за потребите на припадниците на немнозинските заедници се идентитетот: културата и образованието, како и областите опфатени со Рамковниот договор.
- Секретаријатот за спроведување на Рамковниот договор е надлежен за следење на реализацијата на Рамковниот договор.

Проблем 1:

- Полицијата постапила во согласност со законот кога причините за лишување од слобода на осомничените Илијаз Кадриу и Петко Стојановски им ги прочитала само на македонски јазик, бидејќи на Петко мајчин јазик му е македонскиот, а на Илијаз и покрај тоа што мајчин јазик му е албанскиот, поради фактот што извршува функција за која услов е владеење на македонскиот јазик се претпоставува дека го разбира македонскиот јазик. Во случајот на Хакан Белозоглу полицијата не постапила законски, бидејќи и покрај тоа што Хакан е македонски државјанин, сепак, може да не го разбира македонскиот јазик.
- Во текот на постапката Илијаз смеел да се служи со албанскиот јазик, бидејќи е припадник на заедница чиј јазик е, исто така, службен и смее да се користи во текот на главниот претрес. Доколку Хакан не го разбира македонскиот јазик, требало да му биде обезбеден преведувач, но доколку го разбирал тогаш морал да се користи со македонскиот јазик.
- Исправите требало да бидат преведени и на албански јазик како друг службен јазик, а со кој се користел обвинетиот Илијаз.
- Судот постапил правилно кога писмениот документ поднесен од Илијаз на албански јазик го превел на македонски јазик, но и кога поднесокот на Хакан напишан на турски јазик не го превел.

Проблем 2:

- Огласот е објавен во најмалку 2 дневни весника.
- Законот не бил почитуван при објавата на огласот, бидејќи не е објавен и во дневен весник кој се печати на албански јазик како друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија.
- За да биде избран за заменик јавен обвинител потребно е да го владее македонскиот јазик.
- Свечената изјава ја дал на македонски јазик, а ја потпишал на македонски јазик и кирилско писмо и на албански јазик и неговото писмо.

Проблем 3:

- Енвер треба да извади македонски пасош и виза за влез во СР Германија.
- Барањето за издавање пасош го поднесува до Министерството за внатрешни работи на македонски јазик и кирилско писмо или на албански јазик и неговото писмо.
- Образецот на пасошот и податоците кои се внесуваат во него ќе бидат напишани на македонски јазик и кирилско писмо, а доколку побарал и на албански јазик и неговото писмо.
- Визата за влез и престој ќе му биде издадена од Амбасадата на СР Германија на образец напишан на германски, на англиски и на француски јазик.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
342.725:340.13 (497.7) (036)

81'246.3:340.13(497.7)

ЈАНЕВСКИ, Дарко

Водич за националното законодавство во сферата на употребата на јазиците на етничките заедници во Република Македонија / [Дарко Јаневски; Лектура на македонски јазик - Елка Јачева - Улчар, превод на албански јазик Сами Буши, турски јазик Талат Селин, ромски јазик Љатиф Демир, српски јазик Лидија Кунгуловска, влашки јазик Љубица Ѓорѓиева, босански јазик Емина Куртовик, англиски јазик Ленче Чадловска], - Скопје: Фондација Институт отворено општество - Македонија: Здружение на граѓани за поддршка на меѓуетнички дијалог и развој на заедницата "Заеднички вредности". - 76 стр.; 24 см
ISBN 978-9989-185-78-6 (ФИООМ)

ISBN 978-9989-2501-4-9 (Заед. вре.)

а) Право на јазик - Законодавство - Македонија - Водичи б) Мултилингвизам - Законодавство - Македонија - Водичи

COBISS.MK-ID 74392330